Anul XX
nr.7-8
(227-228)
iulie
- august
2014

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Van Gogh pe bicicletă

Jurnal la Amsterdam de Vitalie Ciobanu

- Versuri de Marcela Benea şi Leo Butnaru
- Mircea V. Ciobanu: Sociologia unei pseudoliteraturi
- Soljeniţîn, cel pierdut şi „recuperat”
- Proză de Lucreţia Bârlădeanu şi Nicolae Rusu
- „Punct şi de la capăt” - un roman de Gabriel Chifu
- Alexandru Burlacu: Est-etica lui Vasile Romanciuc
- Literatura germană contemporană: Durs Grünbein

Praga literară:
Bohumil Hrabal şi Erika Olahová

14078 >
9 771857 160117 >

În imagine: Rijksmuseum

Scriitorul, comisiile şi comisarii

de
Maria Şleahtiţchi

Sărbători, festinuri... Iar e toamnă şi iarăşi „bombe”, „fumigene”, scandaluri, şantaje, şicane..., deşi vara s-a încheiat în ritmurile înălţătoare ale imnului *Limba noastră*. Luna august a dat tânărului nostru stat două sărbători mărețe: Ziua Independenței și Ziua Limbii Române. Corelate istoric și politic, aceste două sărbători naţionale au fost obţinute prin efortul „oamenilor de la 1989”. Când se împlinesc 23 de ani de independenţă şi suveranitate şi un pătrat de veac de sărbătorire (e adevărat, cu multe şi paradoxale variaţii) a limbii de stat a statului nostru este firesc să remarcăm existenţa unei tradiţii. Tradiția și datoria respectului față de însemnele naționale. Entuziasmul primilor ediţii s-a cam stins, cum e şi firesc, dar nu are cum să dispară inerenta atitudine solemnă față de înaintaşi, față de evenimentele care au legitimat existența Republicii Moldova. Şi, la prima vedere sau la o vedere de ansamblu, parcă nici solemnitatea nu a lipsit: gardă militară, depuneri de flori, şirul de demnitari care se perindă în faţa monumentului domnitorului şi în faţa camerelor de luat vederi... Costume mai mult sau mai puţin bine aşezate pe trupul demnitarului public, poşete, rochii, sacouri/*sacouţe* bine ajustate, ochelari de soare, pantofi la zi – pentru *demnitarele* publice... Sărbătoare cu dansuri şi chiote în PMAN, salve şi saluturi la ceasuri nocturne... Cu alte cuvine, sărbătorile sunt servite cu tot tacâmul. Un ochi mai detaşat observă însă priviri aruncate a lehamite, linii amare şi dezgust adunat în colţul gurii – la unii, indiferenţă şi zâmbete prelungi – la alţii. E încă multă impostură şi destule gesturi de paradă, care acoperă de departe nu cele mai sincere sentimente de omagiu... Anul 2014 aduce ceva nou totuşi în „desfăşurătorul” sărbătorilor. O nouă tradiţie: congresul/congresele diasporei şi câteva forme de serbări câmpeneşti: gustar, plăcinta cu mere şi... festivaluri. Am dat-o vădit pe festivaluri: al sarmalelor, al mămăligii, al bostanilor etc. Nu reuşeşte să deguste bine sarmale şi trucuri de PR la Gustar şi *boborul* o rupe spre plăcintă cu mere, de acolo la mămăligă cu jumări... N-ar fi rău să se lase loc între sărbători şi pentru muncă, că n-or mai şti bieţii oameni când să lucreze cu spor şi dăruire...

Scriitorul şi premiile. Şi în aceste condiţii de triumfalism festivist ar mai rămâne oare loc şi pentru un biet scriitor, care stă undeva, la o margine de centru al culturii universale? În jurul numelui lui Paul Goma s-au purtat bătălii când pe dreapta, când pe stânga, când între dreapta, când între stânga, dar tot de atâtea ori şi întotdeauna a câştigat cine „trebuia”. Cum se face asta, totuşi, că victoria aparţine kominternului, oricare mască ar purta el? Nu este baiu că lui Paul Goma nu i s-a acordat Premiul Naţional. Nu s-au adunat voturile? Nu s-au adunat. Asta e! Dar dacă pentru Paul Goma, care a stat ani grei în închisorile comuniste şi în exilul Bărăganului, căruia securitatea comunistă îi trimitea bombe „la pachet”, Goma care a spus tot timpul lucrurilor pe nume, fără a menaja pe cineva (nici pe sine barem), dacă pentru Paul Goma nu s-au ajuns voturi, cum de s-au ajuns pentru ceilalţi? Nu aş vrea să pun la îndoială meritele fiecărui din cei opt laureaţi, dar infatuarea unuia dintre ei a semănat a cinism... Premiile întotdeauna au fost un lung pretext de polemici, discordie şi cârcoteală. Evenimentul din anul acesta cu premiile de Ziua Independenţei l-a constituit nu acordarea lor, ci *neacordarea premiului pentru literatură,* care i-ar fi revenit lui Paul Goma. Ce se va ţine minte despre ediţia din anul acesta a Premiilor Naţionale? Că l-a luat cutare şi cutare (unii laureaţi fiind demni de toată aprecierea!)? Nu, cu părere de rău, se va spune cam aşa: *a! premiile din 2014? Când nu i s-a acordat lui Goma?* Aşa se face istoria cea cu faţa spre destinul omului, nu cea din cifre, statistici şi hotărâri de partid, guvern, parlament... Paul Goma a fost ţinut între pereţii puşcăriilor comuniste, din care nu au reuşi să-l scoată nici basarabenii lui, pe care îi credea, se pare, mai altfel. Şi ei nu au fost să fie. Nu sunt. Nu sunt deloc mai altfel. Sunt şi ei la fel...

La vremuri noi – comisii noi. Istoria este plină de deciziile unor comisii „specializate”. În context îmi vin în memorie câteva cărţi care se aşază în linia prozei memorialistice. Cea mai apropiată de momentul scrierii acestor rânduri este romanul-fapt *Pe mine mie redă-mă* (2013) de Serafim Saka, la care m-am referit şi cu alte prilejuri şi care readuce în faţa cititorului o lume marcată definitiv de deciziile unor comisii cu tot cu comisarii lor, când indivizii, adică cetăţenii RSSM apoi ai RM, erau uşor puşi la index sau scoşi din cărţi... Cu mai bine de 15 ani în urmă au apărut alte două cărţi din aceeaşi zonă stilistică: amândouă constituind un amestec dintre memorii şi jurnal. Nicolai Costenco în *Povestea vulturului* (1998) aduce în faţa cititorului calvarul celor 15 ani de detenţie politică prin care i-a fost dat să treacă. Este o carte cu o scriitură densă, nuanţată prin care opera lui Nicolai Costenco apare într-o cu totul altă lumină. Alexei Marinat îşi rememorează disidenţa politică pe care şi-a asumat-o şi anii de după... în Basarabia postbelică, reluând prin titlul cărţii *Eu şi lumea* (1999) titlul jurnalului său de student, pentru care a avut de ispăşit ani grei de detenţie în închisorile Siberiei... Având atâta literatură pe rafturile librăriilor noastre, ce facem cu această serie de cărţi-memorii, cărora li se alătură în chip incontestabil romanele şi jurnalele lui Paul Goma? Care este locul pe care-l ocupă acest gen de literatură în manualele şcolare, în curriculumurile universitare? În ce măsură aceste cărţi fac obiectul unor dezbateri despre ocupaţia sovietică şi regimul totalitar din RSSM, despre amestecul de valori şi non-valori din istoria nouă a RM? Sunt teme lăsate în umbra grabei sociale şi a falsei corectitudinii politice, dar fără de care nu se va înţelege nicicând psihologia basarabeanului şi mersul lui prin istorie.

16 septembrie 2014

■

Vitalie Ciobanu, ***Scribul în grădina fermecată***. Jurnal de lectură. Editura ARC, 2014

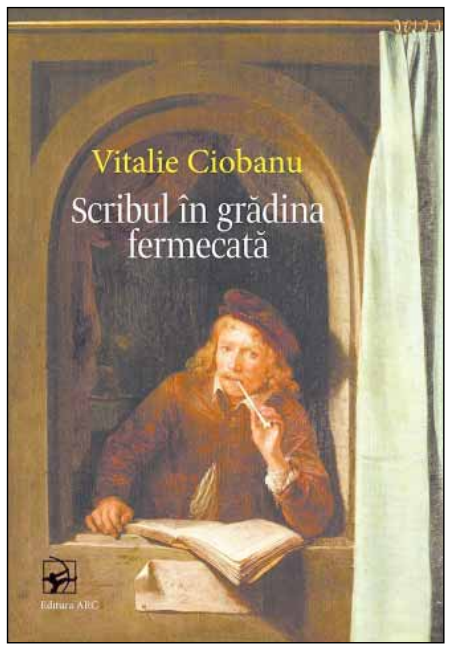

„Vitalie Ciobanu este o voce publică de largă rezonanţă nu numai în Basarabia dar şi în România. Tribunele de la care s-a impus – cărţile proprii, simpozioane cu răsunet internaţional, publicaţii arhiserioase precum *Lettre Internationale*, *România literară*, *22*, *Dilema*, dar mai ales revista *Contrafort*, pe care a creat-o şi o redactează de două decenii – i-au conferit maximum de credibilitate şi audienţă. Luările sale de atitudine sunt un spectacol al reflexivităţii pure, al persuasiunii inteligente, uşor patetice, autorul susţinându-şi argumentările cu nedezminţită seriozitate. Dacă intelectualul basarabean ar putea fi sublimat într-un simbol, acest simbol ar putea să se numească Vitalie Ciobanu.

Deşi *Scribul în grădina fermecată* are o ţintă concretă – e o carte de critică literară (majoritatea articolelor fiind chiar cronici de întâmpinare), elanul demonstrativ al textelor îl situează şi de data aceasta pe scriitorul Vitalie Ciobanu între agora şi estetic. Fiindcă înainte de a decela virtuţile artistice, de a verifica şarpantele, arcatura şi structurile tehnice ale textelor supuse examenului critic, scribul scrutează şi defineşte volumele din perspectivă sociopolitică ori socioculturală. Aşa că aproape fiecărui text i se dă, ca la anumite sporturi de finețe ce reclamă precizia, dar şi eleganţa interpretării, câte două note pentru cele două categorii – prestaţie sociopolitică şi artistism. Răspund acestor criterii mai ales eseurile din primul compartiment al cărţii – *Realitate şi ficţiune*, în care volumele cercetate critic se axează în speţă pe dimensiunea civică.

Instrumentarul criticului se verifică efectiv mai ales în compartimentul următor – *Literatura, afinităţi elective. Jurnal de lectură*.

Vitalie Ciobanu este un examinator sever, opera cercetată fiind supusă actului analitic din neaşteptate unghiuri de vedere, de regulă eludate de alţi comentatori, ceea ce comunică discursului său critic frăgezimea şi savoarea ineditului. Cum explorările acoperă practic fiecare centimetru pătrat de text, cărţile îşi „deschid” neapărat secretele, iar discursul interpretativ al exegetului, de o consistenţă neologică împinsă uneori până la pedanteria savantă, îi lasă cititorului senzaţia ciudată că tocmai a parcurs opera însăşi, şi nu un simulacru critic al ei. Un text de Vitalie Ciobanu funcţionează fără hiaturi şi sincope, ca un mecanism de precizie bine rodat, al cărui tic-tac e complinit, la nivel stilistic, de o expresie sobră, uneori poate chiar aridă, dar fără spuma multicoloră a artificiului.” (*Eugen Lungu*)

■

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria “Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova, (str. 31 August nr. 98. Telefon: 022 237541) şi la sediul redacţiei.

Acest număr este realizat în cadrul proiectului *„Susţinerea şi promovarea literaturii originale din Moldova prin revista „Contrafort în 2014”*, finanţat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova.

Contrafort

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** MAE - Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni**
*** Institutul Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la tipografia “Prag-3”,
str. Petricani nr. 94,
tel. 022 23 79 56. Com. 1124

Soljeniţîn, cel pierdut şi „recuperat”

Se pare că posteritatea lui Soljeniţîn în Rusia lui Putin devine tot mai problematică, „groparul” Uniunii Sovietice are parte de contestaţii puternice. Şi asta înaintea jubileului de o sută de ani de la naşterea sa. Evenimentul urmează să fie sărbătorit la

de
Vasile Gârneţ

nivel de stat în 2018, aşa cum reiese dintr-o directivă dată guvernului de preşedintele Putin. Opinia contestatarilor, care mocnea de mai mulţi ani, a fost exprimată de Iuri Poliakov, redactor-şef la *Literaturnaya gazeta*, faimoasa altă dată publicaţie liberală a scriitorilor sovietici, ajunsă azi o tribună a şovinismului rusesc, o poarta-voce antioccidentală. Poliakov, unul dintre cei mai înverşunaţi adepţi ai „lumii ruse”, a refuzat să facă parte din comitetul de organizare a festivităţilor consacrate centenarului Soljeniţîn, motivându-şi protestul prin faptul că nu-l poate omagia pe cel care a chemat la „distrugerea Uniunii Sovietice, deci, a Rusiei”. Mai mult, scriitorul de la *Literaturnaya gazeta* insinuează că disidentul Soljeniţîn a ales singur să părăsească Rusia, stabilindu-se în Statele Unite, de unde a continuat să unelteaască împotriva ţării sale. Aşa că, după părerea lui Iuri Poliakov, din autorul „Arhipelagului Gulag” n-ar trebui să facem o figură de cult, pentru că am livra modele nocive tineretului şi am pregăti alte generaţii de răzvrătiţi pentru Piaţa Bolotnaya din Moscova (locul unde s-au desfăşurat cele mai mari demonstraţii de protest în ultimii ani împotriva regimului Putin). „Opiniile exagerate, chiar hiperbolizate ale lui Soljeniţîn din această carte despre epoca lui Lenin şi Stalin – o perioadă mult prea complexă – contrazic în mod scandalos documentele istorice şi bunul-simţ, mai preciza Poliakov. Interpretarea univocă a trecutului provoacă ură şi dispreţ faţă de propria ţară, mai ales într-un context geopolitic cum este cel de azi, când avem nevoie de unitate.” (Înaintea şefului de la *Literaturnaya gazeta*, ideea scoaterii „Arhipelagului Gulag” din manualele şcolare a fost lansată şi de alţi scriitori-patrioţi ruşi – Prohanov, Limonov, Prilepin, Şargunov, Starostin… –, care consideră această epopee a lui Soljeniţîn „o pură ficţiune, o anecdotică de lagăr”, menită să denatureze adevărul şi să atace filonul sănătos, autentic, al naţiunii ruse).

Alegaţiile lui Poliakov n-au rămas fără replică. Indignată, soţia lui Soljeniţîn, Natalia Soljeniţîn, l-a acuzat de minciună, rea-voinţă şi manipulare, amintind publicului felul în care Soljeniţîn „a ales să plece” în America, în februarie 1974: a fost arestat, i s-a retras cetăţenia şi expulzat din ţară. „Este imoral să repetaţi calomniile KGB-ului la adresa lui Soljeniţîn (temuta direcţie a 5-a, supranumită „poliţia gândirii), mai ales că mult timp el a fost boicotat de presa americană tocmai pentru faptul că apăra tradiţiile Rusiei istorice.”

Polemica văduvei scriitorului cu naţionaliştii ruşi nu şi-a găsit încă vreun ecou la vârful puterii şi, probabil, va fi lăsată să se consume fără intervenţia administraţiei prezidenţiale. Putin îi datorează multe lui Soljeniţîn (scriitorul l-a numit chiar „un Stolîpin al Rusiei moderne”, în timp ce pe Gorbaciov nu l-a înghiţit, iar pe Eltîn l-a evitat cât a putut). Pe de altă parte, Putin trebuie să ţină cont de şovinii ruşi, pe care i-a creat şi încurajat, iar aceştia îi reproşează deja că a trădat proiectul „Novorossia”. Aşa încât n-ar avea nevoie de o confruntare pe chestiuni literar-artistice şi de prestigiu, mai ales că Soljeniţîn, cu antisovietismul său visceral, dezminte talentul de „manager de succes” al lui Stalin (după expresia lui Putin) şi, dacă ar mai fi trăit, ar fi dezaprobat, bănuim, şi readucerea statuii lui Dzerjinski în faţa sediului KGB de la Liubyanka.

Această posteritate furtunoasă a lui Soljeniţîn, trebuie spus, a fost în bună măsură pregătită de maestrul însuşi. A alimentat cu tenacitatea unui grădinar zelos, care îşi udă zilnic parcela favorită, tendinţele conservator-slavofile şi chiar revizioniste ale ruşilor (vezi opusul său „Как нам обустроить Россию”, apărut în limba română cu titlul „Rusia sub avalanşă”, Humanitas, 2000). A vorbit despre Donbass şi Crimeea ca despre nişte vechi teritorii ruseşti, reproşându-le ucrainenilor că sunt nemulţumiţi şi ingraţi, şi a deplâns soarta etnicilor ruşi din Nordul Kazahstanului, care ar trebui să întregească, firesc, armonios, „lumea rusă”. Proiectul său de expansiune neo-imperială în spaţiul fostei URSS este în plină desfăşurare, şi dacă autorul reclama înţelegerea greşită şi ignorarea tezelor sale în ultimul deceniu al secolului trecut (după ce şi-a publicat lucrarea), transpunerea în viaţă, în zilele noastre, a viziunii megalomane pe care a elaborat-o este una de coşmar, cu mii de morţi, sute de mii de refugiaţi şi întinse teritorii pârjolite.

„Lumea rusă” îşi mănâncă părinţii, aşa cum prin alte părţi revoluţiile îşi devorează copiii. Totuşi, Soljeniţîn n-ar trebui repudiat complet, sugerează ideologii şi scriitorii şovini de la Moscova. Dacă punem între paranteze „Arhipelagul Gulag” şi, în general, aversiunea sa faţă de Uniunea Sovietică – de înţeles, având în vedere suferinţele scriitorului din acea perioadă –, opera şi cugetările sale de după revenirea în patrie, colaborarea fructuoasă cu „liderul naţional” Putin sunt pe deplin utilizabile pe şantierul „noii Rusii”. „Ultimul” Soljeniţîn este conservator, slavofil, ortodoxist, antioccidental şi antisemit (atât cât să oblojească frustrările ruşilor). Aceste trăsături se înscriu perfect în trendul patriotic moscovit de la 2014.

Un scriitor vizionar de talia lui Soljeniţîn – demolator de regimuri totalitare (abia publicarea operelor sale în Occident a deschis ochii lumii asupra ororilor ce se petreceau în lagărul sovietic) –, nu a anticipat consecinţele dezastruoase ale unei întoarceri spre un trecut idolatrizat. Rusia lui Soljeniţîn nu este ţara unui cetăţean eliberat din cătuşele statului, ci o Rusie care se teme de libertate.

***

„Recuperarea” ideologului Soljeniţîn îi face o nedreptate omului care a fost. Pe el, *omul*, cu slăbiciuni şi tabieturi, îl găsim mai ales în mărturiile confraţilor-scriitori. Datorită lor, înţelegem mai bine complexitatea romancierului disident, imposibil de redus la o sumă de sloganuri.

Naum Korjavin (poet) despre Soljeniţîn:

„Ne-am întâlnit odată întâmplător, am vorbit, am făcut schimb de opinii. La despărţire, l-am întrebat:

– Alexandr Isaievici, unde mergeţi?

– Înspre metrou, mi-a răspuns.

– Aş putea să vă însoţesc?

– Nu, pentru că mi-am programat să mă gândesc asupra unor lucruri tocmai în acest răstimp.

Dacă oricine altcineva mi-ar fi răspuns în felul acesta, l-aş fi expediat în termeni nu tocmai eleganţi, dar ştiam că ceea ce spune e adevărat: îşi propusese să se gândească la ceva anume atât cât parcurge drumul spre metrou. Truda cu program (de lagăr) a lui Soljeniţîn.”

Iuri Kublanovski evocă perioada de după exil a scriitorului:

„Mulţi şi-au pus speranţe că revenirea lui Soljeniţîn în Rusia (1994) va schimba ceva. În acea vreme „revoluţia criminalilor” nu cunoştea oprelişti, iar presa s-a pus în slujba ei (a revoluţiei) nu din frică, ci din convingere. Capii „marelui jaf” se temeau că scriitorul le poate face probleme, că le poate tăia din câştiguri şi anula impunitatea. Sigur, era greu să opreşti un asemenea dezmăţ într-o ţară ca Rusia, dar, mai ştii, omul avea totuşi reputaţia că învinsese de unul singur puterea sovietică. Cei care credeau cu adevărat că Soljeniţîn poate face minuni erau oamenii simpli. Acel gen de miracole în care ruşii credeau încă pe vremurile de dinaintea lui Petru cel Mare. Şi această *credinţă în miracole* a fost atacată virulent în presă, uneori pe bună dreptate.

Vagonul în care a călătorit Soljeniţîn spre patrie, după ani lungi de exil, a fost arendat de BBC şi tot compania britanică deţinea dreptul exclusiv de a realiza un film despre revenirea scriitorului în Rusia. Acest fapt a deranjat pe „noii samsari” de la noi. Pe unii, Soljeniţîn i-a supărat că nu le-a oferit prilejul să câştige bani, exploatându-i biografia personală. Pe alţii (mai mulţi), că s-a asociat cu străinii într-o chestiune atât de luminoasă şi emoţionantă cum este revenirea în patrie.

E una să lupţi cu monolitul comunist, când simţi sprijinul societăţii şi al intelectualilor, mai ales că regimul în anii ’70 nu se mai putea baza pe teroare. Şi alta e să înfrunţi mediul mocirlos al unei „revoluţii a criminalilor”, care pretindeau că fac reforme – reforme sprijinite de intelectuali, sensibili la retorica anticomunistă. Una este rigida prostie sovietică, şi alta – mocirla „democraţiei oligarhice”, când totul se vinde şi se cumpără.”

Cred că aici a capotat Soljeniţîn. Nu i-a plăcut ce se întâmplă în Rusia post-sovietică, dar a ales soluţia greşită. ■

Norman Manea la Chişinău

Norman Manea, unul dintre cei mai apreciaţi prozatori şi eseişti români şi cel mai tradus autor de limbă română, va avea două întâlniri cu cititorii din Chişinău, cu prilejul apariţiei a două noi volume în seria de autor a Editurii Polirom: *Laptele negru şi Pe contur*.

Astfel, joi, 9 octombrie, la ora 16.00, în Sala Nuciferă a Bibliotecii „Onisifor Ghibu” din Chişinău, va avea loc lansarea celor două volume menţionate mai sus.

Participă, alături de autor: Maria Şleahtiţchi, Vitalie Ciobanu, Vasile Gârneţ, Vitalie Răileanu

Vineri, 10 octombrie, la ora 11.00, în Aula 4 „Nicolae Corlăteanu” a Universităţii de Stat din Moldova, va avea loc o dezbatere pe tema „Scriitorul în totalitarism”, pornind, de asemenea, de la cele două volume recent apărute.

Invitaţi, alături de autor: Maria Şleahtiţchi, Vitalie Ciobanu

Parteneri: revista *Contrafort*, Centrul P.E.N. din Republica Moldova

Laptele negru include, pe lângă incitantul eseu „Dincolo de munţi” despre Fondane şi Celan, multe alte texte remarcabile – despre Bruno Schulz, Kafka, Giorgio Bassani, Philip Roth, Saul Bellow, între alţii –, precum şi un impresionant eseu-confesiune al unei studente catolice de la Bard College.

Distins în 1986 cu Premiul Uniunii Scriitorilor, premiu retras ulterior de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, volumul *Pe contur* reuneşte eseuri pe teme literare şi culturale, în care marii romancieri ai anilor ’60-’80 stau alături de poeţi şi critici, muzicieni şi cineaşti. Gabriela Adameşteanu, Ştefan Agopian, Alexandru Paleologu, Augustin Buzura, Virgil Duda sau Radu Cosaşu sunt câţiva dintre reprezentanţii literelor româneşti asupra cărora se focalizează textele lui Norman Manea, în timp ce din literatura universală îi atrag atenţia Canetti, Musil, Kafka sau Hartung. ■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr.126, Chişinău.
Tel.: 022 21 42 03.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: 022 24 10 00.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Revanșa literaturii sau Cele zece zile ale martorului

Să pliezi un mit de la începuturile lumii pe o istorie particulară, cu oameni contemporani nouă, din care să extragi argumente pentru perpetuarea vechii legende. E un mod de a-i proba forța excepțională și de-i confirma viabilitatea. Fiecare încercare reușită de acest fel

de
Vitalie Ciobanu

întărește morala luptei dintre Bine și Rău, al cărei final este schimbător, ambiguu, provizoriu, amânat până la o nouă ediție.

În noul său roman **Punct și de la capăt** Gabriel Chifu reia tema fraților biblici Cain și Abel, după ce chestionase același mit în romanul anterior despre care am scris, *Relatare despre moartea mea sau Eseu asupra singurătății* (Polirom, 2007). De această dată lectura/interpretarea sa este mai directă, reflecția mai percutantă, angajând, practic, întreaga istorie postbelică a României, dar și anii '40, care au conținut multe din premisele evenimentelor nefaste ce au urmat. Ideea-pilot a prozatorului țintește răspântia la care ajunge, inexorabil, destinul individual în condițiile infernale ale regimului de teroare, instaurat de ruși după război și perfecționat cu succes de românii înșiși. Ea se numește: izbăvire sau pierzanie. Raportul dintre Înger și Demon, despărțiți nu de un zid impenetrabil, ci de o linie punctiformă, abia sesizabilă, exprimând complexitatea naturii umane. Ca și în cazul romanului precedent, autorul mizează pe un *story* spectaculos, cu personaje memorabile, de generic, aș spune, reușind să adune o materie epică densă, ce poate oricând constitui trama unui film de anvergură, evident, dacă și-ar găsi un regizor înzestrat, capabil să transpună cinematografic psihologia și frământările sufletești ale eroilor prinși în malaxorul totalitar.

Un ziarist pe nume Valentin Dumnea, muncit de chinul de a nu fi reușit să-și împlinească vocația de scriitor și asaltat de vinovăția infidelității sale conjugale, este rugat de un prieten, medicul psihiatru Mihai Deleanu, diagnosticat cu o boală incurabilă, să întreprindă niște cercetări cu privire la părinții săi biologici. Faptul tulburător, secretul că a fost preluat la două săptămâni de la naștere de o altă familie, îi este dezvăluit de mama sa adoptivă într-o scrisoare pe care aceasta i-o adresează de pe patul de moarte. Căutările asidue ale lui Dumnea (convenția anchetei jurnalistice, agreată de Gabriel Chifu și în scrierile sale anterioare) îl ajută să afle destul de repede cine este adevărata mamă a lui Deleanu: o cheamă Vera Stănescu și a murit din cauza unei hemoragii la naștere în spitalul Filantropia. Era studentă la Limbi Moderne, în București, și fiică a unui prosper bancher din Ploiești cu vederi conservatoare. Mai greu e cu identificarea tatălui. Cercetările ulterioare îl vor aduce pe Dumnea într-un mic oraș pe malul Dunării, Limanu-de-Sus, iar de aici la Craiova, pentru a se întâlni cu Basil Dumitrescu – un fost profesor de istorie, care părăsise localitatea în urmă cu decenii, gonit de vitregiile sorții. Anume Basil Dumitrescu este depozitarul istoriei la care aspiră ziaristul, iar aflarea adevărului, odată cu moartea lui Mihai Deleanu, transcende clauzele unui *contract*, devine un pariu personal al ziaristului, îi oferă șansa de a-și învinge blestemul mediocrității. Și nu doar atât, cum se va vedea în curând.

Dumnea are zece întâlniri cu Basil Dumitrescu și, după fiecare conversație, puterea profesorului, care în ciuda vârstei sale matusalemice arăta viguros și proaspăt, se topește văzând cu ochii. La ultima vizită, e aproape de nerecunoscut: *„Când sun la ușa lui e seară, o seară rece și umedă de început de iarnă: bate vântul, cade o lapoviță enervantă. Într-un târziu, aud târșâit de papuci și îmi deschide. El trebuie să fie, deși nu mai seamănă deloc cu el însuși, cel de acum zece zile. Poartă un fes pe cap și un halat ponosit, se sprijină într-un baston. Mă îndeamnă să intru. Realizez cu stupefacție că aproape nu mai poate să vorbească și că deja nu mă mai recunoaște, habar n-are cine sunt. Lumina de pe hol este chioară, ca întotdeauna: nu-i disting fața. Aștept să intrăm în camera mai bine luminată. Acolo, da, pot să-i iau seama cu atenție, de ieri și până azi a îmbătrânit fantastic de mult, acum este atât de bătrân încât pe obrazul lui nu mai poți citi nicio vârstă. Am impresia că e făcut din cenușă și, dacă aș sufla peste el, s-ar risipi. Mă străduiesc să respir încetișor, nu cumva să-l destram cu răsuflarea mea.*" (p. 47)

Odată încheiată seria întâlnirilor dintre cei doi, ziaristul dispare și el din orizontul romanului, funcția sa de declanșator, de „iepure narativ" încetează. Îi aruncăm o fugară privire peste umăr și constatăm că autorul reușise totuși să-i dea un relief psihologic, să-i surprindă caracterul – din vocabularul acestuia, din ritmul și lungimea frazelor, din felul său, particular, de a se lamenta și autoironiza. Mai departe istorisirea este făcută la persoana a III-a, din perspectiva lui Bazil Dumitrescu, presupunem, dar... cu o voce străină, așa cum o declară bătrânul profesor într-un monolog final, când revine, recuperator, la persoana I (în fapt, un intermezzo auctorial, cu funcție integratoare și explicativă). Cel care preluase controlul subiectului e „duhul povestirii" – o entitate misterioasă, imaterială, care își caută o gazdă-simbiot pentru a transmite mai departe adevărul unei epoci, tragedia unor destine contorsionate.

Doi tineri – Octavian Cadar și Damian Bordea – sunt personajele pe care se ține schelăria romanului. Pornesc din aceleași bloc-starturi: colegi de clasă în Limanu-de-Sus, concurenți cu ambiții variabile: Cadar e mai molcom, Bordea e mai obstinat, mai narcisist, dorind cu orice preț să fie primul. Iubesc aceeași femeie – pe Vera Stănescu. Au același profesor, pe Bazil Dumitrescu, și încap în aceeași belea: sunt arestați pe 15 mai 1948 (o altă coincidență!), suspectați fiind că ar aparține unei „Frății de cruce", legionare. Cadar fusese un student cu simpatii țărăniste, Bordea era pornit să escaladeze treptele ierarhiei comuniste ca „tânăr cadru" cu perspective strălucite. Închisoarea îi va schimba în mod fundamental pe amândoi, dar în chip diferit, solicitându-le două concepții și modalități radicale de supraviețuire. Octavian Cadar va rezista torturii, se va purifica, se va spiritualiza, îl va descoperi pe Dumnezeu în macabra închisoare „a tăcerii" de la Râmnicu Sărat. În timp ce Damian Bordea va deveni o fiară, va coborî până la ultimele bolgii ale Infernului, le va da lecții celor mai întârâtați demoni. În celula sa solitară, Cadar va pune preț pe forța de abstragere a gândului, se va avânta în călătorii mentale și în adânci sondări ale memoriei, pentru a-și învinge slăbiciunile trupului și a se „sustrage" temnicerilor. Bordea va merge pe „celălalt" drum: va întrece obișnuita măsură a Răului, îngrozindu-i până și pe torționarii cu soldă de la penitenciar (chestionându-le loialitatea chiar pe terenul acestora), va fonda *Organizația Deținuților cu Convingeri Comuniste*, pentru a pune în practică un sistem de tortură împins până dincolo de ceea ce își poate imagina ființa umană în materie de abjecție și atrocități. Octavian Cadar va supraviețui închisorii, Damian Bordea va fi executat de autoritățile comuniste, pentru că ororile sale „ponegreau" statul socialist. Referenții istorici ai celor două personaje antagonice sunt lesne recognoscibili: Corneliu Coposu, martirul temnițelor comuniste, viitorul președinte al PNȚCD, și Eugen Țurcanu – călăul emblematic al monstruosului „experiment Pitești" care, iată, capătă în romanul lui Gabriel Chifu o remarcabilă transpunere epică.

Autorul uzează un set de procedee narative de efect, care animă lectura și îi permit în același timp să-și pună în valoare o reflecție mai amplă asupra destinului uman. Una dintre tehnici este *decupajul semnificant*, care are menirea să lege între ele nu numai diferitele verigi ale istoriei, ci și să ilustreze un hazard al cauzalității: cum ar fi povestea pilotului american Peter Stewart care a bombardat Ploieștiul, omorând-o pe Monica, sora Verei Stănescu, aflată în închisoarea peste care se va prăbuși, doborât de antiaeriană, avionul american, decolat de la baza sa din nordul Africii. E doar o secvență, ce iese aparent din discursul principal (la o adică ar fi putut și să lipsească), dar care reușește să dea volum holistic subiectului, ca în filmul *Babel*, aș spune, în care secvențe disparate, aparent independente unele de altele, converg într-un deznodământ imposibil de anticipat de la nivelul „de jos", pedestru al scriiturii. Autorul pendulează între diverse paliere ale istorisirii, ca și cum ar plimba acul pe scala unui aparat de radio, prinzând când un post, când altul, urmărind evenimentele simultan. Reconstituirile sunt de o actualitate vie, impresionantă. Fiecare secvență îți dă sentimentul că este singurul cadru în care te poți afla, că restul nu e decât memorie personală și povești spuse de alții. Simți, vreau să spun, „parfumul unic" al fiecărei zile. Această reușită „în mic" a focalizărilor conferă savoare și autenticitate întregului roman.

Dar cea mai mare surpriză din punctul de vedere al artei narative o reprezintă compoziția gândită de autor. Cele 10 zile de povestitor ale lui Bazil Dumitrescu sunt derulate în sens invers cronologiei obișnuite. Istorisirea profesorului Bazil Dumitrescu, relatată la persoana a III-a, începe cu ziua de 23 decembrie 1989, când la poarta casei lui Octavian Cadar oprește o mașină cu trei oameni: veniseră să-l ia la București, pentru a reînființa PNȚ-ul. Și se „termină" pe 8 iulie 1940 – o dimineață în care adolescentul Damian Bordea împlinește 15 ani și are revelația puterii și menirii sale excepționale. E și ziua în care bătrânul profesor de istorie din Limanu-de-Sus îi va aduna pe cei mai buni elevi ai săi, între care Octavian Cadar și Damian Bordea, pentru a le vorbi despre cumplitele încercări prin care trecea țara, despre teritoriile noastre din Est răpite de sovietici, despre elanurile inimilor tinere ce trebuiau să țintească o salvare colectivă. O salvare care părea să fie *Mișcarea legionară*...

Răsturnarea planurilor temporale nu e o noutate în proză. Gabriel Chifu însă nu face un mixaj de dragul adecvării la preceptele teoretice ale postmodernismului, ci pentru a urmări desfășurarea unei idei, sau pentru a ne invita să medităm noi înșine la firele vieții pe care le toarcem. Nu totul a fost fatalitate și nici hazard în istorie, ne sugerează autorul. Dramele unor oameni, dincolo de catastrofa care ne-a înglobat după 1944-45, au avut la origine decizii individuale, ispita unor conaționali de-ai noștri de a se aranja cu ocupantul sovietic, pentru a obține beneficii personale. Mărinică Slabu, fost discipol al lui Bazil Dumitrescu, își vinde profesorul pentru a se pune bine cu comandantul rus din oraș, dând în vileag, în timpul unei percheziții, lista cu membrii închipuiți ai „Frăției de cruce", dosită în biblioteca lui Bazil Dumitrescu, servind astfel motivul arestării acestuia și a tuturor celor de pe listă, acolo unde, prevăzător cumva, el, Mărinică, refuzase să fie trecut, deși participase la întrunirea din grădina profesorului. Casa este rechiziționată pentru ofițerul sovietic, Bazil Dumitrescu este arestat, iar soția sa, doamna Aglaia, înnebunește și își găsește moartea pe străzi. *„Mărinică Slabu a avut o umbră de regret că-l sacrifica pe profesor și, pentru o clipă numai, i s-a făcut rușine de ce mârșăvie punea la cale. Dar și-a alungat gândurile acestea deprimante. În momentele de răspântie, trebuie să dovedească hotărâre, dacă vrea să realizeze ceva. (...) El, ajutându-l pe rus, o să fie poate răsplătit de acesta cu vreun post bun și, odată ce va ajunge sus, va putea să mai repare câte ceva, va putea chiar să-l mai ferească de unul și de altul pe profesor, va putea să-l protejeze, de ce nu? Pe când, dacă rămânea deoparte, cinstit și vai de mama lui, praful și pulberea se vor alege și de el, iar profesorul tot nu va avea scăpare. Așa că nu trebuia în niciun caz să ezite..."* (p. 250)

Și logica sa funcționează: Bazil Dumitrescu are parte de un regim de detenție mai suportabil, grație denunțătorului său ajuns mare mahăr comunist (dar care a ținut să rămână un „binefăcător" anonim). În acest fel „duhul povestirii" se poate manifesta: profesorul își împlinește menirea de martor-narator al destinului unor oameni striviți de „iureșul istoriei" (eternul subterfugiu al trădătorului care își caută alibiuri). Doar că „iureșul istoriei" a fost însumarea unor ticăloșii individuale, nicidecum un Rău metafizic, impersonal. Și atunci întrebarea este: poate acest gest de penitență *selectivă* a delatorului să răscumpere viețile sacrificate, inclusiv cele aflate pe conștiința lui Damian Bordea în închisoarea Pitești, unde acesta ajunge, s-ar spune, ca urmare a dorinței de parvenire a colegului său de școală Mărinică Slabu? Există o cauzalitate directă între faptele lor? Va dispărea comunismul printr-un simplu act de condamnare juridică?...

În romanul **Punct și de la capăt**, Octavian Cadar câștigă alegerile din 1992 împotriva unui demnitar comunist, contrazicând istoria pe care o știm. Însă victoria sa e de scurtă durată – personajul pozitiv al romanului moare de cancer pulmonar și fostul ștab preia puterea. Forța ficțiunii literare este limitată, de fapt ea nu își propune să înlocuiască realitatea, ci doar să ne ajute să-i cunoaștem mai bine resorturile

(Continuare în pag. 22)

Fiinţele plecării, poemele sosirii

Biografic, Marian Drăghici (n. 1953) face parte din generaţia ’80. A debutat în volum târziu (1988), după ce plutonul de optzecişti importanţi se remarcase deja, iar optzecismul românesc din ţară se epuiza ca fenomen, făcând loc altor tendinţe, pe care, de altfel, le anticipă. Era perioada când se consolida optzecismul basarabean. Marian Drăghici nu este un postmodernist în formula lui Cărtărescu, nici hard, nici soft (nu este atras de o exuberanţă a limbajului suficient în mare parte sieşi, de joc şi accesorii,

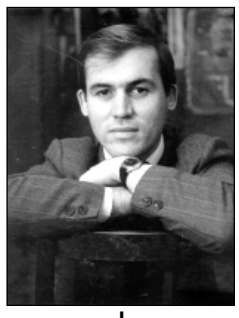

de
Grigore Chiper

de poemul-fluviu invadat de vocabular), ci aparţine formulei neoexpresioniste (ca să păstrăm rigorile limbajului), stabilind o relaţie cât mai exactă între poezie şi existenţă, între poezie şi trăire. Nu construcţia poeziei sub forma de catedrală gotică, ci primatul sentimentului ca generator de poezie, simţirea faţă de care vocabularul, sintaxa şi toate căutările formale ocupă un loc secund.

Volumul său antologic **lumină, încet** (2013) a apărut mai întâi ca reflex în limba germană (*Licht, langsam*, 2004) în cadrul unui proiect realizat cu Kultur Kontakt Stiftung.

Poemele din volum se axează pe mai multe dimensiuni şi tratează câteva arii tematice, marcate de o profundă melancolie şi singurătate. Poemele surprind peisaje („arta descrierii după altă natură”, cum o spune într-un text), după ce personajul/personajele care le-au populat şi le-au dat semnificaţie tactilă dispare/ dispar din cadru. Poemele sunt scrise în liniște la masa tăcerii. Această dominantă a ieşirii, a plecării, a dispariţiei beneficiază de foarte multe versuri şi imagini. O plecare doar semnalată sau o plecare cauzată: „am plecat, era timpul inconsistenţă tunătoare”; „fără iubire sunt numai bun/ să crească din mine absenţa”. Cartea este în fond despre această absenţă, care se multiplică luând diverse înfăţişări.

Totul porneşte de la poemul liminar: *Într-un alt timp, într-o altă vârstă poetică (în loc de prefaţă)*. E poemul din care vor radia ca dintr-un mănunchi fumigen temele şi motivele preferate. Este uimitor cât de omogen poate fi un volum antologic, încât un poem inaugural să-i stabilească liniile de forţă. E un poem cu o tentă epică pronunţată: el poate fi repovestit. Poemul adoptă timbrul şi structura unei elegii romantice. De departe, modelul poate fi regăsit la Asachi sau Eminescu. În rest, poemul e o creaţie scrisă într-un limbaj modern, cu toate achiziţiile poeziei posteminesciene. Ca şi la precursorii săi, în centru e situat un eveniment funest: moartea unei fiinţe dragi: „Suntem, în 5 noiembrie 1993 înspre seară,/ eu, mormântul proaspăt, crucea simplă de lemn”. În jurul acestui reper se ţese ghemul de gânduri apăsătoare. Eroul însă are parte de o noapte cu visuri care îl vor scoate din impas, iar reţeta e una, funcţională şi în alte texte: „...am visat – în somn instantaneu la ceas de seară – / un poem dumnezeiesc. Textul, scris pe aer, cu litere cursive aurii,/ se derula ţeapăn, lent, implacabil,/ de sus în jos, dinspre cer spre pământ”. Poezia e, pentru poetul bucureştean, revelaţie, salvare şi profesiune de credinţă. De aici încolo poemul se va interpune între erou şi lume, între o viaţă calmă şi intemperie, între existenţă şi moarte. Poezia iese la suprafaţă chiar şi în aceste clipe de grea încercare, aparent inoportune: asistarea la înmormântarea unui apropiat, care va căpăta în alte poeme imaginea unei femei dragi, demnă de veneraţie şi sursă de inspiraţie dincolo de mormânt. A fi poet e blestem şi fericire topite într-un amalgam ambiguu, „dureros de dulce”: „O existenţă mai angajată, mai plină/ nici tâmplarul nu are./ Nici astronautul./ Nici moaşa comunală” – este concluzia patetică a imnului dedicat vocaţiei de poet. Statutul de elegie ar fi fost incert, dacă nu ar fi existat conexiunea dintre acest vis, în care poetul trăieşte poemul său într-o „perfecţiune a zeilor” şi „mormântul simplu de om, de femeie”: „În mormânt, sub pâlpâirea primelor lumânări (înstelată de-acum?)/ vocea cu care am scris, rescris/ toate astea, în gând”. Şi ca liant între lucruri răzleţe şi adunate sub titlul unui poem este laitmotivul reluat cu regularitate de metronom: „Fumez o ţigară. Atât”. Trebuie spus că poetul e maestru să adune elemente disparate şi să introducă apoi nişte punţi ingenioase, menite să stabilească legătura ruptă sau slăbită. Este o strategie de a menţine caracterul dialogal al poeziei. Procedeul e uzitat şi în alte bucăţi: „şi eu ca orbul *sigur că da*,/ dintr-un negru pământ/ petală/ cu/ petală/ am cules roza mentală” (descriere după altă natură); „ştii, planta aceea ca un brăduţ/ verde-verde/ *da, da*/ planta aceea care nu-i bună de nimic/ chiar dacă uneori, copil/ am adus-o în casă” (poemul sfielii).

Poemul pe care îl visează/concepe/ scrie Marian Drăghici traversează un gol de la personajul care pleacă până la atmosfera dezolantă dintr-un horror: „şi încă: toţi adormiseră, ploua/ păhăruţul era plin pe masă/ şi câinele tot mai lătra/ la străina din casă” (clarul polemic. persiflarea). Universul reprezentat în texte scrise probabil în diferite perioade este extrem de coerent şi congruent. Plecarea, pustiirea şi facerea poemului sunt cei trei chiţi pe care se sprijină poezia sa.

Poetul nu exilează metafora din poezie şi nici nu operează doar cu ele într-un limbaj ermetic, necomunicativ. Marian Drăghici rămâne conectat la metaforă şi la stările abisale, din care stoarce o poezie trăită la limită.

Scrierea poemului – reflectată cu responsabilitate şi îngrijorare – e pusă pe seama inspiraţiei, a momentului divin. Iar inspiraţia este indisolubil legată de femeie („ale naibii cosiţe, ascund ele ceva”), ca în *poemul sfielii* sau de o iubire cvasi-abstractă, în *ziua de lucru*. Parcurgem aici, de la scrierea unui vers până la găsirea frenetică a altui vers, un extraordinar text: „scrise în partea de sus a paginii/ *nu te-nclina decât pentru iubire*.// urmarea nu-i veni./ urmarea nu-i veni?/ ba da:/ cum se înclină creanga la pământ/ sub dansul bărbătuşului în vânt subţire.// refuză această posibilitate, evident facilă./ scrise din nou primul vers, mai jos// ca un cap de poem,/ începu să aştepte./ era 27 septembrie `03, 9h30, a.m.// într-un timp (ziua era aceeaşi,/ doar lumina cădea altfel pe pagină)/ avu viziunea unui penaj colorat rotit de vânt,/ al unei păsări dezbrăcate de suflul dansului nupţial.// clar o fundătură,/ o falsă obsesie.// aprinse ţigara cum ai aprinde/ o rămăşiţă a timpului/ îşi rezervă în continuare dreptul să aştepte” (...) „seara reveni în aceeaşi cameră/ la aceeaşi masă simplă de lemn.// pe masă pasărea cânta.// aureolat de razele asfinţitului/ (ca în picturi mistice)/ scrise în partea de sus a paginii/ *nu te-nclina decât pentru iubire. dacă mori iubeşte mai departe*.”

Poeme basarabene tranzitive sat-oraş „app version 3.0”

Volumul de versuri **3 ml de Konfidor** de Ion Buzu (nominalizat la Premiile USR pentru 2013) e compus *grosso modo* din poeme care reflectă etape ale copilăriei şi adolescenţei (plasate preponderent până pe la mijlocul cărţii) şi poeme din actualitatea imediată. În general, filonul epic este destul de pronunţat în poezia sa, iar poeticul se rezumă aproape exclusiv prin această epicitate nudă, lăsată să se auto-exprime. Autorul intervine cu comentariul său doar pentru a da evenimentului evocat o anumită turnură, de obicei absurdă, neagră, transmisă în semne morse ale unei desperări forţate. Poemele din prima categorie au drept fundal cartofii, cocenii, cireşul, tractorul dintr-un univers rural decăzut („lotul de pământ pe cale îl muncesc e înconjurat de sârmă ghimpată” – Ostatec), celelalte se desfăşoară în oraş, la studii, la diverse joburi, în contingenţă cu o realitate nouă, puţin prietenoasă („în trei minute începe interviul pentru angajare,/ mă spăl pe faţă, mi-e greaţă” – Ne întinde formulare ştim cine este). Tocmai unele poeme din a doua secţiune, cum ar fi *Numele meu cu Caps Lock* sau *Human nature app version 3.0*, sunt dintre cele mai bune. Poetul simte foarte bine, acut, tranşant şi redă, de o manieră *fresh* şi în termenii unor tehnologii de vârf, subtitrate anglicist, contactul cu realitatea nouă ca simulacru, abia cunoscută sub atare formă. Citez din *Am vrut să răstorn conducerea companiei*: „Zilnic mărşăluiesc spre un job cu un dolar pe oră”. Sau altă „perspectivă” profesională: „Dana, dă-mi o cerere de demisie” (Numele meu cu Caps Lock).

Poemul pe care l-aş alege e *Să te caut pe google*, situat la mijloc, între presupusele compartimente: „Nu puteam da de tine,/ nu găseam pe nimeni din cei care au auzit ultimii de tine/ şi am hotărât să te caut pe google./ Am dat de nişte poze,/ nu mai erai îmbrăcată în verde,/ verdele era culoarea ta iubită./ Într-una din ele prindeai împreună/ cu nişte necunoscuţi frunze dintr-un cireş şi/ aveai privirea cuiva care ştia exact/ ce urmează să facă după o oră / după o zi / după o lună./ Mai târziu am aflat că te-ai îndrăgostit/ şi în multe din dimineţi,/ înţelegi perfect/ cum funcţionează lumea asta,/ o înţelegi din prima./ Eu nici măcar nu mă trezesc dimineaţa/ şi nici nu înţeleg cum funcţionează,/ mirosul de urină din viaţa mea se întinde pe o rază de 20m,/ totuşi, grozav de bine îţi mai stătea în verde.”

Dacă poeţii douămiişti evitau sau citau cu discreţie, la Buzu se poate stabili un perimetru amplu de autori la care face referinţă. În felul acesta se pot stabili, de la poem la poem, preferinţele şi influenţele care au avut un impact mai mare asupra formării lui: existenţialiştii de marcă, Céline, prozaismul poetic american, poezia română a congenerilor. Călăuzită de maestrul Bukowski, abia descoperit de douămiişti, poezia sa e prinsă între următoarele coordonate: plictisul, abjecţia, absurdul şi scandalul deocamdată virtual. Golul ca terminus, formă ultimă de evoluţie/involuţie. Monotonia existenţială, mişcarea în cerc, rutina, mecanica gesturilor îl apropie inevitabil de Kafka şi de temele moderniste. Împinse spre limită, toate converg spre ideea morţii, a sinuciderii. De aici şi senzaţia de evadare, de transformare în gândaci, drum parcurs în portbagajul unui vehicul condus de gangsteri anonimi, suferinţă care te aduce pe o margine undeva la etajul 15.

Volumul reprezintă sfârşitul unei vârste şi al unei experienţe de tranziţie sat-oraş. Amintirile, experienţele şi lecturile sunt bine marcate, cum se spune într-un poem, cu bandă galbenă de izolare. *Rigor mortis* (alt titlu) se referă de fapt la această etapă de acumulare şi de formare. Eroul liric aleargă între Gregor Samsa şi Rant Casey pentru a da o imagine mediului şi sensibilităţii basarabene. Itinerarul e trasat în *Cicatrici din altă realitate*: „Rant Casey purta mereu cămăşi cu mâneci lungi/ să-şi ascundă muşcăturile de şarpe, păianjeni şi şobolani”. Apoi: „Am vrut şi eu să-mi înfig braţele,/ să am dovezi că am fost acolo”. Şi în cele din urmă: „cicatricile se multiplicau pe corp şi/ eram absorbit de locul acela mai mult decât îmi era permis”.

La început personajul liric e încă foarte strâns legat de Playstation la care stă „6 ore fără întrerupere”, de lumea plină de aventuri din cărţi („Ajung pe un pod şi văd farurile altei maşini,/ îmi vine în minte scena din romanul lui Camus” – Niciun cadavru scos din portbagaj) şi de marele vis de a scrie „ceva de genul Fraţilor Karamazov”. Treptat descoperă absurditatea pe care trebuie să ţi-o asumi: „Voi munci cât de repede vrei, dar nu-mi vorbi despre asta, nu-mi spune/ de ce trebuie, nu mă fă să înţeleg” (Copilul obedient), prăpastia dintre tine şi ceilalţi („cei de lângă mine mă întrebau miraţi şi râdeau: « chiar nu înţelegi? »” – Subtitrări în întuneric) şi sordidul („Când m-am uitat în closet/ mi s-au bulbucat ochii,/ o, Doamne, e negru, mai negru ca tăciunele” – În mine creşte ceva), ca în final să declare: „Pentru orice închisoare, căsnicie, regim politic/ sau muncă malignă – sunt pregătit” (Ostatic).

Marian Drăghici, **lumină, încet** (poeme), Ed. Tracus Arte, Bucureşti, 2013

Ion Buzu, **3 ml de Konfidor** (poeme), Ed. Casa de pariuri literare, Bucureşti, 2013

■

Istoriografia feminină

de
Alexandru-Florin Platon

Ştim de multă vreme: deşi „istoria” se declină la feminin (iar „istoriografia” este de acelaşi gen), ponderea femeilor care scriu şi predau istorie este încă foarte mică. În afară de literatură (poate şi de arte), asta se întîmplă în mai toate disciplinele, fie umaniste, fie ştiinţifice. Nu vreau şi nici nu este cazul (cu atît mai puţin locul) să mă lansez în comentarea unei situaţii care se datorează deopotrivă specificului european (mai precis, burghez) al modernizării sociale şi prejudecăţilor (nutrite de el). Mai important însă de arătat este că, în pofida acestei inferiorităţi numerice (care se menţine), contribuţia feminină la progresul cunoaşterii istorice a fost, în ultimele decenii, la fel de substanţială ca aceea masculină. Volumul pe care îl comentez astăzi o demonstrează.

El reuneşte 20 de micromonografii, dedicate unor autoare reprezentative prin contribuţia lor la progresul cercetării în acest domeniu. Nici o selecţie nu este fără reproş. Nici aceasta, fie şi numai pentru că majoritatea numelor reţinute sînt franceze sau ale unor colaboratoare cu istorici şi instituţii din Franţa. Europa Centrală şi de Est (inclusiv România) sau ţările din Peninsula Balcanică lipsesc din această listă – o absenţă datorată, de bună seamă, vizibilităţii mai reduse a practicantelor acestei meserii din ţările respective.

Profilul personajelor listate nu este omogen. Editorii şi autorii medalioanelor bio-bibliografice (şi unii şi alţii bărbaţi!) au inclus în volum atît personalităţi de pionierat, care au îmbrăţişat printre primele în Europa profesiunea de istoric (precum Eileen Power – soţia celebrului Michael Postan –, Hedwig Hintze – căsătorită cu un alt mare medievist, de astă dată german: Otto Hintze –, Lucie Varga, născută Rosa Stern, Takamura Itsue şi – cea mai celebră dintre ele – Frances Amelia Yates), dar şi autoare contemporane, din Europa sau America de Nord (Natalie Zemon Davis, Lynn Hunt, Christiane Klapisch-Zuber, Annie Kriegel, Claude Mossé, Mona Ozouf, Michelle Perrot, Evelyne Patlagean, Barbara Stollberg-Rillinger, Lucette Valensi şi Chiara Frugoni), cunoscute prin contribuţiile lor ştiinţifice în diferite domenii ale istoriografiei. Acestei liste i se mai adaugă patru nume: Carmen Bernard (antropolog şi istoric), Sofia Boesch Gajano (specialistă în istorie hagiografică), Catherine Coquery-Vidrovitch (bună cunoscătoare a istoriei moderne şi contemporane a Africii şi colonialismului) şi Reyna Pastor (medievistă originară din Argentina, stabilită în Spania).

Ambele grupuri au particularităţi distinctive, dar şi cîteva trăsături asemănătoare. Bunăoară, ceea ce denotă toate biografiile femeilor din categoria „începătoarelor” este dificultatea extraordinară cu care au fost acceptate în lumea academică a timpului lor. Cu excepţia lui Eileen Edna Power – singura ocupantă, în anii ’30, a unui post de profesor la prestigioasa London School of Economics (după o solidă pregătire de specialitate la Paris, în compania lui Charles-Victor Langlois şi a celorlalţi „pontifi” ai istoriei pozitiviste) – toate celelalte au trebuit să accepte poziţii mai degrabă subalterne, în instituţii non-universitare, dar nu neapărat lipsite de lustrul celebrităţii. Hedwig Hintze, de exemplu, a făcut parte din echipa de colaboratori permanenţi ai „Historische Zeitschrift” (după ce fusese expulzată, în septembrie 1933, din Universitatea din Berlin, din cauza originilor sale evreieşti), în timp ce Frances Amelia Yates nu a fost, toată viaţa, decît un fel de istoric *freelance* („independent scholar”), devenind, totuşi, din 1941, afiliată faimosului Institut Warburg, din Londra. Cît despre Lucie Varga, destinul ei este, din acest unghi, cel mai spectaculos. După studii de istorie, istoria artei şi filosofie la Universitatea din Viena, încheiate printr-un doctorat susţinut cu nimeni altul decît Alphons Dopsch (1868-1953), unul din cei mai influenţi medievişti ai generaţiei sale, tînăra Rosa Stern (devenită „Lucie” Stern, prin schimbarea prenumelui şi, apoi, Lucie Varga, în urma unui mariaj repede încheiat) s-a stabilit la Paris în compania lui Franz Borkenau (de care, de asemenea, va divorţa, după numai cîţiva ani). Aici, graţie recomandării lui Dopsch, apropiat grupului de la „Annales”, a intrat (nu numai la figurat, ci şi la propriu) în graţiile lui Lucien Febvre, pe care îl va ajuta, din 1933, pînă în 1937, să pregătească pentru tipar revista omonimă şi „Revue de sinthèse”, aflată, de asemenea, în grija lui Febvre. Lucie Varga a publicat în „Annales” mai multe recenzii şi studii, îngrijindu-se şi de un număr special (apărut în 1937), dedicat evenimentelor din Germania, pe care le-a comentat din unghiul a ceea ce numim astăzi resorturile lor cultural-istorice şi mentale. În consens cu spiritul publicaţiei unde lucra (de care a trebuit să se despartă în urma rupturii intervenite în relaţia cu Lucien Febvre, provocată de soţia celui din urmă), Lucie Varga (dispărută prematur, în aprilie 1941, la numai 36 de ani) poate fi considerată astăzi drept cea dintîi protagonistă feminină a istoriei mentalităţilor.

Spre deosebire de predecesoarele lor, femeile din al doilea grup, al „contemporanelor”, au urcat mai uşor treptele consacrării academice, reuşind să ocupe poziţii în universităţi de elită sau în cercetare. În Franţa, cel puţin, acest lucru pare a fi fost un lucru normal, cum ne-o arată carierele lui Claude Mossé, Michelle Perrot, Evelyne Patlagean sau Lucette Valensi (care a fost, ani buni, secretară de redacţie la „Annales”). Parcursul lor academic a fost considerabil înlesnit şi de conjunctură: mai întîi, de reforma universitară din 1968, care, multiplicînd universităţile pariziene, a sporit şi numărul posturilor vacante; în al doilea rînd, de simpatiile pro-feminine ale unor personalităţi ale momentului, precum Fernand Braudel, care, în răstimpul cît a condus celebra 6ème section a EHESS (1948/1956-1972), a făcut din recrutarea femeilor o adevărată politică. În plus, extraordinara deschidere tematică şi metodologică a istoriografiei franceze din anii ’60 ai secolului trecut, impusă de Şcoala „Analelor”, a constituit încă un factor favorabil ascensiunii elementului feminin în istoriografie. Din acest punct de vedere, cariera Lucettei Valensi este exemplară. Născută la Tunis, în 1936, într-o familie mixtă (unul din părinţi era evreu), viitoarea specialistă în istoria Maghrebului şi în antropologie religioasă (examinată prin prisma relaţiilor dintre creştinism, islam şi iudaism) nu şi-ar fi putut împlini vocaţia de cercetător dacă orizontul tematic al istoriei nu ar fi inclus, ca urmare a impulsului dat de istoricii de la „Annales”, şi aceste subiecte.

Biografia d-nei Valensi este însă exemplară şi dintr-un alt unghi, iar aici ajungem la ceea ce ar putea fi numitorul comun al multor femei din acest grup: o anumită marginalitate („descentrare”, scriu editorii) etnică şi socială, răsfrîntă asupra preocupărilor specifice. Natalie Zemon Davis, bunăoară, este o celebritate mondială astăzi prin cărţile ei care au ca obiect „studiile de gen” (*gender studies*), tratată cu mijloacele istoriei culturale, adică prin prisma strategiilor discursive, a ritualurilor şi simbolurilor tipice pentru „viziunea despre lume” a feminităţii în diferite circumstanţe şi perioade. Cîţi ştiu, însă, că acest interes ştiinţific constituie expresia unei dramatice experienţe de viaţă? Născută într-o familie de evrei, Natalie Zemon s-a căsătorit, împotriva aşteptărilor parentale şi a tradiţiei, cu un matematician dintr-o familie de quakeri, asumîndu-şi, astfel, condiţia unui expatriat sau a unei marginalităţi care a găsit în studiile de gen consacrate secolelor XVI-XVII posibilitatea de a observa analogii simbolice cu situaţiile socio-culturale – ale ei şi ale altora – din prezent.

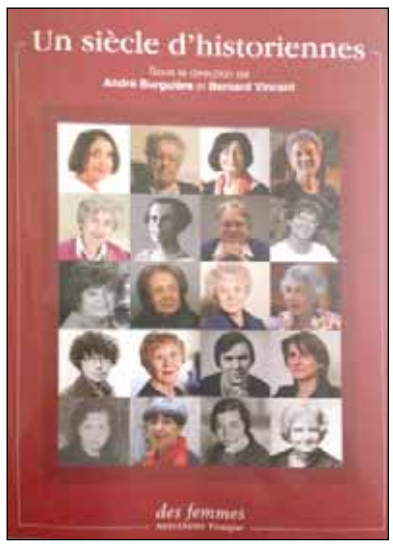

Acelaşi tip de „convertire” ştiinţifică a biografiei se observă şi în cazul lui Annie Becker, devenită, prin căsătorie, mai întîi Besse, apoi Kriegel. Membră a Rezistenţei, militantă comunistă înfocată (în organizaţia pe care a condus-o îşi făcuse, scrie Marc Lazar, „o reputaţie de stalinistă de fier”), a părăsit partidul în 1957, devenind una dintre vocile cele mai critice la adresa comunismului şi a stîngii din Franţa deceniilor 7 şi 8 ale secolului trecut. Concomitent, a transformat mişcarea politică şi ideologia la care aderase în obiecte de studiu, consacrîndu-le o strălucită teză de doctorat şi nenumărate studii şi conferinţe. Annie Kriegel poate fi considerată cea dintîi reprezentantă a ceea ce numim astăzi „istorie imediată”. În acelaşi timp, ruptura cu Partidul Comunist a făcut-o pe cercetătoarea franceză să-şi redescopere rădăcinile evreieşti şi să se preschimbe într-o ardentă apărătoare a statului Israel, în presă şi la televiziune.

Dacă există ceva ce defineşte cel mai bine biografia lui Annie Kriegel (stinsă prematur din viaţă, în 1995) acest lucru este, cel puţin de la un moment înainte, o atitudine constantă „împotriva curentului”: anticomunistă într-o epocă în care mai toată intelectualitatea franceză era de stînga, evreitatea asumată ca identitate într-o societate definită, de la Revoluţia din 1789, drept laică şi republicană, pro-israeliană în răspăr cu tradiţionala simpatie pro-palestiniană (şi arabă) a conaţionalilor, totul (sau aproape) denotă la Annie Kriegel o adevărată filosofie a lui „contra”.

Dar nu alta a fost (este) şi atitudinea altor savante, a căror biografie este inclusă în volum. Un exemplu este Michelle Perrot: pariziană, născută într-o familie din marea burghezie, iniţiatoarea de mai tîrziu a „istoriei femeilor” a rupt-o cu mediul de origine pentru a se dedica studierii „claselor populare”, din care a făcut o importantă temă istoriografică. Itinerariul Christianei Klapisch-Zuber – ilustră specialistă în istoria modernă timpurie a Toscanei şi a structurilor familiale din Italia renascentistă – este oarecum asemănător, minus originea socială a colegei sale pariziene, dar cu un plus în privinţa implicării politice radicale (ceea ce i-a adus, la finele anilor ’50, şi cîteva luni de închisoare din cauza sprijinirii mişcării subversive a Frontului algerian de Eliberare Naţională (FLN). Tot „contra curentului” poate fi considerată şi biografia intelectuală a Evelynei Patlagean (cu bunici – paterni şi materni – evrei, originari din Chişinău), care a ales să se dedice istoriei Bizanţului, într-o epocă în care această tematică era un fief masculin. În carte, mai sînt şi alte exemple, asemănătoare, dar nu mai insist.

Pînă la urmă, lecţia la care ne invită să reflectăm toate medalioanele din volum este că deşi femeile care s-au impus în disciplina istorică au trebuit să lupte pentru acest lucru mult mai mult decît bărbaţii (adesea împotriva „curentului”, cum spuneam), contribuţiile lor ştiinţifice au fost la fel de remarcabile ca şi ale celorlalţi. Fără ele, adică fără aceste contribuţii, „studiile de gen” sau „istoria femeilor”, de pildă, nu ar fi existat. Să încercăm, numai, să ne imaginăm la ce renunţări şi sacrificii familiale au trebuit ele să consimtă pentru a face carieră sau ce dificultăţi au trebuit să înfrunte pentru a reuşi în amîndouă (aspecte nereţinute de autori, dar la care este imposibil să nu te gîndeşti).

Ilustrative din punct de vedere istoriografic, cele 20 de micro-bio-bliografii strînse în volum sînt şi tot atîtea lecţii de viaţă.

Un siècle d'historiennes. Sous la direction de André Burguière et Bernard Vincent, Paris, Des Femmes-Antoinette Fouque, 2014

▣

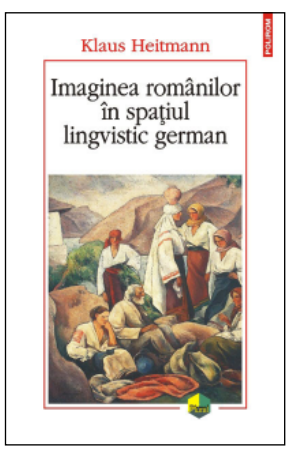

Klaus Heitmann, ***Imaginea românilor în spațiul lingvistic german*. Ediția a II-a.** Traducere și introducere de Dumitru Hîncu

Noutăţi la Editura Polirom

Dan Lungu, ***Fetița care se juca de-a Dumnezeu*** (roman). Colecţie: Fiction Ltd.

Marcela Benea

Albul hârtiei

Albul hârtiei nu e un alb oarecare,
albul hârtiei e ce a uitat memoria ta,
ce a tăcut tăcerea ta,
ce a trecut dincolo
fără a-şi arăta chipul,
alb pe care transparenţa
s-a culcat
şi acum doarme.

Nu te întrista, Roza

Să nu crezi niciodată
Când ţi se spune că un poet a murit.
Să nu crezi nici că Paul Celan s-ar fi
aruncat în Sena.
Nu în râul Sena s-a aruncat poetul
Paul Celan,
ci în adâncul Eternităţii:
el cântă printre lacrimi psalmi pentru
Rebecca,
stă treaz şi numără orele somnului tău;
el vorbeşte cu gura bogată a toamnei,
iar zilele poemelor lui sunt zilele tale
şi ale celorlalţi.
Nu te întrista, Roza,
prinde-ţi şuviţa ce-ţi cade pe frunte
cu un vers de-al lui
sau cu toate poemele deodată
şi vei fi încoronată regină.
O coroană de sentimente
pe fruntea ta,
un plâns lung al evreilor,
iar în inimă,
inima perenă a poetului.

Un hohot de râs

De la lacrimi m-am îndreptat
spre un hohot de râs.
Ăsta pare să fie foarte sănătos,
am să-l pun într-o ramă, mi-am zis,
să se ştie că viaţa mea a avut
şi părţile ei vesele.

Somn

Acest somn nu este un somn de râu
sau de lac
acest somn este unul de moarte
când trage la nadă, rămâi mut
cu viaţa până peste cap afundată
în negrul nămol
sau sub umbra unei pietre de neclintit.

Piatra

Ea nu are chipul schimonosit de durere
sau nu arată acest lucru,
ea nu este proprietar de cuvinte
fiindcă nu se foloseşte de ele.
Piatra ascunde doar tăcerea
şi din când în când
mai scoate câte un sunet scurt şi sec,
atunci când tu sau altcineva se dă cu
capul de ea
sau când o împingi cu piciorul la vale
să afli dacă mai scoate şi alte sunete
aşa ca omul ce suspină din adâncul
rărunchilor
când se rostogoleşte în moartea sa,
numai în moartea sa.

Dacă ţii cu tot dinadinsul

Dacă ţii cu tot dinadinsul să fii pasăre,
uite, îţi desenez două aripi ascuţite,
capul cu cioc,
ochii mici şi rotunzi, parcă ar fi sfredeliţi,
trupul acoperit de puful finuţ
ca de o umbră liniştitoare,
picioruşe subţiri ca paiul,
gheruţe
şi coada în formă de foarfecă ce nu
taie nimic,
nici măcar aerul.
Pari a fi gata...
Acum zboară, pluteşte
peste aceste case cam melancolice
şi peste aceste grădini dezgolite,
şi peste colibele sărăcăcioase
din îndepărtata Americă Latină.
Zboară, omule, ca o pasăre,
nu ca cineva bun de legat.
Adio!..
Sau, poate, ne revedem la anul:
tu, planând deasupra laşităţii mele,
eu, admirându-ţi curajul.

Ce frumos miroşi, Poezie!

Ce frumos miroşi, Poezie!
Te scriu şi de la tine adie o mireasmă,
o mireasmă,
o mireasmă deosebită,
străină de cea a florilor.
Binecuvântată fii tu, mireasmă unică,
Inconfundabilă, a Poeziei!

Traducătorul de suferinţe

L-am întâlnit pe traducătorul de suferinţe.
El traduce suferinţa dintr-o limbă în alta
de la un neam la alt neam
de la om la om
de la suflet la suflet.
A tradus şi de la trup la suflet
şi invers.
A tradus atât de mult şi atât de fidel
fiecare suspin,
fiecare răcnet,
fiecare lacrimă,
încât s-a molipsit de suferinţă
şi cum este foarte prins
cu suferinţa sa lipită de suflet,
nu mai traduce.
Se găseşte câte unul,
câte cineva,
fie un terapeut de ocazie,
fie un psiholog,
sau vreun poet care încearcă
să interpreteze starea de repaos
a traducătorului de suferinţe
dar tălmăcirea lor de fiecare dată
este infidelă, plină de erori
şi de neînţelegere totală.

Un ou

Pui la fiert un ou proaspăt
cu bănuţul intact
pentru micul dejun.
După trei săptămâni,
din acest ou
ar fi ieşit un pui pufos
şi nevinovat.
Acum vede iadul.

Sentimente

Sunt atât de plină de sentimente frumoase
încât uneori le semăn în grădină
şi cum solul e bun
şi umezeală destulă,
într-o săptămână răsar,
după ceva timp dau în floare,
apoi iată şi vremea culesului
dar prea e cald şi sunt cam moleşită
şi atunci chem în ajutor
lume tânără cu inima tare
şi o cu anumită atitudine pe chip şi
în priviri
şi care ştie să poarte cu delicateţe şi emoţie
un sentiment de dragoste
sau pur şi simplu
să radieze de fericire,
de atâta fericire.

Corul

În seara asta toţi greierii cântă,
unii au cântat şi în grădina Domnului,
alţii s-au născut prea târziu
şi cântă în dorul lelei,
dar de vreme ce se cântă în cor
lucrul acesta rămâne neobservat.
În surdină,
se aude şi sforăitul şuierat
al unei păsări ce doarme profund.

Punctul

Tavanul e alb
dar totuşi are un punct,
un punct care duce în nicăieri
(ar fi bine să ducă la Dumnezeu).
Ziceam şi eu aşa, în nicăieri
fiindcă visele au fost mânate
pe insula Santorini
iar după ce au admirat acolo
apusul soarelui
nu au mai revenit;
năzuinţele, şi ele, s-au consumat,
stelele, fiind foarte tinere şi pătimaşe,
au ars
iar ce a mai rămas se cuvine
să fie cu mare grijă strecurat
prin acest punct, cam confuz,
ca să ajungă intact,
adică fără nici o stricăciune
la locul ce i-a fost rezervat.

Ca o libelulă

Cine trece de cealaltă parte
a mirajului,
e fericit ca o libelulă
pe malul unui râu.

Fotografie de poet

Imaginea poetului pe fundal alb.
Plutind în aer, Poezia.
Această candidă plutire
o vâna fotograful.

Umbra cuvântului

Umbra cuvântului nu se lasă văzută
iar când este surprinsă şi chiar îmbrăţişată
o recunoaşte şi o vede doar sufletul:
al tău sau al meu
depinde de unde bate lumina.
Umbra cuvintelor unui poem
coboară de sus
de aceea vibrează sufletul,
uneori se cutremură
atât de intensă şi de insuportabilă
este frumuseţea cuvintelor.
Ah, tu, poetule,
vânezi umbra cuvintelor
sau poate chiar sufletul tău este
un generator ce pune în mişcare
jocul delirant şi sensibil
iar umbra cuvintelor se răsfrânge
în timp, sublimă, nemuritoare.

■

Şi fost-au biruit gândul...

Este de ajuns să spunem că, dacă în genere se înţelege, se înţelege altfel.
H.-G. Gadamer

De la o vreme, sâcâitor până la necruţare ce poate părea ucigătoare este gândul să întreb ceva care

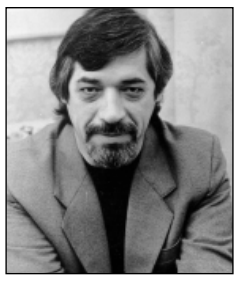

de
Leo Butnaru

nu a mai fost întrebat vreodată pe această lume!...

Dar – mă întreb – ce să întreb eu anume, pe cine să-l întreb şi la ce bun să mă dau cu atare ispită ce duce în ispită? Apoi cine garantează că dacă, iată, în fine, ţi/mi se luminează în cuget să întreb(i) ceea ce, până la tine/mine, nu a mai fost întrebat în lume, pe lume, despre lume sau despre lumi posibile – cine garantează că din asta nu iese ceva rău? Ba chiar dezastruos. Fatal, catastrofal. Da, apocalipsa, după întrebarea pe care nu a mai pus-o nimeni până în acest moment al civilizaţiei umane, al globului (nostru) terestru, al minţii noastre (singulare şi, concomitent, colective) de *homo sapiens*. Întrebi – şi – bah! – se poate declanşa ceva nimicitor, după care se alege, tautologic vorbind, praf şi pulbere. Din toate. Inclusiv din întrebarea sacramentală ce poate ajunge, precum se înţelege, fatal-criminală.

Da, o întrebare care nu i-a trecut prin cap, prin inteligenţă, prin ingeniozitate, prin fantezie – care nu i-a trecut prin toate astea niciunui filozof, niciunui erou, niciunui Cezar, niciunui (sau: unicului?) Dracula, niciunui japonez (din neamul atât de iscoditor şi de ingenios, dar căruia – asta e – nu i-a venit nici lui să se dumirească să pună o întrebare pe care până la el nu ar fi pus-o nimeni).

Însă fără această întrebare a întrebărilor, de până sau de după toate întrebările ce trebuiau puse sau au fost puse deja (cui? – cuiului din perete...) pe lume, în lună şi în stele, nimeni nu avea şi nu are dreptul să spună, trufaş: „Şi biruit-au gândul...”, – precum ai zis, bătrâne şi luminate cronicar care ai scris „De neamul gânditorilor”... Pardon: „De neamul moldovenilor”, adică de neamul oamenilor în general...

Mda, sună cam sforăitor această disociere, dar – asta e... Pentru că, trebuie să recunoaştem, nu suntem totdeauna şi în toate biruitori... gânditori... sacramental întrebători, ca să revin la obsesiva ispită de care a fost vorba până aici, despre care va fi în continuare...

Nu, nu a biruit, ci a fost biruit. Gândul. Şi gânditorul. În general. Dat de Dumnezeu sau cel sculptat de Rodin. Sau modelat de stră-străbunii noştri – Gânditorul din Homangia (românească).

O! – atenţie! – domnii mei, oameni sau zei! Oare în acest nume – *Hom*-angia – nu vi se pare încastrată, la modul spiritual suprem, rădăcina semantică a lui *hom-o*? Da, *sapiens*. (Probabil, de aici vine şi... sapa noastră, săparea, în general, şi a unuia de către altul – în particular... Iar Homangiei îmi vine să-i spun chiar aşa: *Homangia sapiens*... cea a sapei şi a gândului...) Nu, nu, eu nu sunt un incurabil protocronist român, un naţionalist carpatin, un fundamentalist prutonistrean etc. – pur şi simplu, este evident: *hom*-angia are ceva în comun cu *hom-o*. *Sapiens*. Exact – cu cel care e bântuit, demonic sau, poate... *amvonic* (de la: amvon – să zic eu aşa); e bântuit de gândul de a pune o întrebare care nu a mai fost pusă niciodată, nicăieri pe pământ. Şi, poate, în stele, în toate celelalte planete.

Uite aşa, apare un singur gând, despre întrebarea care nu a mai fost pusă, de unde se nasc alte zeci şi sute de gânduri, alte zeci şi sute de întrebări. Însă drama sau tragedia constă în faptul că toate astea, gândurile, întrebările se înmulţesc în... captivitate! Tot ce nu are finalitate, ca dezlegare, se află în cap-tivitate (*cap-tigvitate*!). În cap/ în tigvă ca loc de prizonierat. De aia, bătrânule şi înţeleptule cronicar, – se sperie gândul! Se înfricoşează gândul la gândul că toate celelalte gânduri ar putea dispărea. Fără urmă. În deplina lor turmă. Cu tot cu intenţia de a pune întrebarea care nu a mai fost pusă.

Însă, printr-un efort (se poate spune: aproape disperat), eu reuşesc să-mi îndrept reflexia (şi reflexul) asupra propriei mele firi, asupra propriei reflexii – pe ea, reflexia, să o îndrept, să o focalizez, ca să mă autoexaminez şi să constat: parcă toate ar fi la locul lor, şi gândurile, şi ispita de a pune întrebarea care nu a mai fost pusă, şi... Pe scurt, toate celelalte. Astfel că, pe moment, mă mir de mine însumi de ce nu continuu, de ce nu perseverez – să gândesc, să întreb, să... Numai că, precum spunea odată (sau poate scria) un amic de-al meu, sau că din Moscova, sau că din Siberia, dar nu este exclus – din Israel, – după cum se dădea el cu părere, oral sau scriptic, – cu gândurile se întâmplă mereu acelaşi lucru (cam neplăcut, e de precizat): gândul bun, încurajator, parcă rodnic – dispare de cum nici nu ai reuşit să ţi-l gândeşti până la capăt, se „volatilizează” până să reuşeşti tu să deschizi gura şi să-l rosteşti sau să apeşi clapele claviaturii ca să-l ticseşti în computer, pe când gândul rău – ce vitalitate are, blestematul! – sâcâitor, molipsitor, se înmulţeşte la nesfârşit ca o râmă ce este secţionată mereu, dar care din fragmentele ei dă, pur şi simplu, alte şi alte râme zvârcolitoare!...

Se mira amicul meu că, domnule sau tovarăşe, la câte au tot fost supuse aceste gânduri rele – şi la spălare de creieri, pentru a scăpa de ele, şi la ideologizări ciumate, brune sau roşii, şi la decapitarea-ghilotinare de cap cu tot cu gânduri, şi la asfixiere prin exces de logică sau alogică (în poezie, să zicem, iraţionalism, cinism...) – nu, nu a ajutat. Nimic, gândul rău a rămas. Insistă. Persistă. De te întrebi: de unde se iau ele, rele, atât de multe? Şi continuă să prolifereze. De data aceasta – într-o formă mixtă, bune şi rele, gândurile, de-a valma. Dar nu de-a valma, ci *de-a vama*! – ar trebui. Da, să avem o vamă personală, la care să stopăm gândurile rele şi să dăm viză de intrare în lume, ca să biruie, doar gândurilor bune.

Se înmulţesc în progresie geometrică, în special cele rele, dar pot fi lichidate, anevoios, doar în progresie aritmetică. Adică, nedefinitiv. Când intervine gândul anterior din şir şi o constantă, adunându-se în cazul progresiei aritmetice şi – înmulţindu-se! În cazul celei geometrice. Încât aritmetica progresie nu e decât o – regresie... Ce priveşte gândurile bune. Pe când cele rele...

Poate că nu – rele prin natura lor, ci din cauza nerezolvării lor, gândurilor, progresiilor. Din cauza lipsei răspunsurilor la întrebările pe care le provoacă aceste gânduri. Iată de ce mi se par deja rele şi gândurile-întrebările de genul: Cine este omul? De ce a fost dat pe lume? Ce e această lume şi ce va fi cu ea? [Aici, pentru a renunţa la stilul cam savant, de asemenea derutant şi el, ca oricare alt stil, am suprimat următoarea formulare: *Potolirea elanurilor, abandonarea perspectivelor, decepţia sinonimă pesimismului apar în urma imposibilităţii intuiţiei noastre (care, în trans-temporala sa zămislire şi afirmare, pare a fi o stare superioară totuşi gândului, raţiunii, ştiinţei umane) de a răspunde celor mai elementare, probabil, întrebări legate de începutul Absolut: – De unde, Cum, De ce a pornit Necesitatea transcendentală de existenţă a Totului care ne conţine şi pe noi, oamenii cei cu nedumeririle, cu interogaţiile, cu decepţiile? Care este sensul Lumii? Dar al Infinitului? Prin ce miracol omul are – excepţional! – conştiinţa de sine ce-i permite să pună aceste şi alte întrebări? Şi de ce, pentru om, rămâne tabu caracterul inexplicabil al lipsei de răspunsuri atoatedezvăluitoare?...*]

Orice întrebare fără răspuns – doare. E chinuitoare. Ca şi rea, mi se pare.

Nu, nu a fost fericită comparaţia gândurilor ce s-ar înmulţi – pardon... – ca râmele. Nu, nu a fost. Mult mai adecvat, mai potrivit situaţiei, *inflaţiei gândiriste* mi se pare gândul despre gânduri care mi-a venit acum o clipă, două, trei, hai să zicem – cel mult zece clipe, acum, – gândul că gândurile s-ar revărsa ca o cascadă, fiecare din noi purtăm în fire o Niagară a gândurilor-întrebărilor. Şi niciodată o Cascadă Victoria, precum se numeşte o prăbuşire spectaculoasă de ape undeva în Africa. Şi declarată de UNESCO monument al naturii. Dar, doamnă UNESCO, de ce nu declaraţi ceva şi în ceea ce priveşte cascadele de gânduri, prăbuşitoare, umane? Monumente sau – cine ştie? – anti-monumente. Ruinări de cuget. Declaraţi ceva, să ne fie şi nouă mai clar ce şi cum şi de ce cu aceste cascade Niagara, care pot exista, şi cascade Victoria care le sunt interzise bietelor cugete omeneşti.

Sigur, în această privinţă nu e de aşteptat niciun decret din partea UNESCO. Astfel că trebuie să mă împac cu gândul că gândurile fără finalitate vor continua să-mi potopească firea, intimitatea cu revărsarea lor de cascadă. Prin urmare, să nu mai încerc să leg cine ştie ce şiruri logice. (Prin urmare, să nu mai dau... urmare etc.) Gândurile se fărâmiţează, aburesc peste învălmăşita lor cascadă, se evaporă, dispar, reapar. Scânteiază fulgurant, se sting, se reaprind. Iar mântuirea mea de scurtă, dar repetată durată e că, în anumite intervale dintre gând şi întrebare, în întreaga-mi fire se instaurează o linişte profundă. Cristalină, aş putea spune. Rece, ca o distanţare de toate. Şi de ea însăşi – linişte distanţată de linişte, mi se pare. O linişte atotcuprinzătoare. Cristalină până la... ţiuitul în timpane. De atâta încordare. Când crezi că, gata, ai scăpat de gândurile sâcâitoare, de obsesiva întrebare care nu a mai fost pusă de un om – sieşi. Sau lumii. Sau stelelor. Marea linişte curmă învolburarea cascadelor, protejează sufletul de invazia felurimii de gânduri atât de iluzorii ca rost, ca sens...

Gata. Ai scăpat de ele. Au dispărut. De ţi se pare că nu vor mai reveni. Şi – constaţi plăcut surprins – ţi se face mai bine pe suflet. Se face mai bine în lume. Pentru că biruit-au liniştea... Sau: gândul au fost biruit prin lipsa gândului... Ca să biruie liniştea, spuneam... Ptiu, gândeam...

▣

Noi apariţii la Editura Cartier

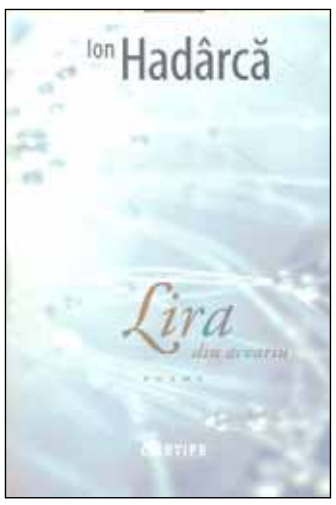

Ion Hadârcă, ***Lira din acvariu.*** *Poeme*. Rotonda Cartier, 2014

Sorin Hadârcă, ***Zen la pachet.*** *Blogograme*. Rotonda Cartier, 2014

Leo Butnaru: tradus şi traducător

Leo Butnaru. ***Да ограбиш Пикасо*** („Jefuindu-l pe Picasso”. Poeme alese în limba bulgară. Traducere: Ognian Stamboliev). Ruse/ Bulgaria, Ed. Avangard print, 2014, 330 p.

Evgheni Stepanov. ***Unele tendinţe ale poeziei ruse de la mijlocul secolului XX – începutul secolului XXI*** (Studiu de critică şi istorie literară. Traducere: Leo Butnaru). Iaşi, Ed. Tipo Moldova, 2014, 250 p.

Sociologia unei pseudoliteraturi

După o teză de doctorat susținută la *École des hautes études en sciences sociales* despre literatura din epoca stalinistă, Petru Negură editează în Franța o carte la acest subiect (*Ni héros, ni traîtres. Les écrivains moldaves face au pouvoir soviétique sous Staline,* Paris, L'Harmattan, 2009). În acest an Editura Cartier tipărește versiunea românească*. Traducerea o semnează regretata Gabriela Șiclovan.

de

Mircea V. Ciobanu

Construită în bună parte pe principiile câmpului literar al lui Pierre Bourdieu, cartea este bine documentată atât în sensul unei bogate materii factologice, cât și al unui consistent suport teoretic (în cea mai mare parte francez). Sunt perfect de acord cu prefațatoarea cărții, Catherine Durandin, care constată că „acest text conține o decriptare a unui fenomen politic și, totodată, social și cultural – sovietizarea unui spațiu intrat în cadrul Uniunii Sovietice și, într-o oarecare măsură, o ruptură cu trecutul – de care avem nevoie astăzi pentru a surprinde multitudinea de aspecte ale complexității prezentului."

Autorul operează o secțiune în perspectivă sociologică a evenimentelor din mediile literare (de fapt, a instituțiilor literare) ale Basarabiei și Transnistriei (RASSM) din anii '20 până la mijlocul anilor '50 (cu o succintă trecere în revistă a perioadei care a urmat). Partea despre Transnistria e cea mai consistentă factologic. Experimentul sovietic de construire a unei națiuni, ingineria diabolică pe care o aplică politologii Kremlinului se developează cel mai mult acolo.

Chiar dacă nimic din cele expuse în carte nu reprezintă o noutate absolută (aici, ca și în cazul lui *Născut în URSS* de Vasile Ernu, noutatea este doar pentru „export"), acest univers orwellian te face uneori să te cutremuri. Până și unele intenții aparent nobile ale regimului sovietic din RASSM (trecerea în 1932 la alfabetul latin, recuperarea parțială a clasicilor, acceptarea unui limbaj elevat) ascundeau tendințele vădit expansioniste ale sovieticilor. Se presupunea că „specialiștii alogeni" vor participa în scurt timp „la sovietizarea Basarabiei și chiar a întregii Românii ca urmare a realizării proiectului de exportare a revoluției comuniste în «străinătatea apropiată»" (p. 75).

Este un studiu salutar, necesar. Tot ce a însemnat „artă și literatură" în socialism a fost mai mult un fenomen politic și social decât unul artistic. Epoca este puțin studiată. După petele albe ale istoriei din epoca totalitară și după colorarea acestor pete în nuanțe patriotice, cu eroizarea trecutului, e timpul să scoatem la iveală evenimentele curățate de imixtiuni paraștiințifice.

O strategie imperios necesară este și demitizarea istoriei. Istoricul de azi nu atât trebuie să facă săpături arheologice, cât să sape în bibliotecă, demitizând construcțiile artificiale anterioare. Și, pe cât posibil, să nu construiască altele. Miturile se construiesc ușor. Perseverând într-o abordare „obiectivă", poți să devii atât de „echidistant", încât să tratezi ca fenomene egale lucruri care nu au nimic în comun. Compari, să zicem, două „literaturi" (cea basarabeană interbelică, parte a literaturii române, și cea transnistreană, din RASSM), când doar una dintre ele este literatură autentică. Forțezi nota, desenezi un tablou, dar iese o schemă artificială. Un mit.

O altă „paralelă": având în vedere reintegrarea în spațiul cultural român după tocmai un secol de absență, scriitorii basarabeni rămâneau (ca și în alte provincii românești, de altfel) în urma procesului literar de la București. Dar una e să aduci (ca exemplu de „întârziere") un citat – destul de cald, de altfel – al lui Eugen Lovinescu despre poezia lui Ion Buzdugan, „veche de cel puțin cincizeci de ani (p. 47)" (deși nici contemporanii Goga, Iorga sau Pillat nu erau moderniști). Și sunt cu totul altceva stângăciile paraliterare versificate, tipărite în publicațiile „literare" din RASSM alături de sfaturile că „o temă ca dragostea, între altele, nu trebuie tratată ca în secolul trecut..." pentru că „în zilele noastre îndrăgostiții nu se mai întâlnesc la fântână ca altădată, ci în procesul muncii, în întrecerile socialiste" (p. 101).

Autorul forțează (pe schema lui Bourdieu) o paralelă a conflictelor dintre „tineri" și „bătrâni" în Basarabia, respectiv, în RASSM. Or, confruntarea generațională din Basarabia era una pur estetică (între tradiționaliștii din generația lui Pan Halippa și moderniști Costenco, Meniuc ș.a.). Și se dădea pe paginile aceleiași reviste, între chiar colaboratorii săi. Pe când „tinerii" din RASSM scriau denunțuri publice, învinuindu-i pe tovarășii mai mari de „troțkism", „înclinații decadente", „liberalism putred", „naționalism" (p. 102).

În alt loc, Samuil Lehțțir („scriitor" basarabean refugiat în Transnistria) se întreba ironic în 1930: unde este literatura „moldovenească" din Basarabia? Autorul studiului se lasă prins în această capcană și „constată", în deplin acord cu Lehțțir (!), că „Literatura basarabeană înregistra la acea dată succese modeste comparativ (!) cu literatura moldovenească din RASSM" (sic! – pagina 93). Dar e suficient să compari toată producția literară din RASSM cu un volum (d. e. *Miresme din stepă* (1922) al aceluiași Ion Buzdugan, ca să înțelegi că e vorba nu de o diferență de calitate, ci de fenomene diferite. O altă confuzie o construiește și citarea „documentelor". Trimiterea se face de parcă toate ar avea aceeași valoare și credibilitate.

Am putea vorbi într-un studiu despre „fenomenul literar" din Transnistria anilor '20-'30 ai secolului trecut. Am putea contabiliza eforturile, deschiderea celor „peste o sută de cercuri literare" ș. a. E remarcabilă și obiecția dură a „criticii" privind „schematismul" și sistemul de personaje (cele negative – chiaburi, bandiți, sabotori – fiind întotdeauna mai reușite decât chipurile eroilor pozitivi – comuniști, comsomoliști, stahanoviști). Ne amuză că vina ar purta-o „profesionalizarea" (sic!) literaturii și, în consecință, îndepărtarea scriitorilor de popor (!). Și alte bizarerii similare. Numai că toate astea nu au nimic în comun cu literatura.

Sociologia artei e interesantă. Numai că, dacă se discută despre aspectul extraliterar, mult mai importantă, după mine, ar fi nu studierea biografiei autorului și asociațiilor literare, ci a impactului literaturii. Biografia operei și impactul ei pot să ne dezvăluie adevăratele efecte (uneori – catastrofe) ale fenomenului numit artă. O sociologie a consecințelor: omul sovietic nu e născut de hotărârile de partid, ci de arta și literatura sovietică. Lumea nu poate uita nici astăzi „dușmanul de clasă", „imperialistul", „culacul" și „burghezul" – stafii din cărțile și filmele sovietice. Aici miza pe literatură ca armă ideologică a fost eficientă.

În cazul literaturii din Transnistria, „câmpurile" lui Bourdieu nici măcar nu pot fi aplicate: acolo nu au existat nici producătorul de texte literare autentice, nici literatura (decât luați între ghilimele), nici – cel mai important – consumatorul de literatură. Doar niște jocuri paraliterare sterile, în care erau implicați „creatorii" înșiși și șefii lor ideologici.

În unele cazuri, autorul merge ușor pe mâna aprecierilor unor protagoniști, departe de a fi cunoscători ai fenomenului, ca să nu mai zic pe cât de „obiectivi". În altele, frazele parcă sunt luate din repertoriul lexical al politrucilor literaturii. Iată o sumară apreciere finală a epocii contemporane (de fapt, e vorba de anii '80-'90 ai secolului trecut): „Preocupați să compenseze izolarea la care a fost supusă literatura moldovenească în raport cu cultura română și cu cea europeană, tinerii «postmoderniști» se complac într-o literatură a absurdului, a insignifiantului, a jocului gratuit." Și nu e pentru prima dată când autorul se lasă contaminat de limbajul aprecierilor vulgare al documentelor partinice sovietice. Dar sper că cititorul francez nu a ajuns până la această pagină.

În cea mai mare parte, autorul a respectat principiul imparțialității. Doar că uneori a empatizat mai mult cu protagoniștii cu care a comunicat pe viu (cum e cazul Bacăi Deleanu), în general însă a păstrat o anume echidistanță. Doar că eroii cărții îi ies cam răi, pârându-se reciproc sau bârfindu-se (pe motive extraliterare: beție, infidelitate conjugală etc.). Autorul acordă multă atenție amintirilor martorilor (simplu spus, bârfelor colegiale): asta îi permite încadrarea poveștii în schema permanentei „lupte a generațiilor".

Partea indiscutabil bună a cărții este materialul propriu-zis, documentele privind o perioadă istorică dramatică: tentativa de formare a „națiunii moldovenești". Una ratată, pe linie. Dacă încercarea de constituire a „literaturii moldovenești" e un fel de *studiu de caz în contextul tentativei de construire a unei națiuni*, atunci rateul e demonstrat cu brio. Fenomenul nu a produs niciun text explicit literar. Renunțarea, pe de o parte, la moștenirea clasică, iar pe de alta refuzul paradigmei moderne condamna experimentul la sterilitate. Iar neacceptarea (ca burghez, românesc, „de salon" etc.) a unui limbaj literar consacrat și elevat o anula ca fapt.

Cu totul altceva se întâmpla în Basarabia interbelică. Nu a existat aici un conflict între generații, ca cel din Transnistria, ci o competiție estetică între tradiționaliști și moderni, firească pentru orice proces literar. „Regionalismul" nu era specific doar Basarabiei și nu era unul antiromânesc. Războiul și ocuparea Basarabiei de către URSS a amânat însă pe multă vreme o evoluție firească. Revenirea la normalitate a fost de durată (recuperarea întârziată și parțială a clasicilor, pe criterii „moldoveniste", dar și de clasă, recuperarea la fel de întârziată a esteticului) și a fost posibilă cu adevărat abia după 1989. Având un trecut comun (clasicii literaturii române), un prezent comun (aceleași spații de tipar) și un viitor comun (cititorii români de pe ambele maluri ale Prutului), fiind scrisă în același limbaj, literatura română este indivizibilă, în pofida tuturor scepticilor și adversarilor săi.

Cele câteva decenii de „sovietizare" au fost o gaură neagră în care se prăbușise literatura română din Basarabia și din care iese cu greu. Tentativa politrucilor de a crea o nouă națiune și o nouă literatură nu reușise. A rezistat timpului doar ceea ce a fost scris înainte de 1940 sau abia începând cu perioada dezghețului hrușciovist. Perioada descrisă de Petru Negură nu a lăsat niciun text pe care îl va reține literatura.

„Literatura" creată atunci a circulat numai prin intermediul școlii sovietice. Nimeni nu a căutat în librării opera scriitorilor sovietici moldoveni decât începând cu anii '60, odată cu apariția operelor lui Druță, Vieru, Beșleagă, Busuioc, Vasilache. Dar asta nu mai este epoca stalinistă. Nici măcar realism socialist nu mai este.

Vulgarizarea procesului de creație i-a sugerat autorului un titlu dificil de digerat ca semnificație. Or, o literatură nu se împarte în „eroi și trădători", ci între profesioniști și amatori, între genii și diletanți sau între tradiționaliști și moderniști. În fine, între creatori și impostori. Eroii și trădătorii sunt din altă operă.

*Petru Negură, ***Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă.*** Editura Cartier 2014, 444 pag.

■

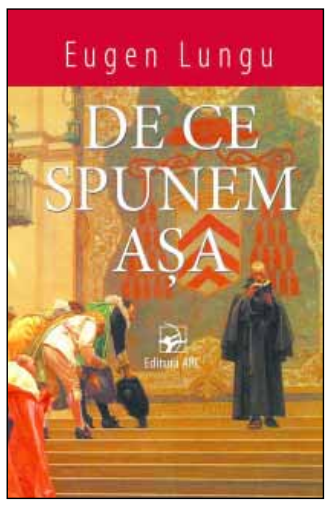

Eugen Lungu, ***De ce spunem așa***. Editura ARC, 2014

„Eugen Lungu etimologizează, adică stabilește originea unor termeni și expresii urmărind evoluția lor fonetică și semantică, deslușește sensuri, sparge stereotipuri de percepție, mergând dincolo de laconicele definiții lexicografice, deconstruiește gândirea osificată a vorbitorilor de română, răvășind cuvinte și sensuri rutinate. Din acest regal de erudiție, secondat de bucuria descoperirii unor fapte surprinzătoare, din interpretările originale și plauzibile, autorul edifică un munte vrăjit, însă nu static, încremenit, ci tulburat de mișcările tectonice ale evoluției (lingvistice). De fapt, ne aflăm în fața unei cercetări filologice complexe, fundamentate pe un simț dezvoltat de a decripta lumea în înțelesuri mai mult decât profunde...". (*Inga Druță*)

Frumuseţea care...

Dostoievski nu a fost deloc un romantic. Dimpotrivă, s-a realizat în ideea unui realism necruţător. De unde atunci ultraromantismul, şocant la el, cu Frumuseţea care...? Căci toate datele istoriei vorbesc împotriva acestui sentimentalism utopic. Începând cu miticul război dintre ahei şi troieni pentru la fel de mitica Elena. Bogdan Hmelniţki nu era gata să treacă Moldova prin pârjol şi sabie când Vasile Lupu a refuzat să-i dea fiului sălbatic al acestuia pe Ruxandra, o frumuseţe a secolului? Dar povestea lui pani Walewska? Tragica pătă-

de
Eugen Lungu

nie a prinţesei Diana a frânt, în secolul XX, doar inimile menajerelor sensibile; cu doar un secol mai devreme ar fi frânt mai multe săbii şi destine omeneşti.

Chiar dacă admitem că Dostoievski nu avea în vedere Frumuseţea doar ca o banală materializare a unor nuri într-un perisabil corp omenesc, ci o concepea ca pe o idee sublimă, şi tot rămânem pe acelaşi teren al proteicului şi al iluziilor. Căci în lume au condus întotdeauna pragmatismul şi forţa. Şi Callas, şi superba văduvă a lui Kennedy au ajuns în ultimă instanţă doar ţiitoarele de lux ale omnipotentului miliardar grec. De regulă, aceştia comandă muzica.

Aşa că Denis Diderot mi se pare mult mai realist şi mai perspicace când constată sceptic: „Frumosul nu e întotdeauna opera unei cauze inteligente” (*Tratat despre Frumos*, 1772).

Aviz „soliştilor”!

În tinereţe, Gabriel Garcia Márquez şi-a câştigat pâinea zilnică făcând ziaristică. Venerabilul scriitor îşi aminteşte cu nostalgie şi umor despre acei ani zănatici ai juneţii sale. Îşi înşiră, modest, „marile lovituri”, dar şi eşecurile. Rateurile îl marcau sufleteşte, mai ales într-un moment când insuccesul jurnalistului se combina cu disperarea scriitorului. Tocmai i se respinsese un roman („N-a fost nevoie să citesc sentinţa în întregime pentru a avea senzaţia violentă că în clipa aceea aveam să mor”, spune el când parcurge avizul negativ venit de la o editură). La fel, în coadă de peşte se termina şi o expediţie pe teren a ziaristului Márquez. Reporterul trebuia să smulgă mărturisirile unui marinar care fusese spălat în marea clocotindă de un val uriaş. Împreună cu el erau aruncaţi peste bord alţi coechipieri. Matrozul intervievat era unicul ce se salva, ceilalţi înecându-se. Întreaga istorie avea ceva misterios în ea şi tânărul reporter voia să obţină adevărul. Aflat sub consemnul marinei militare, naufragiatul tăcea mâlc. Marina militară ştia să-şi păstreze secretele.

Atunci, ca toţi bărbaţii lumii ajunşi la ananghie, Márquez a intrat într-o cârciumă, evident, pentru a se „consola”. În acel moment a auzit vocea unui înger salvator:

„Era un martie cu vânt îngheţat, iar burniţa prăfoasă îmi făcea şi mai grea povara remuşcărilor. Înainte de a-mi face apariţia în sala redacţiei copleşit de înfrângere, m-am refugiat la Hotelul Continental de alături şi am comandat o băutură dublă la tejgheaua barului solitar. Stăteam şi o beam cu sorbituri încete, fără să-mi scot de pe mine pardesiul gros de ministru, când am auzit o voce foarte dulce, susurându-mi aproape de ureche:

– Cel ce bea singur moare singur.

– Domnul să te audă, frumoaso, am răspuns cu sufletul la gură, încredinţat că era Martina Fonseca.

Vocea a lăsat în aer o adiere proaspătă de gardenii, dar nu era ea. Am văzut-o ieşind pe uşa turnantă şi dispărând cu umbrela galbenă de neuitat pe bulevardul noroit de ploaie” (*A trăi pentru a-ţi povesti viaţa*, Editura RAO, p. 587).

Filosofia „soliştilor” a fost combătută mereu şi în literatură. Mult prea experimentatul Rhet Butler din romanul *Pe aripile vântului* „îi dă învăţături” lui Scarlett, care ajunsese să-şi înece amarul în alcool: „Nu bea singură, Scarlett. Întotdeauna eşti descoperită, şi-ţi pierzi reputaţia. Şi, de altfel, e un lucru rău să bei singură”.

În altă ordine de idei, cartea lui Márquez nu mă încântă deloc – sunt cele mai plicticoase memorii pe care le-am citit vreodată. E o scriere moşnegească fără antren, cu lungi halte epice şi amănunte nesemnificative povestite fără şarm. Naratorul e un personaj care nu face nici un efort pentru a fi interesant. Totul se împotmoleşte într-o retorică suficientă sieşi.

Îngerii şi poezia

Dmitri Grigorovici (1822-1900) este un caz foarte ciudat în literatura rusă. Mamă-sa, fiica unui roialist ghilotinat, era franţuzoaică get-beget, aşa că Dmitri a vorbit foarte mult timp cu un pronunţat accent franţuzesc. Limba rusă îi crea probleme şi la începutul carierei sale de scriitor. Este o mare minune faptul că, educat în spirit franţuzesc şi cunoscând satul rusesc foarte superficial, Grigorovici ajunge până la urmă în postura de *„отец русской «мужицкой» беллетристики”* (S. Vengherov). Oricum, două dintre scrierile sale – *Деревня* şi *Антон Горемыка* – au „patentat” tema şi au rămas în atenţia istoriei literare până astăzi.

Nu e uitată nici nuvela *Băiatul de gutapercă*, cu subiect din viaţa urbană. Proza e o tragedie cu uşoare nuanţe de melodramă. Protagonistul ei e un biet orfan de ambii părinţi. Ajuns pe mâna unui artist de circ, o brută cu muşchi, cu o „sensibilitate” de hipopotam, băiatul cade în timpul unei reprezentaţii şi moare. Pentru a-şi impresiona cititorul, Grigorovici pune faţă în faţă lumea *umiliţilor şi obidiţilor* şi cea a unei aristocraţii suficiente sieşi. Antagonismul nu are însă cunoscutele motivaţii de clasă: copilul e nenorocit nu de faptul că e din clasa de jos, ci de prostia crasă a mamei vitrege.

În textul nuvelei e întreţesut un episod care cade parcă din linia de subiect, dar care are o pondere aparte în economia naraţiunii. S-ar putea întâmpla ca la baza acestei întâmplări să stea un caz real.

Verocika este unul dintre cei trei copii ai contelui Listomirov. Ea e cea mai mare şi cea mai „simţită” dintre odraslele înaltului nobil. Are şi o fire poetică, fetiţa compunând versuri sau rimând pur şi simplu ceea ce simte. Familia contelui e vizitată într-o zi de Fiodor Tiutcev. Verocika îi este prezentată scriitorului ca o tânără speranţă, făcându-se aluzie la exerciţiile ei versificatorii. Se găsesc iute „afinităţi colegiale”, cei maturi adresându-i-se ca unui adult. Fetiţa se încăpăţânează însă şi nu vrea să vadă în bătrânelul sfrijit din faţa ei un poet. Lezat, Tiutcev însuşi încearcă s-o convingă că el este autor de poezii. Fata dă mereu neîncrezătoare din cap, iar adulţii, ciocnindu-se de îndărătnicia copilului, sunt pe punctul de a se sufoca de necaz. În sfârşit, Verocika, vădit tulburată, îşi explică obstinaţia:

– Credeam că poezia o fac doar îngerii. ▣

Lecturi

Silvia Caloianu, poezia (narco)tango-izată

Marcată melodic în liniile ei de suprafaţă, poezia Silviei Caloianu proiectează în structurile ei de adâncime ritmul şi respiraţia sacadată a tangoului, cum sugerează chiar titlul cărţii sale – *Narcotango*. Tangoul e un dans cu momente hipnotice, de exuberanţă şi calcul, frenezie şi echilibru într-o perfectă intimitate cu sine... Un vers „suntem liberi pentru totdeauna suntem tango” ar fi şi un motto potrivit cărţii. E vorba de o libertate interioară în care te pierzi printre gânduri, amintiri, senzaţii, printre „1001 întrebări” şi multă emoţie.

Oriunde ai deschide cartea, descoperi

de
Nina Corcinschi

tinereţe şi vitalitate curgând prin venele poeziei. Silvia Caloianu preferă discursivitatea elevată, fără a fi însă prea livrescă şi incifrată. Piruetele stilistice sunt captivante, viaţa din poeme e colorată şi provocatoare. Datele cotidianului şi subtilităţile unei biografii nespectaculoase în fond sunt convertite într-un sistem poetic puternic individualizat, respirând prin toţi porii o eleganţă firească, fără dichisul poeticităţii. Poeta ştie să închege perfect o atmosferă de graţii feminine, învăluite în parfum discret, în arome de cafea „cu umbre de coniac ce dansează” şi cu nelipsita muzică în surdină. Dar şi cu tentaţii, „toane”, angoase, pasiuni, contorsiuni de o feminitate accentuată. O poezie urbană (în toate sensurile) şi o prezenţă lirică eterată, cu multă graţie în ea, respirând „în poante albe de balerină”. Topoii sunt cam aceiaşi: oraşul Chişinău sau Bucureşti, gara, omniprezentul Prut „vuindu-i (personajului – n.n.) în tâmple”, iar printre rânduri – figura unei Carrie Bradshaw tumultoasă, extravagantă, dar şi firească, alternând între „stările de leoaică” şi cele de „abandonată nebună” în „balsamul ochilor” lui. Un personaj cu o viaţă interioară palpitantă, cu sângele „...vuind/ ca o herghelie superbă şi periculoasă de cai sălbatici”. Senzualitatea discretă, autentică, vibrează şi ea în ritm de dans sacadat, hipnotic: „te-am visat atât de aproape/ încât venele din tâmpla mea se împleteau/ cu venele din tâmpla ta/ era o plăcere indefinibilă/ dureroasă până dincolo de conştient” (*suciţi în funii*). Până şi procedeele textualiste nu par altceva decât mici cochetării feminine, prinse instantaneu în pagină: „ics cântă în ploaie şi cântecul său pare sincer/ ca scrisoarea unui soldat....”. „Cântă” indică o trimitere la subsol, acolo unde confesiunea face, în ritm trepidant, o rocadă în planul de adâncime al trăirii poetice: „scriam ascultând melodia scriam de parcă furam şi ziceam iartă-mă”. Jocul textualist se converteşte în confesiunea unui eu liric antrenat în dicteul semiautomat al trăirii, al impresiei, al gândului. Cu toată atmosfera ei de expresie spontană, poezia Silviei Caloianu demonstrează clar maturitate, rafinament, un exerciţiu de poetizare îndelung exersat.

Poeta ştie să impulsioneze şi să dozeze misterul, ingenuitatea şi graţia feminităţii cu o eleganţă aproape inegalabilă printre colegele de generaţie. La orice s-ar referi, aluziile ei emană melancolie, tristeţe, din care nu lipseşte niciodată nici ironia, toate fiind încondeiate de o aură solară. Fără erupţii de sentimentalisme, fără nervi şi fără drame „fatale” cu imprecaţii sau cu regrete afişate. Caracterul neresentimentar al lirismului e o caracteristică a candorii subiacente din poezia Silviei Caloianu. De multe ori, dispoziţia jucăuşă, tonul lejer, maschează abil drame sufleteşti. „Şi am plâns adânc în mine sincopat...” – e o stare regăsibilă explicit sau nu în mai multe poezii. Nefericirea, când apare, e de cele mai multe ori cu emiţători erotici abia sesizabili (un fel de... „cum să îţi spun/ ca să nu îţi spun/ cât îmi e dor de tine”). Tensiuni interioare „cuminţi” şi bine camuflate, printr-o amintire, o iluzie, o vedenie, izbucnesc din supape ascunse, declanşând „narcotangoul”. Eul liric, destrămat şi „dislocat” din cotidianul său, răbufneşte în discordanţele de ritm ale unor trăiri excesive, insuportabile: „îmi aud sângele zburdă prin calorifere”; Sau: „azi m-am întors acasă cu braţele mirosind a liliac/ mi-am sunat la uşă/ mi-am deschis şi m-am băgat sub duş să nu mă aud cum plâng”.

În întregul ei, poezia Silviei Caloianu e învăluitoare, cu „irezistibile ritmuri”, dând greutate şi sens prezentului, clipei trăite. „Voi pleca înspre zori dar mai întâi/ narcotango”, pare a fi chiar crezul existenţial al Silviei Caloianu. Iar o poezie care transmite pe înaltele frecvenţe ale emoţiei deopotrivă delicateţea şi frenezia feminităţii este *„detalii de ultima clipă a anului”* (una dintre cele mai bune din volum): „(...) mă sufocam se făcea anul nou/ iar eu/ nu găseam telecomanda şi ah da bobiţele/ una câte una le aruncam în gură de parcă/ aş fi/ trimis mesaje unui peştişor de aur înotându-mi prin sânge/ ştiam pe de rost ce doresc/ apropiaţilor mei/ ştiam pe de rost ce îmi doresc mie însămi şi lumii întregi/ m-am gândit şi la trecerea fără probleme a prutului/ şi numai când am ajuns la a douăsprezecea bobiţă mi-am amintit/ brusc/ de el/ iar stresul că aveam să uit m-a făcut să exagerez/ am cutezat /să mi-l doresc pentru totdeauna/ în următoarele clipe m-am ruşinat am râs şi am plâns/ şi mi-am băut şampania şi m-am calmat lasă că nu ştie nimeni/ înseamnă că e multă viaţă în mine de ce să mă supăr/ că exist (...)”.

Poezia, în fond, e o „istorisire” a existenţei în desfăşurarea ei zi de zi... *poezeşte*, cum ar fi spus Nichita Stănescu. ▣

Est-etica lui Vasile Romanciuc

Generaţia „ochiului al treilea” vine în literatură pe un timp foarte nefavorabil creaţiei, când ochiul acerb al cenzurii devenise hipervigilent. Şaizeciştii basarabeni, chiar dacă nu se arătaseră periculoşi, rămâneau incomozi pentru că „se uitau peste Prut”.

de

Alexandru Burlacu

Leonid Brejnev, succesorul lui Nikita Hruşciov, după ce luase puterea în mâini, „strânge şurubul” şi reinstaurează „glaciaţia neostalinistă”. Evenimentele din Cehoslovacia din primăvara lui 1968 au speriat rău de tot regimul totalitar, accelerând, de fapt, îngheţul, daca e să folosim o expresie consacrată – cea a „dezgheţului hruşciovian”. La Moscova aceste semne se resimt în toate formele vieţii spirituale, dar mai cu seamă în schimbarea de atitudine a înalţilor diriguitori faţă de „poezia de estradă” a unui Andrei Voznesenski sau Evgheni Evtuşenko, faţă de revista „Novîi Mir” a lui Aleksandr Tvardovski. Simptomatice se arată discuţiile zgomotoase şi scandalul în jurul lui Andrei Sineavski. Cei mai cunoscuţi şaizecişti ruşi cad în dizgraţie, sunt ignoraţi şi ostracizaţi. În pofida intemperiilor politice, nu toţi s-au manifestat ca nişte oportunişti şi, odată cu schimbarea vântului politic, ia amploare în spatele „cortinei de fier” literatura disidentă, un fenomen aproape nesperat sau neştiut în Basarabia.

În 1972 C.C. al P.C.U.S. adoptă hotărârea despre „tineretul de creaţie” şi peste puţin timp la Chişinău apar în colecţia *Debut* volumele: „Neîmpăcatul meşter” de Iulian Filip, „Naiul ploii” de Ludmila Sobieţchi şi „Genealogie” de Vasile Romanciuc, urmate de „Zestre” de Marcela Benea, „Piaţa Diolei” de Leonida Lari şi, mai târziu, de „Ochiul al treilea” de Nicolae Dabija. Fiecare plachetă, însoţită de o mică prefaţă, purta girul „oamenilor de încredere” ai sistemului. Nu e vorba de relaţii dintre „părinţi” sau „protectori spirituali” şi „copii cuminţi şi legitimi”, cum ar înclina să creadă cititorul neiniţiat, ci, mai degrabă, de o diversiune a partidului în ce priveşte dirijarea muncii de creaţie. Rezumând torturile şi supliciile debutanţilor din anii ’70, astăzi ne dăm bine seama că diversiunea cu „noua generaţie” a reuşit.

În contextul elogiilor adresate „omului nou”, etica ţăranului, cristalizată de-a lungul sutelor de ani, devine o modalitate de protest în regimul totalitar, o est-etică a poetului mai puţin devotat sistemului, o etică în spiritul cântecelor lui Vladimir Vîsoţki, de altfel, cu mare audienţă în aşazisa „perioadă a stagnării” (cântece savurate cu mare drag de „invalizii frontului ideologic”). Această est-etică prefigurează un început de polemică (în surdină), o formă a revoltei în dialogul dintre literatura oficială şi literatura vieţii private. Desigur, departe de noi gândul că şaptezeciştii au fost nişte poeţi subversivi; subversivă se face orientarea lor către alte valori decât cele trâmbiţate de ideologia şi propaganda sovietică. În acest sens, Vasile Romanciuc e unul dintre puţinii care nu a scris la comandă şi, între şaptezecişti, nu e numai cel mai puţin zgomotos, cel mai retras, dar şi cel mai talentat.

Volumele, din colecţia „Debut”, în viziunea criticului Andrei Ţurcanu, pun în evidenţă două căi de a fugi de realitate într-o utopie adolescentină şi inocentă. O cale „salvatoare” sunt clişeele comode la care apelează tradiţionaliştii, între care se remarcă V. Romanciuc, şi alta nu mai puţin comodă e tentaţia esteticului (dar fără ermetismul incomprehensiv al lui Leonid Dimov, al grupului oniric în general). Ele încercau să dea imaginea *lumii ca eternă primăvară*, să creeze iluzia că trăim în cea mai bună lume posibilă, în ţara cea mai fericită.

Şaptezeciştii vin din poezia şaizeciştilor, predicând în deşert o etică a convenţiilor pure, lipsite de conţinut, o modalitate foarte sigură de a se sustrage lumii reale. Şi unii şi alţii cântă patria, ţara. Dacă ţara în anii ’60 este invocată în opoziţie cu ţara – „Patria Sovietică” – din poezia anilor ’50, apoi pentru mai mulţi şaptezecişti ţara devine un termen poetic uşor aluziv sau evaziv, un concept abstract, mai degrabă lipsit de o încărcătură precisă; nici tu „patrie nemărginită”, nici tu caracter subversiv. Oricum, la a doua carte a lui Romanciuc, „Citirea proverbelor”, măreţiei imperiale, „patriei nemărginite” i se contrapune „neasemuita baştină”, ideea salvatoare a patriei mici.

„Genealogie”, volumul de debut al lui Vasile Romanciuc transmite o etică a convenţiilor pure, o viziune etnografică ţărănească, un univers paradiziac. În poezia anilor ’60, plugarul/ţăranul avea o nuanţă polemică în raport cu ideologia hegemonului, cu clasa muncitoare din poezia lui Emilian Bucov (un exponent al poeziei proletare, un tribun astăzi bine uitat, foarte la modă pe timpul realismului socialist, al „optimismului istoric”). Ceea ce nu văd sau nu vor să vadă poeţii e că ţăranul rămâne totalmente aservit, că el, robul pământului, e cel care îl munceşte din greu ca să aibă ce mânca. Această etică se pliază pe un fel de umilinţă – o dimensiune fundamentală a literaturii rurale.

Plugarul din „Genealogie”, rudă dreaptă cu ţăranul sămănătorist, e într-un fel de sărbătoare eternă, îi lipsesc doar hainele albe, chimirul şi trişca. Peste tot e bucurie, veselie şi cânt. Se pare că ţăranul, dacă nu cântă, gândeşte la altceva, dar el nici nu trebuie să gândească, pentru fericirea lui gândeşte partidul. „Eterna primăvară”, adolescentină, coincide cu eterna primăvară a comunismului, iar inima poetului e numai „zvâcnet de vioară şi simfonii de plug”. Aproape că nu e un text în placheta de debut în care să nu dai de inocenţe ca acestea.

Odată cu „Citirea proverbelor” (1979), volum care îl reprezintă onorabil, se produce o schimbare la faţă a poeziei lui Vasile Romanciuc. Accentele se deplasează de pe o etică a convenţiilor pure pe o etică organică, ţărănească, atât de intens poetizată de Grigore Vieru, Ion Vatamanu, Gheorghe Vodă, Dumitru Matcovschi, iar pe urmele lor şi de şaptezecişti. Este adevărat: şi în noul volum Romanciuc rămâne „un poet solar”, *imago mundi* având acelaşi fundal luminos, de regulă, frumos şi festiv; dar câte o poezie pare mai evazivă, aluziile şi sugestiile „în faţa ochiului de vasilisc” – uşor subversive. De acum încolo mai multe scrieri ale sale pot fi citite în regim aluziv, dar lupta cu „omniprezenta cenzură” (Vladimir Beşleagă) e pierdută.

După 1990 şi imaginea lumii, şi statutul eului poetic vor suferi metamorfoze substanţiale. În circumstanţele social-politice noi, eul poetic va încerca mai multe măşti, căutând cu deznădejde, în criza identităţii sale, să surprindă esenţa tranziţiei în natura unui *homo sovieticus* polarizat în parvenit şi ratat. Lumea, altădată văzută ca un paradis, acum e concepută ca un teatru şi, cel mai frecvent, ca un infern. Democraţia, în pofida aşteptărilor, a făcut din „omul nou” un „balaur cu şapte capete”, sufletul, societatea, elita politică, totul se degradează. Poetul îmbracă haina de tribun, ipostază neobişnuită, total nefirească, înşelând aşteptările oricărui optzecist care crede că cine nu poate scrie poezie pură face etică pură. Reflexul literar al acestui deziderat e copleşitor tocmai în „Olimpul de plastic”, o expresie inspirată de realităţile forţate, contrafăcute, un demers pendulând între formule etice şi estetice. Tot universul, firea naturală, în viziunea apocaliptică a poetului se artificializează, valorile sacre, patriarhale, se bulversează, viaţa se află în declin total, iar est-etica lumii de odinioară pare să-şi piardă în faţa procesului globalizării orice sens.

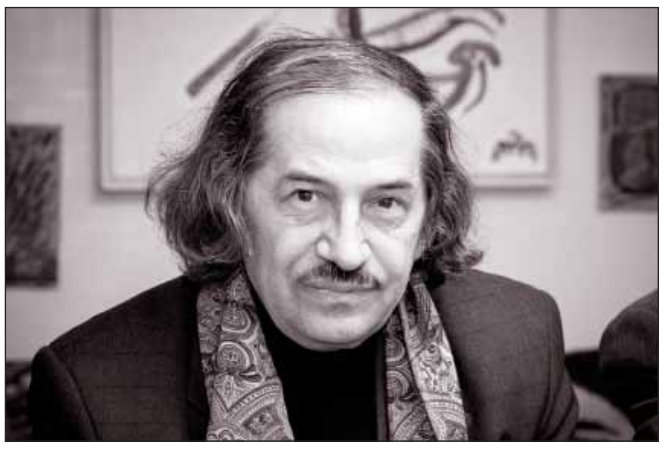

Ochiul rămâne o metaforă obsesivă, un simbol al vieţii spirituale, de care, într-o *lume răsturnată*, dezumanizată, nimeni nu mai are nevoie: „Rătăceşte, trist şi înlăcrimat, un ochi prin oraş./ O lume amărâtă trece pe lângă el/ prefăcându-se că nu-l vede./ Nimeni, nimeni nu-l întreabă:/ ochiule, vrei să fii al meu?/ Nimeni, nimeni nu-i zice:/ ochiule, ce mult îmi lipseşti!/ Orbii nu vor să mai vadă./ Văzătorii nu vor să vadă mai mult decât văd./ Lumea se teme de ochiul acesta/ care mai ştie ce-i plânsul:/ i-ar putea schimba punctul de vedere/ asupra propriei sale orbiri.// Rătăceşte, trist şi înlăcrimat, un ochi prin oraş” („Un ochi”).

În „Recitirea proverbelor” (2007) imaginea *lumii pe dos* revine obsesiv şi devine fundamentală. La citirea şi recitirea proverbelor, Romanciuc rescrie citate şi maxime pe diferite teme: „Capul plecat/ sabia nu-l taie”. Uneori poemul nu e decât un colaj de citate cu sensuri răsturnate. Volumele „Din tată-n fiu” (1984) şi „Ce am pe suflet” (1988) nu sunt altceva decât o recitire şi rescriere a proverbelor. Cam aceasta e materia poetică şi în volumele „Un timp fără nume” (1996), „Îndoiala de sine” (1997). Mitul omului nou, în derivă, se duce pe apa sâmbetei. În „Tabla înmulţirii cu şapte”, balaurul „se dă de şapte ori peste cap/ (peste… capete),/ având certitudinea că se transformă/ în/ omul nou,/ omul nou,/ omul nou,/ omul nou,/ omul nou,/ omul nou,/ omul nou”. Nimeni nu mai vrea să fie om nou, balaur cu şapte capete. Cad măştile omului nou.

Cad măştile şi de pe speţa nouă/ veche de *homo politicus*, acesta se face surd şi orb, coadă de topor, caracudă rapace: „Pe Olimpul de plastic,/ piticii sub limbă asudă./ Acolo, sus, prefac în legi/ toate neroziile lor./ Mai surzi decât surzii/ sunt cei care nu vor să audă./ Mai orbi decât orbii/ sunt cei care să vadă nu vor.// Mai aminteşte-ţi, ploaie, de noi,/ mai treci de ne udă./ Sufletului nostru i-i dor/ să se spele c-un limpede nor./ Mai surzi decât surzii/ sunt cei care nu vor să audă./ Mai orbi decât orbii/ sunt cei care să vadă nu vor” („Olimpul de plastic”).

În lung-prea-lunga tranziţie chiar şi „împăratul e-un clovn”, lumea e un circ, noi „trăim într-o matrioşcă/ întoarsă pe dos:/ din minciuna cea mică,/ scoţi minciuna cea mare” („Circ”). Cântecul adolescentin din „genealogie” e înlocuit de cântecul de paiaţă la vârsta înţelepciunii, cu conştiinţa că „locuim pe-un sloi de gheaţă – / miniţară plutitoare”, într-o „ţară roditoare de secetă”, în drum lung, hopuros şi că „deocamdată, avem noroc:/ legile naturii/ nu sunt votate în parlament”; „o inimă se aude/ ca o bombă cu ceas”, „diavolul suflă-n giruete – / spre Rai nu duce niciun drum”. E tot ce a rămas din „optimismul istoric”.

Oricum, poetul, un Pygmalion al cuvintelor nescrise, scrie şi rescrie pentru că, deocamdată, nu şi-a scris cartea cea mai frumoasă.

▣

Noi apariţii la Editura Cartier

Gheorghe Erizanu, ***Ce spun cărţile***. *Alte bookiseli*. Rotonda Cartier, 2014

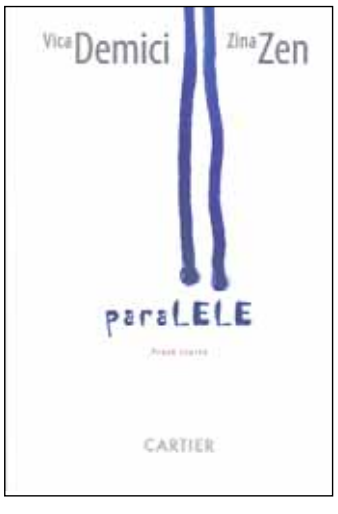

Vica Demici, Zina Zen, ***Paralele***. *Proză scurtă*. Rotonda Cartier, 2014

Vitalie Ciobanu

Van Gogh pe bicicletă

- Jurnal la Amsterdam -

În vara anului 2012 am avut şansa să particip la un proiect literar internaţional, numit „Mirrors of Europe/Oglinzile Europei”, finanţat de Comisia Europeană şi de o serie de instituţii din ţările-membre. Proiectul, iniţiat de o fundaţie din Bratislava, numită Project Forum, antrena scriitori din Vest şi din Est, ce urmau să se deplaseze, pentru 2-3 săptămâni fiecare, într-una din ţările situate de cealaltă parte a fostei Cortine de Fier. Astfel, cei din Est mergeau în Vest, iar occidentalii o luau spre „ţinuturile crepusculare” ale defunctului bloc sovietic. La capătul acestui sejur, pe care puteai să ţi-l administrezi în deplină libertate (dar, mai ales, în funcţie de propriile resurse financiare), urma să îţi valorifici impresiile într-un text de 2000-3000 de cuvinte, care, alături de mărturiile celorlalţi confraţi-călători, trebuiau să se regăsească într-un volum multilingv. Ideea, simplă şi generoasă, a organizatorilor slovaci, era să li se ofere europenilor ocazia să se vadă de la o parte, cu ochii „celuilalt”, printr-o grilă inedită, pentru a se cunoaşte mai bine. Nu un discurs ceremonios despre idealul unităţii europene, ci nişte poveşti scriitoriceşti, inspirate dintr-o experienţă directă, dobândită într-o ţară nouă, străină pentru tine. Au fost 20 de ţări vizitate şi 20 scriitori. Un scriitor – o ţară. Printre participanţi: Robert Menasse (Austria), Andrzej Stasiuk (Polonia), Marie Darrieussecq (Franţa), Andrei Kurkov (Ucraina), Adam Thirlwell (Marea Britanie), Vahram Martirosyan (Armenia), Slavenka Drakulič (Croaţia), Arnon Grunberg (Olanda), Ingo Schulze (Germania), Elif Şafak (Turcia), Goncal M. Tavares (Portugalia), Vladimir Arsenijevič (Serbia), Andrea Bajani (Italia)...

Am fost doi români invitaţi în acest proiect. Ioana Pârvulescu a călătorit în Norvegia. Pentru mine, zarurile colegilor de la Bratislava au decis să merg în Olanda. Costurile de drum şi sejur, ale mele şi ale Ioanei Pârvulescu, au fost acoperite de Institutul Cultural Român, condus de Horia Roman Patapievici. A fost un timp mai solar, mai generos. După câte crize şi zguduiri au survenit de atunci încoace, am impresia că am intrat într-un lung şi obscur coridor în care dau numai uşi încuiate...

Reproduc în cele ce urmează fragmente dintr-un *Jurnal la Amsterdam*, din care am mai publicat bucăţi şi în revista *Lettre internationale*, într-unul din numerele sale din 2013. La acea dată, încă nu ştiam (nu ştiu nici azi pe deplin) cum se va repercuta în biografia mea literară această aventură. Atâta timp cât nu a-i sublimat-o în scris, o experienţă precum cea trăită de mine în frumosul oraş de pe Amstel îşi va cere drepturile, te va bântui toată viaţa. Vei rămâne datornicul ei nemântuit. O spun în cunoştinţă de cauză. Mi s-a mai întâmplat.

***

Orologiul unei catedrale îţi poate organiza şi disciplina programul şi tabieturile zilei, chiar dacă nu te numeri printre adepţii unei comunităţi de credincioşi, adunate în jurul unui asemenea lăcaş. La Amsterdam, catedrala se numea Jacob Obrecht şi era plasată vizavi de hotelul în care am stat – de altfel, personalitatea acestui reformator al muzicii religioase din Renaşterea flamandă, Jacob Obrecht, domină toponimic întregul cartier.

Relaţia mea cu biserica a fost destul de accidentată. Acasă, în Basarabia, în anii copilăriei şi adolescenţei mele sovietice, mi-a lipsit un asemenea reper, chiar dacă bunelul meu din sat era dascăl de parohie. Părinţii însă, profesori de liceu, au fost mereu terorizaţi de supravegherea „gardienilor ateismului” şi m-au ţinut departe de întâlnirea cu sacrul. Astăzi, trăim de două decenii în afara acestor interdicţii, ba mai mult, traversăm o fază de inflaţie a religiozităţii, care în Moldova capătă, uneori, forme aberante, groteşti, de psihoză colectivă, cu procesiuni medievale obscurantiste, provocându-mi o senzaţie de dezgust şi de alertă interioară, ca în faţa unui iminent pericol. Confruntat cu această habotnicie falsă şi goală (care umple buzunarele unei preoţimi ipocrite şi lacome), am ajuns, de exemplu, să-i admir pe cehi, cu cele doar 20 % de credincioşi conform statisticilor, dar cu un spirit civic de invidiat.

A locui, vreme de două săptămâni, în preajma unei catedrale catolice, la Amsterdam, mi s-a părut o provocare pe care mi-o arunca un oraş renumit pentru libertinajul şi lipsa sa de inhibiţii. Şi totuşi, asta s-a întâmplat: sunetul prelung, calm, al orologiului mi-a cronometrat existenţa de zi cu zi. Fiecare oră era punctată de un număr de lovituri de clopot, iar un sunet stingher, mai stins, marca jumătăţile de ceas, aşa încât nu mai simţeam nevoia altor repere temporale.

M-am întrebat dacă nu cumva acest „scenariu” cu dangăt de clopot îmi fusese aranjat pentru a mă obliga la mai multă disciplină, la o agendă mai puţin risipitoare şi superficială...

***

Eu m-am temut de bicicliştii la Amsterdam. Sunt mulţi, peste tot, au invadat străzile şi trotuarele, claxoanele lor care te avertizează în ultimul moment mă isterizau, cel puţin în primele zile. I-am perceput ca pe o ameninţare permanentă, ca pe un trib privilegiat, orgolios şi agresiv. Îţi tăiau calea, câte unul sau în grup, în momentele când parcă te asigurai că e rândul şi libertatea ta să traversezi. Atent la maşini, ca orice om din Est, o zonă în care mersul pe bicicletă mai trebuie inventat, uitam că în trafic există şi bicicliştii. Cei care-şi trăiesc cu fervoare drepturile obţinute, ca pe o împlinire supremă.

Orăşeni pedalând netulburaţi, mergând după cumpărături – au coşuri de alimente fixate deasupra roţii din faţă –, mame pe biciclete cu copii în raniţe sau atârnaţi pe burtă, ca într-un marsupiu; bărbaţi îmbrăcaţi la patru ace, angajaţi la vreo bancă sau zorind spre un oficiu guvernamental, glumind şi râzând, lăsând în goana roţilor o vagă aromă de Dolce & Gabbana... Şi marea masă de copii şi tineri, cu căşti pe urechi, care parcă îşi trăiesc viaţa pe bicicletă: vorbesc la telefon, mănâncă, beau, discută între ei cu gesturi largi, maeştri ai echilibrului pe roţi...

Când m-am obişnuit cu această specie de călători şi m-am învăţat să le respect banda de circulaţie (totuşi prea îngustă pentru numărul lor mare – mai ales că pe ea circulă scutere şi chiar motociclete), am avut răgazul şi liniştea să meditez: ce s-ar întâmpla la mine, în Chişinău, dacă cineva ar risca să traverseze, aşa, pe nepusă masă, oraşul pe bicicletă şi şi-ar mai lua şi copilul pe ghidon. E aproape o crimă cu premeditare. Nu-mi pot imagina să ajung la birou în bune condiţii pe bicicletă, răzbind prin traficul infernal şi agresiv al automobiliştilor.

Am impresia că toată Olanda a urcat pe biciclete, iar în transportul public – autobuz, tramvai, metrou – sunt doar străinii, turiştii care aleargă bezmetic de la un muzeu la altul, de la un magazin la altul...

Ciorchine de biciclete – pe podeţele arcuite peste canalele de apă ale Amsterdamului, în parcările de la supermarket, pe margine de drumuri, la intersecţii, lângă cafenele... – sunt parte din identitatea inconfundabilă a acestei urbe.

***

Am descoperit Museumplein la prima mea ieşire în oraş, după ce m-am aranjat la hotel. Era aproape de locul unde mă cazasem, ştiam asta din căutările mele pe Internet, dar nu mi-am putut imagina că e *atât* de aproape – merg 100 de metri, dau colţul pe Jacob Obrecht cu Lairessestraat şi mi se deschide în faţă câmpia verde (un verde crud-crud în plină vară) a celor două muzee – Van Gogh (pe stânga) şi Rijksmuseum drept în faţă. O pajişte paradisiacă, deschizându-se brusc în mijlocul clădirilor sobre de piatră cenuşie. Un loc gândit cu multă inspiraţie şi perspicacitate de arhitecţi, care atrage turiştii ca un magnet, oameni de regulă obosiţi şi epuizaţi, după lungi peregrinări prin sălile muzeelor şi pe străzile oraşului.

Grupuri de tineri care stau întinşi pe iarbă, ascultă muzică şi... fumează, visând (drogurile uşoare sunt accesibile la Amsterdam). Familii care mănâncă sandviciurile procurate la alimentara Albert Heijn, aflată chiar la colţul muzeului Van Gogh (parcă ar fi nişte personaje din *Dejunul pe iarbă* al lui Manet), mici partide de fotbal cu porţi improvizate din sacoşe şi încălţări, un echilibrist pe o coardă întinsă între doi copaci, demonstrându-şi abilitatea şi invitându-şi asistenţa să încerce nişte exerciţii de balans... Într-un colţ al imaşului ascult, încetinind pasul, discuţia agitată în română a unor ţigani, care făceau bilanţul zilei: „Tu să nu vii peste mine, când vezi că mie îmi merge afacerea! Nu aglomera, bă!”...

Dar Museumplein a însemnat pentru mine în primul rând plimbările de seară, desculţ prin iarbă, două-trei ture de la un capăt la celălalt al aleii, înainte de somn, după ce priveam la televizor „resturile” unei zile olimpice, în care românii mei nu prea străluceau.

***

Chipuri şi gesturi pe care le-am reţinut. Francesca de la „Peek and Cloppenburg”, care mi-a urmărit cu atenţie agitaţia plictisită printre cămăşi şi tricouri. După ce a văzut că nu reuşesc să-mi aleg nimic, s-a apropiat binevoitoare şi dispusă să mă ajute. „De unde sunteţi?” „Din Moldova”. Însă răspunsul meu a încurcat-o, nu mă putea localiza. „Vorbesc româna, sunt român de origine”, am ţinut să limpezesc lucrurile. O geană de încruntare de pe chipul ei bronzat şi radios m-a făcut să mă gândesc (o fi un complex ce mă urmăreşte?) că poate a avut şi ea vreo experienţă neplăcută cu conaţionalii mei... Pe urmă Francesca m-a copleşit cu vorbe şi am aflat că este italiancă din Sardinia, căsătorită cu un olandez. Iar problema cămăşilor la Amsterdam, ca şi în toată Olanda, e următoarea: au mâneci foarte lungi sau, în orice caz, mai lungi decât standardele obişnuite, pentru că batavii sunt mari, ciolănoşi, deşiraţi. „Noi, europenii, încă mai găsim soluţii, dar să vedeţi ce probleme au chinezii cu mărimile astea!, îmi spune, fără urmă de zâmbet pe faţă Francesca, şi sunt mulţi chinezi aici.”

Chelnerul tuciuriu din Beursplein, aproape de *Central Station* – prietenos, preocupat, cu o engleză sacadată. Îl întreb dacă este olandez. „M-am născut în Olanda, îmi spune după o uşoară ezitare, dar ai mei sunt din Liban”. Încurajat de această frântură de dialog, m-a privit cu interes: „Si dumneavoastră de unde sunteţi?”. „Din Moldova, o fostă republică sovietică, pământ românesc...” „A, ca Georgia! Am văzut la televizor..., război cu Rusia”. „Nu, noi am avut război mai înainte cu Rusia, în ‘91, acum e pace, dar am rămas cu trupe de ocupaţie. Când

→

un inamic te iubește, nu te mai lasă din îmbrățișare”, încerc să glumesc. „Înțeleg... Inamicul meu este Israelul!”, îmi spune chelnerul pe un ton sfidător-complice, fără nicio „plasă de protecție”, și dispare cu un vraf de farfurii și pahare în brațe. (...)

Hendrik, de la un restaurant din Leidseplein, care mi-a făcut o cuceritoare pledoarie pentru biftecul vienez („e autentic, nu imitații cum veți găsi în alte localuri”), s-a declarat ateu și foarte sceptic cu privire la dumnezeire. Și mărturisirea asta i-o provocasem chiar eu printr-un banal schimb de replici în care pomenisem, dintr-un tic al formulării, numele lui Dumnezeu. „Eu cred în liberul arbitru, zice Hendrik. Dar fiecare e liber să creadă în ce vrea. De pildă, colegul meu, indian, se roagă tocmai la 11 dumnezei. Unii dintre ei au mai multe mâini și picioare, și asta mă bagă complet în ceață. La Amsterdam găsești totul. Când îmi vorbește cineva despre credința lui, pentru a avea măcar un început de clarificare, îl întreb: auzi, da’ Dumnezeul tău câte picioare are?”

***

Galbenul din tablourile lui Van Gogh. Lumină densă, incredibil de liniștitoare. Sursa ei, inepuizabilă, te încarcă energetic. Le-aș privi ore în șir. Ce mare e diferența dintre original și reproducerile în serie, răspândite pretutindeni. „Nebunul din Arles” a ajuns vehicul comercial la Amsterdam, dar nu numai aici. A văzut „lumina” și a pictat doar zece ani (1880-1890), a pictat enorm, până să-i ciugulească „cioroii” creierul epuizat. Dacă ar fi reușit în timpul vieții – și, firește, nu sunt singurul care face această remarcă neputincios-visătoare – să vândă măcar un tablou la prețurile exorbitante de azi, ar fi trăit regește. Dar ar mai fi fost Van Gogh?

Turnir al cunoscătorilor lângă *Rondul de noapte* al lui Rembrandt, de la Rijksmuseum. Două doamne discută în contradictoriu despre dimensiunile tabloului. Se hotărăsc în cele din urmă să apeleze la supraveghetorul sălii, cel cu stația de emisie-recepție în mână. „One moment”, zice olandezul masiv și scoate din buzunar un carnețel ferfenițat. Și declamă, pe un ton egal și foarte riguros, de parcă ar anunța ora de plecare a trenului din gară: 3,63 pe 4,37. Ambele polemiste erau în eroare. „Dar astea sunt dimensiunile de după tăiere!, a protestat una dintre femei. Știi că tabloul a fost scurtat din toate părțile ca să încapă între două coloane, la primăria orașului. În partea stângă mai erau două personaje, care dădeau un sens aparte întregii compoziții...”.

Alte comentarii, în engleză și... în rusă (ce să fac, dacă am avut norocul s-o învăț!) despre distribuția luminii în *Rondul de noapte*. O scoțiană, într-o pălărie de culoarea florilor de vișin ale lui Van Gogh, către soțul ei, derutat și parcă intimidat: „Îți închipui, toate figurile – nobili din garda civilă a orașului – au fost pictate separat, și după aceea Rembrandt i-a adunat la un loc, așa cum a-i face azi un montaj în Photoshop.”

„E un tablou în mișcare. Uite, senzația de dinamică, de eveniment în desfășurare pe care ți-o lasă acest grup de oameni. Interesant, ce-au zis atunci când s-au văzut înrămați împreună? Și, mai ales, cum au acceptat locul pe care pictorul li l-a rezervat în tablou?...” „Ei, supărarea lor nici nu mai interesează pe nimeni. Te-a pictat Rembrandt și ai rămas în istorie, și cu asta basta!” Replica rusului, în pantaloni scurți și cu ciorapi în sandale, nu lăsa loc pentru alte delicii interpretative...

Având în vedere enigma pe care o ascunde tabloul, se poate ca turistul slav să fi avut toate motivele să curme bavardajul însoțitoarelor sale, el însuși luând-o precipitat spre ieșire. Tabloul s-a numit inițial *Compania căpitanului Frans Banning Cocq și a locotenentului Willem van Ruytenhurch* și aduna indicii asupra unei crime. Pentru că nu putea să o spună direct, Rembrandt a recurs la un șiretlic: i-a pictat pe făptași. Figuranții din tablou l-au omorât pe șeful gărzii civile (miliției) din Amsterdam, aranjând în așa fel lucrurile încât să pară un accident în timpul unor exerciții de trageri. Flatându-le orgoliul, eternizându-le chipurile în lumina unei după-amiezi de toamnă, care, din cauza întunecării treptate a lacului ce trebuia să protejeze pictura, a făcut ca descinderea lor să pară o incursiune în plină noapte, Rembrandt și-a prins „modelele” într-o sentință fără drept de apel. Îndrăzneala l-a costat: înțelegând că au fost demascați, nobilii asasini i-au distrus reputația, i-au alungat clientela, sărăcindu-l pe pictor. Cel puțin aceasta e teoria lui Peter Greenaway din celebrul său film „Nightwatching” (2007). Tabloul conține și alte secrete – unele descifrate, altele doar presupuse. Oricum, aura de mister, tensiunea pe care o emană îți dă un sentiment de neliniște, ba chiar te face să-i furi, cu coada ochiului, pe vizitatorii singuratici care se reține un pic prea mult în fața pânzei, de parcă i-ar ținti acolo nu doar plăcerea dezinteresată a iubitorului de artă, ci ar urzi scenarii dubioase... Și încă n-a fost, pentru mine, singura revelație a zilei.

S-a întâmplat că nu am reușit să găsesc o reproducere după *Rondul de noapte* care să-mi placă, să fie mai bună decât cele pe care le am în albumele de acasă. Am luat la Chișinău, pentru mine și pentru prieteni, câteva „replici” după *Floarea soarelui* și *Dormitorul* de Van Gogh. Am cumpărat și o copie după *Pictor cu pipă și carte (*zis și *Autoportret)* de Gérard Dou – o excepțională metaforă a convenției în artă, care a devenit obsesia mea estetică după vizita făcută la Rijksmuseum: pictorul/creatorul stă sprijinit într-un cot de pervazul ferestrei, cu o carte deschisă și cu luleaua în mână, iar mai aproape de noi se vede, trasă în dreapta, o cortină. Pe care ori el, ori tu, spectatorule, tocmai ai dat-o la o parte. Nu se știe cine pe cine privește.

***

La fabrica de diamante din Amsterdam. Ghida – o blondă exuberantă și foarte abundentă în detalii. Ne explică principiul de funcționare a unui perpetuum mobile, „Atmos du Millenaire”. E un ceas-orologiu inventat în 1928, produs într-o serie limitată de doar zece exemplare în întreaga lume, ceas care funcționează fără o sursă vizibilă de energie. Are montată o capsulă cu gaz, sensibilă la schimbările de temperatură, punând în mișcare mecanismul printr-un efect de comprimare și dilatare a gazului captiv în învelișul de argint...

Fabrica de diamante a fost construită după război, în cartierul evreiesc. Olanda a fost mereu permisivă cu străinii, cu *alteritatea*, cum se spune, și i-a atras pe toți dezmoșteniții și persecutații Europei. Așa a apărut la Amsterdam o numeroasă comunitate de evrei, în majoritatea lor veniți din Spania, scăpați de epurările Inchiziției – viitorii șlefuitori de lentile.

Am ajuns la fabrica de diamante într-o duminică, și în hala șlefuitorilor era un singur muncitor. În restul săptămânii echipa nu se mărește spectaculos: mai apare doar un meșter. Ghida e foarte doctă: valoarea diamantului se măsoară după mai multe criterii: numărul de fețe, greutatea, mărimea, limpezimea/transparența texturii, felul în care aceasta refractă lumina, armonia geometrică a muchiilor... Vocea îi este acompaniată de zumzetul polizorului, pe care meșterul îl oprește din când în când pentru a face măsurători sub lupă. Nu ne-a onorat nici măcar cu o privire. Imperturbabil, complet absorbit de munca lui, ca într-o ilustrată pentru turiști, ca într-o convenție imagologică pe care o respectă.

Sala era plină de tot felul de mașinării, teascuri și scule, care ilustrau evoluția tehnicilor de prelucrare a diamantelor de-a lungul timpului. Am rămas siderat în fața unei cutii de piele, cu nestemate cât ochiul de prepeliță – stăteau acolo, la vedere, ispitind vizitatorii... Mi-au trebuit 2-3 minute ca să înțeleg că erau de fapt niște imitații de sticlă... Dar n-am contemplat numai înlocuitori. Într-o încăpere separată, mai mică, în care am încăput cu greu întreg grupul, fiind avertizați să tragem ușa din urma noastră, ghida ne-a făcut o demonstrație cu diamante autentice. Le deșerta pe tăblia mesei din trei punguțe de catifea: le lua pe rând, le prefira pe degete, orbindu-ne cu strălucirea lor. Ne îndemna să le admirăm, să le comparăm, iar modulația vocii sale trăda o ușoară aroganță – morga cunoscătorului - față de uimirea noastră neprevenită:„Priviți, acesta valorează 19 000 de euro, acesta, cu irizații turcoaz - 48 000, iar acesta, rubiniu, chiar dacă e mai mic decât celelalte, ar costa tocmai 64 000... Ce ziceți, vă permiteți o amintire frumoasă de la Amsterdam?”

Vrând să-i susțin competența pe care și-o etala cu voluptate, am făcut o referire la Spinoza, filozoful-șlefuitor de lentile, dar fata a avut o ezitare, nu mi-a preluat ideea. Și-a încruntat sprâncenele, vădit încurcată: a auzit de Spinoza, desigur, dar promite să afle mai multe detalii de la colega ei poloneză din sala de vis-à-vis.

***

Micile și pasagerele prietenii pe care le înfiripezi într-un sejur consumat departe de casă. Cu Erika m-am văzut aproape în fiecare zi. Treceam pe la braseria ei pentru „cafeaua matinală”, și asta după ce băusem una la hotel, la micul dejun. Cafeaua ei însă era aromată, cu scorțișoară și marțipan, cum n-am mai întâlnit în altă parte. Iar faptul că o savuram cu plăcere, în sonurile liniștite ale unei muzici de jazz, mă încărca - poate era o iluzie - cu energie pentru întreaga zi. O dată am discutat despre limba olandezilor, neerlandeza. Eu am spus, pentru a face o introducere la temă, că îmi sună ca ceva aflat între germană și engleză. Ce crede ea? „Aveți dreptate, doar că e mai mult spre germană. Dar a două limbă pe care o vorbim este engleza. O învățăm în școală. E obiect obligatoriu. Germana se vorbește mai mult în regiunile de Est. Merg acolo uneori la bunicii mei, la Emmen.” „Și nu vă deranjează această ofensivă a limbii engleze, insist eu, și-i explic în câteva cuvinte calvarul limbii române în Moldova, unde unei majorități autohtone i se refuză dreptul de a-și vorbi și numi corect limba maternă”. Erika e surprinsă. „Îmi vine greu să-mi imaginez așa ceva... La noi fiecare vorbește ca să se facă înțeles, nu contează în ce limbă.”

Iată-ne situaţi în paradigme diferite. O problemă care îmi dă atâtea dureri de cap la Chişinău, aici, la Amsterdam, nu poate fi formulată în termeni logici. La despărţire, aşa cum ne-am obişnuit, îi spun, spre bucuria ei, cele două vorbe în română, pe care Erika le rosteşte din ce în ce mai bine: „La revedere! Pe mâine!”

***

Cel mai numeros grup de vizitatori pe care l-am văzut aşteptând să intre la un muzeu din Amsterdam a fost cel de la Casa memorială Anne Frank. Nici măcar muzeul Van Gogh – principala emblemă a oraşului – nu reuşeşte să adune într-o zi un aflux atât de mare de turişti. Un şirag impresionant de oameni – familii cu copii mici, bătrâni, studenţi şi elevi, vorbind toate limbile pământului –, o coloană care se întinde de-a lungul canalului Prinsengracht până în curtea catedralei Westerkerk. Stau răbdători şi aproape tăcuţi, iar unica agitaţie a locului este cea a porumbeilor, care se preumblă îndrăzneţ printre picioarele oamenilor, formând un fel de procesiune paralelă. Există, se pare, un consens al celor veniţi aici de a păstra o atitudine decentă şi chiar pioasă, ca un prim omagiu adus suferinţei cu care urmează să se confrunte.

Casa Annei Frank nu e un simplu sanctuar al memoriei, cu mărturii şi materiale ilustrative, ordonate după tipicul altor muzee: vizitatorul este invitat să intre în pielea locatarilor care s-au ascuns timp de 761 de zile în anexa secretă a casei, urcând şi coborând scările înguste şi spiralate. Este un efort fizic şi emoţional copleşitor, care te doboară la finalul periplului, şi am văzut destui oameni, nu numai în vârstă, pe banchetele de lângă magazinul de suvenire al Casei-muzeu, stând cu privirea absentă, retraşi în sinea lor, adânciţi într-o încercare de meditaţie şi conştientizare a ceea ce au văzut. Două ore, atât cât durează parcurgerea labirintului, te simţi prizonier într-o ambianţă a obscurităţii, contaminat de un sentiment de insecuritate care parcă emană din pereţii acelor încăperi înghesuite şi întunecoase, unde cei opt fugari clandestini încercau un fel de simulacru al vieţii normale: masă, lecturi, lecţii, igienă..., ascultând cu înfrigurare ştirile BBC şi marcând cu steguleţe pe hartă zonele eliberate de aliaţii occidentali, după debarcarea în Normandia.

Cred că am asistat la cea mai mare lecţie de pedagogie de care am avut parte până acum. Vorbele lui Otto Frank, singurul care a rămas în viaţă, după ce şi-a pierdut soţia şi cele două fiice în lagărele naziste, într-o înregistrare pe unul dintre monitoarele muzeului. Pustiit de propria durere, dar vrând să lase un mesaj de speranţă, făcea o mărturisire tulburătoare, cu valoare de testament: „Eram în bune relaţii cu fiica mea. Dar când i-am citit jurnalul, am fost cutremurat de maturitatea şi luciditatea cu care judeca oamenii şi lucrurile... Cei mai mulţi părinţi de fapt nu-şi cunosc deloc copiii.”

***

Aş împărţi oamenii din Amsterdam în două categorii: cei de pe străzi şi cei ce preferă un teren mai fluid - canalele. E aceeaşi înghesuială, pe pământ şi pe apă. Canalele striază oraşul în semicerc, dinspre golf spre continent, într-un evantai ingenios conceput de generaţii de ingineri îndrăzneţi şi inventivi, care au îmblânzit marea şi au cucerit pământ pentru viaţă...

Dacă urci într-o barcă sau pe un vaporaş ai senzaţia că intri în viscerele oraşului. Privit de la nivelul apei, în trecere pe sub podeţe, prin tunelurile de piatră roşietică, oraşul îşi dezvăluie intimitatea lacustră, din care faci parte şi tu. Agitaţia străzii, percepută mai degrabă cu urechea decât cu ochiul, tinerii sprijiniţi de balustrade, privind în jos, spre tine, mănunchiurile de biciclete, plantate ici-acolo, aparţin altui regn, de care te-ai despărţit. Auzi vocea omului de la timonă, care te face atent că în dreapta, în clădirea cu frontoane zimţate, William Taciturnul, prinţ de Orange, a declarat, la 1578, război coroanei spaniole... Podul Magere Brug, sub care trecem,

ultimul din sutele de poduri de lemn pe care l-a avut Amsterdamul, e locul unde euforicii se aruncă în apă. Aşa au făcut şi doi jucători de la Ajax, în 1972, când echipa a câştigat Cupa Campionilor, dar această informaţie, ne asigură timonierul cu un aer complice, nu o vom găsi în niciun ghid al oraşului...

Apa e destul de tulbure şi neprietenoasă, aşa că scufundarea aici n-ar fi chiar opţiunea cea mai potrivită pentru a sărbători o victorie naţională sau un eveniment de familie. Totuşi, nu am simţit miros de igrasie, mucegai şi bâhlit. Poate că oraşul e bine aerisit de curenţii din Golf, cine ştie? Ori, mai curând, are nişte servicii de igienizare performante... Amsterdamul stă cu picioarele în apă şi, desigur, îi pasă de calitatea ei.

Turismul pe canale este o industrie foarte aglomerată. Ambarcaţiunile mici, individuale, sunt strivite de motonavele companiilor turistice, care manevrează greoi pe sub podeţe şi în trecerile înguste, dându-ţi o stare de nervozitate – pierzi mult timp în acest trafic naval, aşteptându-ţi rândul printre vasele concurente –, dar proprietarii de vapoare câştigă prin afluxul masiv de clienţi. Şi oricum, numărul celor bucuroşi şi fericiţi de o asemenea excursie e întotdeauna mai mare decât grupul cârtitorilor care găsesc imperfecţiuni într-o maşinărie de făcut bani.

***

De 4 mai, care e şi ziua mea de naştere, în Dam Square, lângă monumentul eroilor, se ţin două minute de reculegere, de tăcere absolută în memoria victimelor celui de-al Doilea Război Mondial. Olandezii au avut o puternică rezistenţă anti-nazistă. A fost o încercare a istoriei, care a pus în valoare trăsăturile de caracter ale acestui popor de pescari, zidari, grădinari, comercianţi, exploratori, arhitecţi, inventatori..., călit în lupta lui cu natura. Amsterdamul, situat la 4 m sub nivelul mării, este un „trofeu” smuls apelor, ca şi alte teritorii ale Olandei. Epopeea acestei confruntări, om – natură, e reconstituită într-o manieră captivantă, spectaculoasă, în Muzeul Istoric al Oraşului. Aici nu atât exponatele de epocă, destule, reprezintă atracţia principală – straie de nobili, machete de corăbii, archebuze, tabachere de argint, săpăligi, instrumente de navigaţie, busole, scripeţi cu care erau ridicaţi caii căzuţi în canalele oraşului, draperii şi piese de veselă din Palatul Ducal, pietre preţioase aduse din colonii... -, ci istoria mărturisită digital, încapsulată în fişiere video, cu multiple „sertăraşe”, în care găseşti informaţii şi comentarii pe diverse subiecte. Înregistrări scurte, rezumative, pentru vizitatorii mai grăbiţi, sau ample expuneri, docte, ca nişte naraţiuni filmate, aşa cum vedem pe „History Channel”: periuţa de dinţi pe care olandezii obişnuiau s-o folosească încă de la 1700; instalarea fratelui lui Napoleon, Louis Bonaparte, drept rege al Ţărilor de Jos, aducând instituţiile şi spiritul de emancipare al revoluţiei franceze, dar şi ghilotina – prima decapitare a avut loc la 15 iunie 1812; înfloritoarea afacere cu diamante din cartierul evreiesc; falimentul Companiei Indiilor de Est, la 1799 – prima multinaţională din lume, care dacă ar fi existat până astăzi, ar fi avut o cifră a veniturilor mai mare decât are McDonald’s, Microsoft şi Exxon Mobil luate împreună; Olimpiada de la Amsterdam din 1928, când a fost inaugurată flacăra olimpică; interviul pe care John Lennon şi Yoko Ono l-au acordat din patul unui hotel din Amsterdam, unde veniseră să-şi petreacă luna de miere; filme despre legalizarea marijuanei, prostituţiei (sărbătorită cu fast în Cartierul Felinarelor Roşii), drepturilor gay-lor; driblingurile lui Johan Cruyff şi gloria lui „Ajax”; afluxul emigranţilor din fostele colonii – „Vă primim, dar vă avertizăm că nu aveţi voie să va stabiliţi în Amsterdam, Rotterdam, Haga, Utrecht, Eindhoven..., că sunt suprapopulate!”

Într-o dugheană de argintării şi porţelanuri, discut cu proprietarul, de parcă mi-aş continua periplul prin muzeul oraşului. Un tip înalt, blond, suplu, în ciuda celor 80 de ani ai săi, care aflând că sunt scriitor, s-a lansat, în mod surprinzător pentru mine, într-o mărturisire de viaţă, emoţionantă, pe care nu i-o oferi unei persoane necunoscute. A muncit în tinereţe la un restaurant, de la 9 dimineaţă până la 9 seara, pentru doar echivalentul a 10 euro pe săptămână. A fost călăuza unui detaşament de soldaţi englezi şi anchetat de Gestapo, era să fie executat, dar a scăpat ca prin minune în urma unui bombardament al aliaţilor. După război şi-a căutat norocul în Italia, Grecia şi Elveţia, unde a câştigat bani pentru o afacere proprie. „Am trei restaurante în oraş de care se ocupă feciorii mei. Eu m-am retras aici, printre lucrurile acestea vechi, pe care le îngrijesc şi le repar. Şi cu care mai stau de vorbă - îmi spun multe... Dar să nu uiţi să scrii în articolul tău că mă deranjează chiria scumpă!”

***

Îi vedeam silueta fragilă, colţuroasă, statică, în mare contrast cu agitaţia multicoloră din piaţeta unde se instalase. Nu reuşeam să prind şi alte detalii din mersul tramvaiului care mă ducea spre *Central Station*, dar mi-am propus

să cobor o dată şi să clarific lucrurile. Şi am ajuns acolo mai devreme decât mă aşteptam, căutând Librăria „Athenaeum” – una dintre cele mai faimoase din oraş. Deşi nu făcusem legătura dintre statuia băiatului şi librăria pe are o căutam, le-am descoperit stând una în faţa alteia în Spui Square. Cu mâinile în şolduri, avea un aer ştrengăresc, puţin sfidător, urmărind parcă reacţia trecătorilor la ultima poznă pe care o făcuse. „Şi noi am fost intrigaţi cine e copilul ăsta! – mi-a acompaniat curiozitatea un cuplu care se apropiase şi el de statuie (dădusem ocol soclului, căutând în zadar o legendă care să mă dumerească). E copilul emblematic al Amsterdamului, un mic vagabond de stradă, iar pentru că noi, turiştii, vrem să avem întotdeauna repere, nume concrete, i s-a spus Het Lieverdje... Găsiţi mai multe informaţii în ghidurile oraşului!”

Librăria „Athenaeum” este mai spaţioasă şi mai labirintică decât lasă să se vadă la intrare. Un subsol, aglomerat cu rafturi, spre care cobori pe o scară circulară; parterul cu mai multe separeuri ce cresc unul din altul, şi trepte, mereu trepte, urcând şi coborând în toate direcţiile, ca într-o gravură de Escher, încât îţi trebuie multă dexteritate ca să eviţi o cădere penibilă, abătând spre tine privirile celor care răsfoiesc, concentraţi, cărţile. Întrebările mele primesc răspunsuri prompte: „Sus, la etaj, avem o sală pentru lansări şi alte evenimente pe care le organizăm aici. Uneori, se adună atât de multă lume, că se stă şi pe culoar, unde se aude doar vocea celui care vorbeşte. Pentru cei din piaţetă punem nişte boxe...”

Pe etajera cu noutăţi îl găsesc şi pe Mircea Cărtărescu cu volumul 2 din „Orbitor”, *De Trofee/Corpul*, în traducerea lui Jan Willem Bos. Stă alături de Orhan Pamuck, Paul Auster, Salman Rushdie şi Coetzee. Se vinde lent, dar constant, îmi spune librăreasa despre Cărtărescu, atunci când achit la casă. Nu au, din păcate, un volum de poezie contemporană olandeză în engleză, de preferat o antologie, dar pot să fac o comandă. Cartea va fi în cinci zile. Renunţ. Nu vreau să intru în scheme complicate, cu livrare şi semnare în factură, într-un oraş din care plec peste câteva zile.

***

I-am zis „cartierul siestei” zonei în care locuiesc, în sud-vestul Amsterdamului, lângă Vondelpark. Liniştea şi monotonia zilei e spartă aici doar de dangătul calm al orologiului Catedralei „Obrecht”. Patronul chinez al hotelului a fost impresionat şi bucuros când a auzit această sintagmă – „cartierul siestei”. Făcuserăm amândoi o bună alegere: eu, că am fixat degetul pe hartă în dreptul hotelului său, el, că a investit într-o afacere care-i aduce clienţi c-un dezvoltat simţ al frumosului. Într-o zi m-a invitat să urcăm pe terasa de la mansarda hotelului, de unde se deschidea o privelişte panoramică asupra împrejurimilor şi chiar a întregului oraş, până departe. Eram în proximitatea turnurilor catedralei, puteam distinge desenul măiestrit al capitelurilor şi auzi uguitul porumbeilor de pe turle, puteam citi minutele de pe cadranul orologiului şi scruta mecanismul acela implacabil în perfecţiunea sa care îmi număra clipele existenţei. În partea dreaptă, dincolo de linia tramvaiului 2, se întindea plapuma verde, înţesată de lacuri, a Vondelparkului. Strada negustorilor de antichităţi şi anticariat, Nieuwe Spiegelstraat, unde am rătăcit ore în şir, fotografiind, „furând” imaginea unor obiecte ciudate şi rare, care să-mi declanşeze imaginaţia pentru prozele pe care le voi scrie, e mai aproape de Rijksmuseum decât am măsurat eu cu piciorul. Şi Dam Square – piaţa istorică a oraşului - părea la o aruncătură de băţ: or mersul şerpuitor al tramvaiului îmi dăduse mereu senzaţia că ajung la ea mult mai greu. Desenul geometric al canalelor cobora, lărgindu-se în cercuri concentrice, dinspre Golf către partea de sud a oraşului. Râul Amstel care alimentează canalele cu bărci, motonave şi... case plutitoare. „Ştii că sunt peste două mii de case plutitoare în Amsterdam. Le poţi închiria sau chiar cumpăra, dacă te ţine buzunarul”, îmi spune ghidul meu chinez la înălţime.

***

Ultima seară la Amsterdam. Nişte copii bat mingea în curtea catedralei. Ieri aici a fost o procesiune de înmormântare – şiruri de maşini, coroane de flori şi bătăi intermitente de clopot. Am auzit şi despre moarte în acest cartier.

Ajung pe câmpia verde de la Museumplein. Personajul care captează privirile oamenilor este un tip ce seamănă mult cu Van Gogh: pălărie de fetru, barbă vopsită în roşu, redingotă ponosită... Face tururi cu bicicleta, e admirat, filmat şi fotografiat, dar nu comunică cu nimeni, nu răspunde exaltărilor publicului, nu opreşte şi nu se lasă pipăit şi îmbrăţişat, de parcă şi-ar îndeplini o misiune şi ar sugera că mesajul său este atât de elocvent şi de clar că nici nu mai este nevoie să fie tradus în cuvinte. S-au trezit şi „visătorii”/fumătorii de pe Museumplein. Sunt mai agitaţi ca niciodată, dar melancolicul artist nu cedează.

Van Gogh pe bicicletă. Ca o fantomă mută în amurgul zilei, la Amsterdam.

Iulie 2012

■

Note

Lecturi, discuţii, comunităţi

de **Alex Cosmescu**

Există câteva lucruri pe care le citesc cu invidie. Unul dintre ele e descrierea de cursuri la universităţi la care aş fi vrut să ajung.

De exemplu, la Deep Springs College, o universitate dintr-un deşert din SUA, în semestrul de primăvară 2013, s-a ţinut un curs care se chema *Being a Body*. „A fi corp”. Cursul avea două părţi. În prima, accentul era pus pe implicarea corpului într-o serie de activităţi („practici”), de la munca la fermă la meditaţie în mişcare şi cântat la instrumente muzicale, pentru a simţi pe propria piele în ce măsură tot ceea ce facem depinde de întruparea noastră – de faptul că suntem fiinţe care văd, ating, vorbesc, muncesc *ca trup*. Activităţile recomandate erau completate de o serie de lecturi. În a doua parte a cursului, tocmai lecturile treceau pe prim-plan. În principiu s-a citit atent poezie şi s-a vorbit despre „corpul poetic”: Walt Whitman, desigur, dar şi Ovidiu şi o selecţie din poeţi contemporani care nu au fost nominalizaţi în scurta descriere a cursului. În afară de asta, s-a mai citit din *Banchetul* lui Platon şi din neuroştiinţele contemporane, pentru care tema întrupării e extrem de importantă. Cursul a mai inclus şi un atelier despre „sunet, plimbare, gust şi diferite alte experienţe corporale non-moralizate”.

Când citesc descrierea unui curs de genul ăsta, mă opresc şi-mi imaginez cum ar arăta. Opt oameni (din câte scrie pe siteul universităţii, cam atâţia participă, în medie, la un curs), adunaţi împreună, în cerc, în jurul unei mese, citind şi vorbind. Vorbind despre texte şi vorbind despre experienţa proprie. Textele citite împreună sunt o bază pentru conversaţie – ceva ce permite conversaţia, o declanşează, mediază între experienţa strict subiectivă şi privată a fiecăruia, şi anume a face public pentru celălalt ceea ce simţi şi crezi şi a asculta atent ceea ce simte şi crede celălalt sunt printre cele mai importante lucruri într-un asemenea curs, e ceea ce îi formează „carnea”. Textele citite împreună oferă un limbaj şi o structură pentru conceptualizarea experienţei fiecăruia şi pentru transmiterea ei celorlalţi. În acelaşi timp, textele funcţionează şi ca poartă de acces pentru un strat din noi înşine pe care nici nu ne imaginam că îl avem.

Dialectic vorbind, textele sunt interpretate în funcţie de experienţa personală, experienţa personală este interpretată în funcţie de textele pe care le citeşti. Textele îţi răspund dacă ai o întrebare pentru ele – dacă, în situaţia ta concretă de viaţă, vrei să afli ceva despre tine sau despre alţii sau despre lume, şi le citeşti cu întrebarea asta în minte, le citeşti ca să te umpli de ele, să laşi cuvintele celuilalt, ale autorului, să te ghideze în altă parte, spre ceva la ce n-ai fi ajuns niciodată de unul singur. În acelaşi timp, după lectura unui text „mare” – sau pur şi simplu bun – devii altul, te schimbi, te îmbogăţeşti. Şi, la lectura următorului text, vei fi altul – şi îl vei primi altfel.

Una dintre metaforele cele mai potrivite pentru o asemenea experienţă e definiţia textului ca piatră de încercare. Când citeşti, ai deja o serie de convingeri referitoare la subiectul despre care vorbeşte textul. Şi, citind, ţi le verifici – foloseşti textul ca să vezi dacă ceea ce credeai tu înainte ţine sau nu. Câtă valoare are, în comparaţie cu un text folosit ca etalon – şi care, până la urmă, e neutru, în sensul că nu contează dacă eşti de acord cu el sau nu, ci dacă ceea ce credeai înainte rămâne în picioare după lectura lui. Dacă, după ce îl citeşti, gândeşti tot aşa ca înainte – şi nu e vorba aici doar de „conţinutul” gândurilor, ci şi de structura argumentării sau a narării.

Lucrurile astea se întâmplă datorită unei întâlniri cu textele într-un mediu care să predispună la aşa ceva. Un mediu în care accentul se pune nu pe ceea ce îţi spune profesorul că e adevărat şi nici măcar pe informaţia pe care ţi-o dă, dar pe ceea ce simţi în trupul, sufletul sau mintea ta atunci când citeşti un text şi vorbeşti cu alţii despre ceea ce a înţeles fiecare.

Despre o variantă mai „ascetică” (fără practicile corporale de la Deep Springs) a unui curs bazat pe lectură am scris în numărul trecut, 5-6/ 2014 al *Contrafortului* – programul *Civilizaţie europeană (Mari Cărţi ale umanităţii)*, organizat la Chişinău de Petre Guran, ex-director al ICR Chişinău. Un program „ascetic” în sensul că prima anume exerciţiul lecturii şi comentării de text, cât mai aproape de litera lui, fără a o trăda (riscul interpretării alegorice a unui text, de exemplu, e trădarea literei de dragul unui ipotetic spirit – aşa cum riscul fundamentalismului e trădarea spiritului de dragul literei). Comentariul se desfăşura în cadrul unor discuţii – ca peste tot unde se practică o abordare de genul ăsta – vii şi imprevizibile, în care fiecare spunea ce crede şi simte, de ce crede aşa şi asculta atent ce spuneau ceilalţi. Şi replicile se legau una de alta, adăugând mereu ceva la care n-ai fi ajuns niciodată pe cont propriu, doar citind de unul singur textul discutat.

Aşa se formează o comunitate de învăţare: oameni deschişi unul faţă de celălalt, adunaţi în jurul unor obiecte (în cazul umaniştilor – de obicei texte) pe care le examinează împreună pentru a *le* înţelege, a *se* înţelege şi a se înţelege *unii pe alţii*. Şi asta e, după mine, felul în care trebuie să arate un curs universitar.

Dar, în contextul în care universităţile noastre se mişcă tot mai insistent în direcţia „formării de abilităţi” şi creării de „specialişti” atrăgători pentru corporaţii sau capabili să-şi dea cu părerea despre cele mai recente evenimente (care iau de obicei o turnură imprevizibilă), nu cred că cineva o să mai aibă timp pentru asemenea discuţii. Sau va dori să le poarte – pentru că nu sunt „eficiente”, se pot desfăşura doar în grupuri mici şi urmăresc cu totul alte scopuri decât cele dictate de cerinţele pieţei. Măcar cei de la Deep Springs au noroc de banii pe care i-a lăsat fondatorul universităţii şi, „autizaţi” în deşertul lor din SUA, pot să citească şi să vorbească, şi să muncească împreună.

■

Camil Petrescu aniversat şi la Chişinău

Dincolo de Prut, în timpul vieţii, Camil Petrescu n-a ajuns niciodată. Astăzi, deşi autor canonic al literaturii române, el nu e studiat în şcoli, iar în repertoriul teatral din Republica Moldova figurează cu un

de **Andreea Dumitru**

singur text, de plan secund. Cu toate acestea, la începutul lunii septembrie, tânărul Festival Internaţional de Dramaturgie Contemporană „Verbarium” a ţinut să includă în program o întâlnire dedicată aniversării a 120 de ani de la naşterea scriitorului (9/22 aprilie 1894), gest pentru care merită felicitate Oksana Buga şi Dorina Butucioc.

Pe 5 septembrie, Casa Actorului (UNITEM) a găzduit acest eveniment din suita pe care Fundaţia Culturală ce îi poartă numele a proiectat-o în 2014, sfidând indiferenţa decidenţilor din cultură. A celor de la Bucureşti, în primul rând. Numai solidaritatea unor *camilieni* consacraţi a izbutit să readucă în actualitate una dintre cele mai treze conştiinţe din prima jumătate a secolului trecut.

Aşezat, la iniţiativa lui Nicolae Manolescu, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, Anul „Camil Petrescu” şi-a propus, implicit, să dezamorseze prejudecăţile care întârzie şi ele ceea ce Gelu Ionescu socotea necesar încă de acum câteva decenii: intrarea lui Camil Petrescu în conştiinţa publicului. Căci, din păcate, persistă şi azi imaginea personajului excentric, egotic, sensibil până la manie, imagine „datorată” mai puţin campaniilor de denigrare ale unor confraţi invalidaţi de posteritate, cât prietenilor, discipolilor şi aliaţilor notorii, care l-au oglindit strâmb în pagini de jurnal (cazul lui Mihail Sebastian, E. Lovinescu) sau în tomuri critice (precum celebrul *Nu* al lui Eugen Ionescu).

Or, nu puţini dintre numeroşii spectatori prezenţi pe 9 aprilie la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca, pe 11 aprilie la Galeria Calina, graţie Teatrului Naţional din Timişoara), şi în fine, pe 23 aprilie, la Teatrul Naţional din Bucureşti, unde a avut loc un colocviu mai puţin convenţional, au mărturisit bucuria de a fi descoperit *un alt Camil*. Au contribuit la aceasta evocările celor care l-au cunoscut: criticul de teatru şi editorul Florica Ichim, fiul cel mare al scriitorului, Camil Petrescu jr., compozitorul şi dirijorul Cornel Ţăranu (a cărui muzică scrisă pe versurile celui admirat a fost interpretată *live* la Cluj), filmologul Bujor Râpeanu; prelegerile, inteligente şi pasionate, susţinute de Ion Vartic, Ioana Pârvulescu, Cornel Ungureanu, Natalia Stancu. De neuitat au fost actorii Ilinca Tomoroveanu, Miriam Cuibus, Kézdi Imola, Sorin Leoveanu, Bogdán Zsolt, Şerban Cellea, Marius Stănescu, Damian Oancea, mai tinerii Emilia Bebu şi Vlad Logigan, care au citit din poeme (prima perioadă a creaţiei), din piesele *Jocul ielelor* şi *Danton*, din *Ultima noapte de dragoste*... Puţini s-au mai putut îndoi de verticalitatea morală, dar şi de natura proteică a unui uriaş talent, căci s-a vorbit, în egală măsură, de prozatorul, omul de teatru, poetul, filosoful, gazetarul polemist, cronicarul, diaristul (din *Note zilnice*) – reflectat ca atare şi prin volumele din seria de autor a Fundaţiei.

Mai mult de nevoie, decât de voie, tehnica portretului „în fărâme” a fost exersată şi la Chişinău. Unde, din motive obiectiv-absurde (e ştiut episodul recent al evacuării Muzeului Naţional al Literaturii Române din sediul bucureştean), expoziţia fotodocumentară, concepută pentru aniversare de Ofelia Creţia, n-a mai putut fi adusă, suplinindu-i întrucâtva absenţa câteva postere cu imaginea scriitorului la diferitele vârste.

De faptul că locul lui Camil Petrescu este (şi) într-un festival de dramaturgie contemporană ne-a convins George Banu, prezent, e drept, doar pe ecran, într-o înregistrare video, special realizată pentru jubileu. Nici un alt om de teatru al timpului său, afirma George Banu, nu a fost, asemeni lui Camil, „sincron cu Europa”, cel puţin nu în măsura pe care i-a revelat-o, în tinereţe, *Modalitatea estetică a teatrului*, „primul meu manual

George Banu vorbind despre Camil Petrescu. Proiecţie video

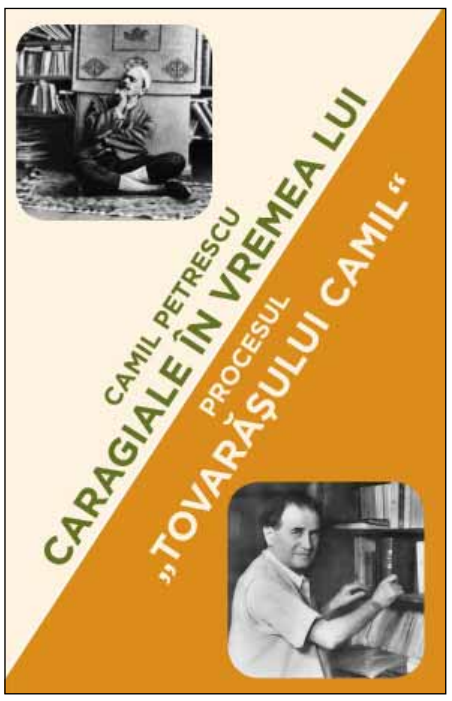

de teorie”. În schimb, lectura recentă a documentelor publicate de revista *Teatrul azi* i-a transmis senzaţia de însingurare resimţită de scriitor încă şi mai acut spre finalul vieţii, când duşmanii culturii îi închideau pentru multă vreme drumul spre scenă. Cu atât mai stranie s-ar cuveni să ni se pară astăzi (căci nimic n-o mai poate justifica) absenţa din repertorii a pieselor acestui „Robespierre al gândirii şi apostol al lucidităţii”, cum îl defineşte George Banu.

Tulburător document descoperit de Ion Vartic şi recent reeditat de Florica Ichim – mărturie despre convulsiile unei epoci, nu doar ale unui destin –, *Procesul „tovarăşului Camil”* şi-a aflat un comentator sensibil în persoana lui Vitalie Ciobanu. E într-adevăr nevoie de un îndelung exerciţiu întru recuperarea şi interpretarea trecutului recent pentru ca ironia la care face apel Camil Petrescu, ultimă redută în faţa politrucilor (ei înşişi mai mult sau mai puţin scriitori), să nu treacă, cum nedrept a mai fost citită, drept „umilinţă”. Vitalie Ciobanu a vorbit cu aceeaşi încântare despre *Caragiale în vremea lui*, piesa „înfierată” de tovarăşi, în care Camil reconstituise portretul dramaturgului din cel mai mustos şi credibil material, corespondenţa acestuia şi mărturiile contemporanilor. Fără îndoială, un text viabil, demn şi azi de repertoriul unui teatru naţional.

Nu în ultimul rând, redactorul-şef de la *Contrafort* a prezentat cu entuziasm ediţia anastatică a *Cetăţii literare*, tipărită tot în 2014 de Fundaţia „Camil Petrescu”. Operă a neobositului gazetar de 30 de ani, creator, colaborator şi director de publicaţii efemere sau mai durabile, revista prefigurează celebra teorie a noocraţiei din *Doctrina substanţei*, este expresia unei atitudini critice bine cristalizate, dar prezintă şi o imensă valoare pentru istoria literară.

„Suntem specialişti în Dostoievski, Cehov, dar mai puţin cunoscători de cultură română”, a punctat pe un ton amar regizorul Mihai Fusu, invitat la întâlnire deopotrivă în calitatea sa de (remarcabil) actor. Lectura din lirica lui Camil Petrescu (prea puţin citită chiar şi dincoace de Prut) ne-a oferit un moment de incandescenţă a emoţiilor. Cu un accent special acordat versurilor de tranşee din *Ciclul morţii*, Mihai Fusu ni l-a făcut aproape vizibil pe tânărul din a cărui dramatică experienţă de front (în 1917, a fost declarat mort în luptă, deşi era doar prizonier într-un lagăr în Ungaria) s-a născut şi romanul *Ultima noapte de dragoste*. Şi ne-a adus aminte, totodată, cât de aproape de noi mocnesc teribile conflicte, acum, când se împlineşte un veac de la declanşarea Marelui Război. După un astfel de moment, timbrul cald al vocii lui Camil Petrescu citind din romanul său *Un om între oameni* (document din arhiva Radio România Cultural) a răsunat, cred, mult mai familiar audienţei formate din tineri oameni de teatru, critici, jurnalişti şi importanţi scriitori chişinăuieni. ▣

„Fără îndoială, Mircea V. Ciobanu are vocaţia (deci, şi plăcerea!) interpretării, o pasionantă şi pasională deschidere hermeneutică, dublată de o scrupulozitate de „anatomist” dispus sa dezasambleze şi să reasambleze textul până în cele mai mici componente, pe care le cercetează pe lamela microscopului.” *(Arcadie Suceveanu)*

„Scriitura lui Mircea C. Ciobanu privilegiază intuiţia artistică şi doar apoi mobilizează ştiinţa de carte de care autorul e, vorba vine, dobă.” *(Emilian Galaicu-Păun)*

„Textele dau măsura lucidităţii şi spiritului critic ale autorului, curajului său de a spune lucrurilor pe nume, chiar dacă rostirea adevărului nu are cum să fie pe placul tuturor. Mircea V. Ciobanu priveşte peisajul literar din Republica Moldova cu un ochi aproape cinic. El nu menajează pe nimeni şi spune cu voce tare ce gândeşte, chiar şi atunci când concluziile la care ajunge nu sunt dintre cele mai flatante. [...] Predispoziţia autorului către ordine şi claritate este în permanenţă agresată de peisajul pestriţ al criticii din Republica Moldova unde nici un criteriu nu este ferm.” *(Tudorel Urian)*

Mircea V. Ciobanu, ***Deziluziile necesare.*** Cronici şi eseuri literare. Editura ARC, 2014, 320 pag.

Schimbarea o vom face noi: Verbarium - 2014

Credem cu adevărat în renaşterea dramaturgiei basarabene? O dramaturgie care să vorbească în limba noastră, despre noi, împreună cu noi? Ce putem face noi, tinerii creatori de teatru, pentru a-i inspira pe tinerii dramaturgi basarabeni?

de

Rusanda Alexandru Curcă

De la aceste întrebări, formulate la Centrul de Dramaturgie Contemporană (CDC) din Chişinău, s-a născut ideea organizării unui festival internaţional de dramaturgie contemporană.

Verbarium a ajuns la cea de-a II-a ediţie, realizată de vechea echipă la Centrul de Proiecte Culturale „AzArt". Nu suntem atât de naivi să credem că schimbările vor avea loc prea repede. După atâţia ani de stagnare, schimbarea se va produce după tot atâţia ani de muncă asiduă.

Organizând acest festival, ne-am ciocnit în primul rând de problema lipsei dramaturgiei naţionale contemporane. O lipsă a textelor scrise acum, adică în ultimii 5-6 ani. Puţinele piese noi existente abordează aceleaşi subiecte, acelaşi limbaj, aceeaşi structură şi aceeaşi tehnică de scriere dramatică de acum 20 de ani. Autorii consacraţi – Val Butnaru, Constantin Cheianu, Dumitru Crudu, Irina Nechit, Nicolae Negru ş.a. – nu prea scriu în ultimul timp, iar tinerilor dramaturgi le lipsesc pedagogii, atelierele de scriere, concursurile, promovarea şi, uneori, inspiraţia. Pălim în faţa textelor aduse de peste hotare, care sunt de o prospeţime şi actualitate de invidiat şi demne de urmat.

La deschiderea festivalului, pe 2 septembrie 2014, a fost prezentat spectacolul-lectură după piesa tânărului dramaturg Artiom Oleacu *My beloved city*, montat de tânărul regizor Denis Chirtoacă. Problematica textului o constituie starea monumentelor din Chişinău care sunt abandonate, neîngrijite, vandalizate de locuitorii acestui oraş. Totodată se vorbeşte şi despre dezinteresul nostru faţă de ele, faţă de istoria şi valoarea lor. Monumentele polemizează, se revoltă, îşi revendică drepturile, fiind mai vii decât oricare cetăţean al Republicii Moldova. Ele vor face revoluţia şi vor învinge. Noi, oamenii, vom tăcea şi vom răbda nedreptăţile o viaţă întreagă. Piesa e reuşită la nivel de concept, dar tehnica de scriere şi structura dramatică sunt atone. E foarte mult text narativ, date istorice, biografice, statistice. La un moment dat ai senzaţia că asişti la o lecţie de istorie, povestită pe roluri de doi actori talentaţi (studenţii Tudor Ţurcan şi Maia Bolun).

În a II-a zi a festivalului a avut loc un eveniment important: *Aniversarea la Chişinău a 120 de ani de la naşterea lui Camil Petrescu,* organizat de Fundaţia Culturală „Camil Petrescu" din Bucureşti, sub bagheta doamnei Andreea Dumitru, la care şi-au dat concursul, de asemenea, scriitorul Vitalie Ciobanu şi regizorul şi actorul Mihai Fusu.

Programul festivalului a continuat cu spectacolul-lectură realizat de Catinca Drăgănescu, dramaturg şi regizor din România, după textul său *Plan B. Humans*. Muzeul Zemstvei, sala Oberliht, care a găzduit lectura, a fost neîncăpătoare pentru publicul interesat de dramaturgia contemporană. O platformă albă, ca pereţii spaţiului, o canapea şi o familie – mamă (Steluţa Lupan), tată (Alex Rusu) şi copilul (Corina Butnaru) –, sunt eroii unui *reality TV show*. Replică după replică înţelegem că membrii familiei au acceptat să fie protagoniştii acestui show pentru a câştiga suficienţi bani încât să fie eliberaţi din detenţie. Dar, ţinută iniţial sub control, acţiunea degenerează într-un thriller american, unde uşile nu se mai deschid, lumina nu se mai aprinde, bomba prinsă de corpul fetei e gata să explodeze. Un exerciţiu psihologic foarte bun pentru public. Un text despre relaţiile interumane, despre relaţiile dintre copii şi părinţii, dar şi despre urmările intervenţiei mass-media asupra creierelor noastre. Un text care încearcă să ne trezească la umanitate.

Piesa e scrisă bine şi ca tehnică şi ca structură, cu un limbaj viu, firesc, dinamic, suplu. Catinca Drăgănescu recunoştea că, de fapt, montarea acestui text ca spectacol-lectură e un pic mai dificilă pentru că există mai multe didascalii cu intervenţii cinematografice şi jocuri de lumini. Dar acel spectacol din didascalii s-a produs în imaginaţia noastră şi a fost superb.

Lectura piesei *Hoţii* a dramaturgului german Dea Loher, în regia lui Ronin Terente, s-a desfăşurat într-una din sălile Centrului Cultural German „Akzente" de la Ginta Latină. Şase actori cu douăsprezece istorii/personaje într-un text de 90 de pagini şi o sală de 50 de alte personaje/privitori. Un tată la azil, o femeie care-şi aşteaptă timp de 20 de ani într-un hotel soţul dispărut, un frate care nu mai ştie pentru ce să trăiască şi se sinucide, o soră care îşi imaginează o familie vorbind cu lucrurile din casă, o familie care crede că trăieşte, dar, de fapt, supravieţuieşte, o fată care vrea să avorteze pentru că nu are ce-i da copilului, iubitul fetei care încearcă să-i găsească tatăl şi este omorât atunci când află adevărul, domnul şi doamna Schimdt care devin criminali la bătrâneţe etc. O tragicomedie despre nişte vieţi ratate, care nu şi-au găsit rostul în această lume, despre absurditatea acţiunilor umane şi despre rutina ucigătoare. Un text complicat, dar ofertant atât pentru regizor, cât şi pentru actori. Piesa a fost citită de Olesea Sveclă, Anatol Guzic, Tatiana Raieţchi, Elena Mocanu, Pavel Medeea Ermacov şi Dumitru Stegărescu.

Polonezul Wojtek Urbanski a regizat ultimul spectacol-lectură din programul *Verbarium*-ului: *Doi români săraci, vorbitori de poloneză* de Dorota Masłowska. Evenimentul s-a produs într-un spaţiu extraordinar de teatral – în grădina celor de la *Art Labyrinth*. Cine e familiarizat cât de cât cu activitatea grupului *Art Labyrinth,* ştie despre ce vorbesc: borcănaşe colorate atârnate din tavan, canapele vechi, lucruri hippy etc.

Piesa a fost citită în limba rusă, regizorul lucrând la spectacol cu actorii anului IV de la AMTAP, coordonator Vlad Ciobanu. E vorba de Alina Mihailevschi, Roman Burasanzve, Roman Mălai, Cristina Alexeev şi Boris Lungu.

Textul e unul cinematografic, cu schimbări de acţiune, de loc, de situaţii – un alt thriller despre alte destine. Protagoniştii sunt doi tineri „neliniştiţi", cu un limbaj vulgar, de stradă, care fac autostopul şi se ascund sub plapuma caldă a stereotipului cu români săraci. Ea e Gina – personaj fără o identitate clară şi însărcinată, el e Parha – actor într-un serial TV foarte popular şi tatăl copilului, iar cu ei mai e şi un şofer răpit. Nimeni nu ştie unde e minciuna şi unde e adevărul. De aici porneşte filmul. Protagoniştii încearcă să se reîntoarcă acasă, dar, ca într-o producţie horror, totul e împotriva lor. Astfel, se nasc situaţiile absurde, dialogurile incisive şi brutale, monologurile sincere şi dure. O comedie neagră despre nişte personaje care se pierd în şirul de minciuni.

Publicul reacţionează: râde, se indignează şi se întreabă. Important e că îi pla-ce. *Mission Complete*.

***

Un eveniment nu mai puţin important a fost atelierul de traducere literară organizat de Centrul Cultural German „Akzente" şi coordonat de traducătorul Alexandru Şahighian. Un grup de 6 persoane au tradus din germană în română eseul *Herzwort und Kopfwort* de Herta Müller (Premiul Nobel pentru Literatură, 2009). Sperăm că acest atelier va continua şi că la ediţia viitoare se vor traduce cele mai noi piese din Germania.

În sfârşit, un punct forte al Ediţiei a II-a a *Verbarium*-ului a fost „Punctul critic": o serie de dialoguri moderate de Andreea Dumitru – critic de teatru, editor de dramaturgie contemporană, coordonatoarea programului „Noul val-chip de regizor" al Festivalului de Teatru de la Ploieşti. Pe lângă alte teme şi probleme propuse de Andreea Dumitru, cele care au revenit în cadrul întâlnirilor au fost: „Mai este dramaturgia contemporană un motor al scenei independente sau al afirmării noilor nume în regie, actorie? Este oportună crearea unei baze de date (comune) pentru sectorul teatral independent din România şi Republica Moldova?"

Parcă în mod intenţionat, piesele selectate pentru această ediţie au fost complicate, valoroase şi cinematografice. Astfel, şi organizatorii, şi publicul au rămas mulţumiţi. Păcat doar că la acest eveniment nu au prea reacţionat colegii din branşă. Or, se pare că pe unii îi interesează doar festivalurile care au în program peste 20 de spectacole şi în palmares peste 20 de ediţii. În schimb, e îmbucurător faptul că au fost prezenţi colegii din ambele sfere culturale: şi de stat, şi independente, festivalul unindu-i şi împrietenindu-i. Acesta este unul din scopurile primordiale ale *Verbarium*-ului!

Vom realiza şi alte ediţii ale celui mai tânăr festival de teatru din Republica Moldova – Festivalului Internaţional de Dramaturgie Contemporană *Verbarium*.

Rusanda Alexandru Curcă este critic de teatru. Născută în 1988. A obţinut diploma de Licenţă la Facultatea Arte Dramatice şi Management Artistic, specialitatea Teatrologie (2011), şi diploma de Master la Facultatea de Teatru, Film şi Dans, specialitatea Istoria Artelor Audio-Vizuale (2012), Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice (AMTAP). Colaborări publicistice: *Flux, Jurnal de Chişinău, Timpul, Revista Teatru*. A fost lector la AMTAP şi Membru activist al Centrului de Dramaturgie Contemporană. În prezent este secretar literar la Teatrul „Eugene Ionesco" din Chişinău şi Director executiv al Festivalului Internaţional de Dramaturgie Contemporană Verbarium 2014.

Imagini:

1. „Doi români săraci vorbitori de poloneză" de Dorota Masłowska. Regie: Wojtek Urbański (*Polonia*). Actori, de la dreapta la stânga: Roman Burasanzve, Roman Mălai, Cristina Alexeev, Alina Mihailevschi, Boris Lungu.

2. „Plan B. Humans". Text şi regie: Catinca Drăgănescu (România). Actori, de la stânga la dreapta: Steluţa Lupan, Alex Rusu, Corina Butnaru.

Nicolae Rusu

Fredonând o melodie

Maşina-i răspunse printr-un orăcăit scurt, semn că sistemul de blocare se conectase şi el o luă grăbit de la parcare în susul străzii. Până la restaurantul unde urma să aibă loc întâlnirea avea de mers vreo două sute de metri şi, ajuns la prima răscruce, se aplecă, prefăcându-se că-şi îndreaptă manşeta pantalonilor. Privi discret în urmă, apoi în stânga şi în dreapta sa. Nu zări nimic suspect şi traversă grăbit strada, căci tocmai semaforul îşi aprinsese ochiul verde. Până la destinaţie avea de traversat încă o intersecţie, doar că fără semafor, iar peste vreo zece metri o va coti la stânga, într-o curte mică, de unde va coborî într-un demisol care ascunde un local luxos, destinat doar elitei oamenilor de afaceri, local care e şi restaurant, şi club, şi loc unde se pun la cale fel de fel de tranzacţii.

Mihai fusese admis târziu în cercul celor care se adună aici. De fapt, el nici nu-l prea jinduise, preferând să-şi aranjeze treburile de unul singur. Îi făcuseră invitaţii de asociere diverşi oameni de afaceri, majoritatea lor însă nu erau dintre cei prosperi şi el îi refuza delicat. Înţelegea că intenţiile lor ţineau doar de soluţionarea propriilor probleme şi-şi motiva opţiunile, spunându-le că are probleme şi mai mari. Această stratagemă a funcţionat doar până la un timp, când i-a fost imposibil să mai ascundă adevărata sa situaţie prosperă. Chibzuit şi cumpătat în toate, avea o altă experienţă de viaţă, incomparabilă cu a ţâncanilor de treizeci de ani, cărora le-au surâs anumite împrejurări, dăruindu-le anumite şanse, ca la loterie. El îşi adunase capitalul încet, dar sigur şi tenace. Îşi începuse afacerile încă de când în fosta Uniune Sovietică fusese legalizată activitatea de antrepriză. Pornise cu un mic birou de proiectare, la ale cărui servicii a mai adăugat ulterior şi cele de comerţ cu materiale de construcţii. Apoi intuiţia îl îndemnase să cumpere terenuri de pământ şi multă lume îl considera atunci ţăcănit la cap, când achiziţiona ba o gunoişte neautorizată, ba nişte maidane năpădite de stuf şi brusturi, ba o coştireaţă fără acoperiş. Peste un deceniu şi ceva aceste terenuri i-au adus cea mai mare parte a capitalului de astăzi.

De vreo câteva luni însă sta pe capul lui un ins din anturajul şefului statului, oploşit în preajma lui graţie fiului acestuia, evident, unul dintre cei mai prosperi oameni de afaceri din câţi cunoştea Mihai. Insul mai este, oficial, considerat şi un fel de consilier al primului om în stat. Astăzi, invitându-l la o discuţie, i-a sugerat subtil că întâi de toate va fi vorba de o ofertă avantajoasă. Mihai însă era conştient că oferta nu e pe gratis, că va trebui să contribuie cu o anumită cotă la ceva, la cine ştie ce daraveră, despre care putea doar avea presupuneri. Discutase zilele acestea cu un cunoscut care-i mărturisise că fusese şi el invitat de acelaşi personaj să contribuie la organizarea viitoarei campanii electorale prezidenţiale. Cotizarea în acest fond electoral este, cică, benevolă şi cei mai activi şi mai generoşi vor avea anumite scutiri fiscale, nişte licitaţii de stat avantajoase, bla-bla-bla şi tra-la-la. Mihai înţelegea că n-avea cum să evite aceste contacte cu mai marii lumii, că, neglijându-i în continuare, ceea ce însemna să-i sfrunteze, riscă să aibă de la mici probleme până la mari neplăceri. De vreo săptămână sesizase că este filat, iar un specialist în radiotehnică, consultat acum o lună, l-a prevenit că discuţiile sale telefonice sunt interceptate. Cine are grijă să tragă cu urechea şi de ce? Cu siguranţă, i se pregăteşte ceva. Dar ce? Ultimele zile este excesiv de prudent, uneori are impresia că e stăpânit de o obsesie bolnăvicioasă, stare psihologică destul de parşivă, care poate trece uşor în mania persecuţiei. Iar chestia asta e deja un lucru grav, caz clinic. Să aibă grijă să nu ajungă până acolo...

De odată i se năzări că o siluetă de bărbat apăru de după colţul clădirii la următoarea intersecţie şi, aruncând o privire în josul străzii, dispăru brusc, făcând un pas îndărăt. „M-a zărit şi s-a ascuns imediat după colţ, îl fripse un gând. Dar poate că s-a ferit de altcineva? Poate că nu eu sunt cel urmărit?” Se întoarse din mers şi-i cercetă discret pe toţi cei care se aflau în spatele său. Îl urmau, la diferite intervale, cinci persoane, dintre care un singur bărbat între două vârste, îmbrăcat în haine ponosite de militar, tăbârcind o ladă de lemn şi o husă pentru undiţe. Era, evident, un pescar care pleca ori venea de la vreun lac sau râu. Mergeau la vale, cu spatele la el, două femei cu câte o pungă în mână, mai mult goale, şi un tânăr cu un rucsac în spate. „Poate-l urmăreşte cineva pe tânărul cu care m-am întâlnit adineaori?, presupuse Mihai, mai ales că-l observase pe acesta, întorcându-se de două ori şi încetinindu-şi uşor paşii. Probabil, aşteaptă pe cineva sau vrea să vadă dacă acel cineva nu aleargă să-l ajungă.”

Până la intersecţie îi mai rămăseseră vreo zece paşi, dar sentimentul unei ciudate nelinişti nu-l părăsea. Dimpotrivă, punea tot mai mult stăpânire pe el. Mihai făcu un pas înspre peretele clădirii şi se opri. Îşi scoase telefonul mobil şi-l duse la ureche, prefăcându-se că ascultă un mesaj. Nu-l sunase nimeni, dar avea nevoie să se calmeze, să studieze încă o dată împrejurimile, ambele trotuare, scările blocurilor, geamurile, acoperişurile. Nu văzu nimic suspect şi, lăsându-şi telefonul să lunece în buzunarul sacoului se îndreptă agale spre intersecţie. Înainte de a traversa strada, se opri şi o cercetă de-a lungul ei, urmărind maşinile care treceau cu viteză. Circulaţia nu era intensă, se putea traversa fără probleme, mai ales că strada era îngustă, câte o bandă pe ambele sensuri, dar Mihai nu se grăbea. Aştepta momentul oportun când şi dintr-o parte, şi din alta, strada ar fi fost pustie cel puţin vreo cincizeci de metri. Ca să nu-i pară cuiva suspectă aşteptarea sa, îşi scoase iarăşi telefonul şi, prefăcându-se că formează un număr, îl duse la ureche, rostind alandala, ba un „da”, ba un „nu”, sau câte o expresie fără sens.

Fiind numai ochi şi urechi, cu toate simţurile ce păreau că vibrează de încordare, auzi de odată unduirea unei voci, în surdină, care-i aminti de o melodie foarte cunoscută. Îşi mută telefonul spre colţul gurii şi-şi ciuli urechile, dându-şi seama că nu e vorba de vreun şlagăr modern sau melodia vreunui cântec folcloric, ci de celebrul marş din opera „Carmen” de Bizet. „Vreun intelectual subţire, dintre cei care au abonament la concertele de muzică clasică de la Filarmonică sau la spectacolele de la Opera Naţională”, presupuse Mihai fără să se întoarcă. Vocea se auzea în spatele său tot mai desluşit şi el înţelese că cel care fredona melodia se apropie de răscruce. Curios, vru să se răsucească să-l vadă pe inveteratul amator de muzică clasică, dar se stăpâni, rezistând ispitei şi afişând o mină de om indiferent. „Dacă individul îngână, în plină stradă, această melodie, acest motiv muzical impetuos, plin de viaţă, optimism, energie, se dumeri Mihai, înseamnă că este un fericit, un om fără de griji. Doamne, Dumnezeule, când am fost şi eu la fel?! Dar oare am fost vreodată?!”

De mai bine de două decenii, de când intrase în această horă nebună a afacerilor, a fost întruna preocupat de soluţionarea problemelor de tot soiul. Chiar şi atunci când era în pat cu soţia sau cu vreo amantă, când participa la vreo sărbătoare de familie – nuntă, jubileu sau botez – când şi-a înmormântat părinţii, câţiva prieteni şi mai multe rude, când răsfoia vreun ziar sau stătea la masă, gândurile i se învârteau în jurul unui singur subiect – bani, câştig, beneficiu, rulaj, investiţii. De unde şi cum să răzbată stratul de beton al preocupărilor sale financiare vreun motiv muzical sau să-l deştepte freamătul dulce al vreunei metafore? Pentru a nu părea suspectă şederea sa la intersecţie,fără vreun motiv aparent, mai ales că circulaţia maşinilor pe stradă se rărise, el repetă trucul cu telefonul mobil şi făcu doi paşi într-o parte, să nu le încurce eventualilor pietoni să traverseze strada. Totodată, încerca să mai cerceteze, atent, zona din jurul său, dar şi să tragă cu ochiul la „fericitul” din spatele său. Surprins de ce-i văzură ochii, Mihai uită imediat de obsesia care îi tulburase liniştea de la un timp încoace, de frica şi suspiciunile care-l chinuiau. Rămase perplex la vederea unei mogâldeţe de om care se pomenise la vreo trei metri de el, mergând agale spre răscruce şi fredonând pe un ton exaltat cunoscutul motiv muzical.

Era un boschetar de o vârstă greu de definit – cu acelaşi succes putea să aibă şi patruzeci, dar şi şaizeci de ani – cu plete tăiate neglijent şi faţa acoperită cu ţepi cărunţi, ochi încercănaţi şi aproape închişi, dar mai degrabă mijiţi de la plăcerea cântatului, nas borcănat şi buze mari, umede şi roşii, care zvâcneau mărunt în ritmul marşului. Deşi era început de mai şi soarele ajuns în dricul amiezii încălzea plăcut, individul era îmbrăcat cu o scurtă slinoasă de iarnă, sub care se vedea o cămaşă în dungi, descheiată la toţi nasturii şi scoţându-i în evidenţă un maiou vărgat de marinar, murdar şi plin de pete. În picioare avea nişte adidaşi scâlciaţi, aproape în întregime acoperiţi de cracii pantalonilor de camuflaj prea mari pentru picioarele sale scurte. Tăbârcea în spate o geantă burduşită cu nişte bulendre pe care o ţinea de torţi cu mâna dreaptă, iar în cealaltă mătăhăia agale cutia neagră, destul de curăţică a unui... laptop. „Să fie chiar un laptop, unul adevărat, ori e doar ambalajul, o cutie goală?!”, se întrebă Mihai surprins şi, fără să-şi dea seama, se trezi întrebându-l:

– Ţi-e de vânzare laptopul, nene?

Boschetarul tocmai ajunsese în dreptul lui şi, mirat că cineva îl scoate din euforia muzicii în care se simţea atât de fericit, se opri, ţintindu-l cu privirea albastră a ochilor săi larg deschişi.

– Dar ţie, badei, ţi-e de cumpărare, ori întrebi că n-ai ce face?

– Sincer?

– Dacă ai nevoie, ţi-l vând, dar... tu ai de toate...

Impertinenta tutuială din partea acestui individ îi răni amorul propriu şi Mihai regretă subit că-şi puse mintea cu această epavă umană. Nu cedă însă impulsului de a-l brusca, silindu-se să rămână calm şi să iasă onorabil din această situaţie ridicolă:

– De unde ştii dumneata că am de toate?

Omuleanul îl privi cu interes şi un colţ de buză îi zvâcni scurt, dezgolindu-i pe o clipă un dinte cariat.

– Să am pardon... Ceva, într-adevăr, îţi lipseşte...

– Poate ştii şi ce anume?

– Ştiu.

– Eşti sigur?

– Aproape sigur.

– Ai putea să-mi spui?

– De ce?

– Vorba e că şi eu ştiu ce-mi lipseşte. Pur şi simplu, sunt curios să ştiu: coincide sau nu coincide cu părerea dumitale?

Insul aşeză atent laptopul pe asfalt şi îşi săltă geanta, aşezându-şi-o mai comod pe spate. Apoi se grăbi să apuce valijoara de toartă, de parcă s-ar fi temut să nu i-o şterpelească cineva. Îl privi senin şi-i răspunse meditativ:

– Siguranţa zilei de mâine.

Făcu o pauză, cântărind ceva în sinea sa, apoi adăugă cu voce sigură:

– Coincide – nu coincide, recunoşti – nu recunoşti, dar asta-ţi lipseşte: siguranţa zilei de mâine.

Mihai avusese o pornire lăuntrică să-i riposteze, imediat, după prima frază, dar se dumeri deodată că tipul, într-un fel oarecare, are dreptate, că în timpurile de astăzi, nesigure, tulburi şi imprevizibile, ziua de mâine îţi poate aduce cele mai neaşteptate surprize.

– Nimeni nu e sigur în ziua de mâine.

– Eu sunt sigur.

– Şi care-i siguranţa?

– Moartea...

Îl privi surprins pe boschetar, iar acesta, văzându-l fără replică, adăugă ironic:

– Moartea e unicul lucru sigur în viaţa omului... Sau tu eşti nemuritor?

– Nu sunt şi nici nu pretind...

– Nici eu nu pretind, îl întrerupse boschetarul cu privirea aprinsă, pentru că eu ca tine am fost, iar ca mine puţini ajung. Dar ştiu că omul cu cât are, cu atât vrea să mai aibă, tot mai mult şi mai mult, şi cu cât are mai mult, cu atât îi creşte frica să nu se trezească a doua zi fără ceea ce are. Aşa că şi siguranţa zilei de mâine devine tot mai mică, tot mai subţire... până se rupe...

– Şi dacă se rupe?

– Te salvează credinţa în Iisus, cel nemuritor.

– Parcă nu-i acelaşi lucru?

– E şi nu e, răspunse omuleanul, cântărindu-l cu privirea, apoi îşi reluă vorba cu multă însufleţire, pătimaş: Într-adevăr, credinţa în Tatăl nostru carele este în ceruri include şi credinţa în ziua de mâine. Anume e în puterea Lui să ajungem sau să nu ajungem ziua de mâine. În cazul în care nu ajungem, El ne ia sus, în ceruri. Iar în cazul în care suntem lăsaţi să apucăm ziua de mâine, înseamnă că Domnul are un gând cu noi...

Mihai îl asculta, surâzând subţire şi amintindu-şi că în ultimul timp, de când simte că ceva periculos se ţese în jurul său, tot mai des se trezea la gândul că ziua de mâine pentru el ar putea să nu mai existe. În acele momente gândurile îl duceau involuntar la cele veşnice, la viaţa sufletului, la resemnare în faţa destinului...

– Am impresia că nu mă prea înţelegi, insistă bărbatul cu obrazul năpădit de ţepi, dar am să-ţi explic mai simplu. Imaginează-ţi că cineva ţine morţiş să nu apuci ziua de mâine, mă rog, motive sunt un milion, iar pe mine motivele nu mă interesează, la o adică. Vine acest cineva la mine, de exemplu, îmi plăteşte o sumă oarecare, în euro sau în lei, nu contează, şi-mi cere să te lichidez. Cum? Foarte simplu. Acum sunt atâtea metode! Îmi dă, să admitem, acest laptop în care este montat un pistol silenţios, care împuşcă fără zgomot. Dar nu cu gloanţe, ci cu un ac muiat într-o soluţie de cianură. Doza poate fi şi mortală, dar poate să-l facă pe acesta ca a doua zi să ajungă alt om. Iată şi diferenţa, stimabile. Nu poţi avea siguranţa zilei de mâine, dacă nu crezi mai întâi în Cel de Sus şi nu te pui în grija lui...

Şi, fără a mai adăuga ceva sau a-i face vreun semn de adio, porni să traverseze strada, fără să se asigure că-l paşte sau nu vreun pericol de maşină, orbeşte, de parcă ar fi vrut să-i demonstreze lui Mihai că nu are nicio îndoială,

(Continuare în pag. 22)

Lucreţia Bârlădeanu

Variaţii pe o temă poloneză

În această primăvară, la a opta zi după Paşti, nu puteam merge de Blajini în satul de baştină, pentru a respecta tradiţia şi a-mi pomeni răposaţii.

Mi se părea de-a dreptul jenant, chiar sfâşietor, când mă gândeam la sufletele apropiaţilor mei întorşi în acea zi din Lumea de Dincolo, dacă dădeam crezare şi îmi înşuşeam pe bune spusa Sfinţilor Părinţi – că mă aşteptă în zadar la poarta cimitirului.

- I-o fi durut absenţa mea? S-o fi găsit cineva să le potolească foamea şi setea? O fi fiind trişti? mă gândeam.

Mă consolam, fiind predispusă să fac pomana aici, la vreo 3000 de kilometri de locul unde ei au coborât pentru totdeauna în mormântul rece.

- Vor primi-o oare?

Aş fi vrut să cred că pentru ei n-o fi existând dimensiunea de Spaţiu, cum nici cea de Timp, probabil, nu mai contează.

Dar cum mintea mea nu putea pătrunde până la capăt aceste taine, n-o forţam să-mi dea neapărat un răspuns.

- Las', – îmi ziceam – ai să afli tu cândva.

Până una-alta eram gata să intru şi să aprind câteva lumânări pe altarul celei mai apropiate Biserici de locuinţa mea. M-am oprit în faţa Catedralei Poloneze, care se află vizavi de Parcul Floreal. Nu era chiar o întâmplare, se pare, că am ales-o, căci bunica mea dinspre tată a fost poloneză.

Dacă acolo, în Basarabia, abia apucasem să trec arareori pe la mormântul ei, acum, aici la Paris, iată că ea devenea cap de listă. Îşi lua, ca şi cum, după atâţia ani, revanşa.

Nu am cunoscut-o personal. Când am venit eu pe lume, ea era demult trecută la Cele Veşnice. O port însă în mine ca pe-o planetă necunoscută, care vibrează, aş zice, într-un mod aparte, – mai ales atunci când îl ascult pe Chopin: muzica lui îmi picură direct în sânge.

Altfel, nu am manifestat mari curiozităţi pentru chipul ei suplu şi romantic pe care-l văzusem pe o poză îngălbenită din albumul familiei. Şi nici pentru viaţa pe care i-o evocau rareori ai casei. Cu alte cuvinte, nu i-am remarcat prezenţa pentru spiritul meu până nu demult.

Când însă m-am hotărât să fac efortul de a cunoaşte şi a-mi asuma itinerarul identităţii mele, am intuit că în edificiul meu sangvinic locuia discret, plasat între lumină şi întuneric, şi destinul bunicii Nadejda.

Am simţit necesitatea să-l recompun, în această zi, întorcându-mă în timp şi sprijinindu-mă de Istorie şi de amintiri. Mai ales de amintirile altora, bineînţeles.

***

Bunica a ajuns la noi în sat pe la sfârşitul secolului nouăsprezece.

Tatăl ei, preotul Slonovski, s-a retras acolo, venind dintr-o localitate din nordul Moldovei, după ce-şi îngropase, cu inima frântă, soţia şi alţi trei copii.

Pe Nadiuşa, mică de tot, şi pe fratele ei, i-a ascuns într-o desagă şi a hotărât să-i salveze, trecându-i neobservat de ochii autorităţilor, care interziceau oamenilor, în acea epocă, să părăsească un loc afectat de ciumă. Preotul însă se pare că făcuse un legământ cu Dumnezeu să supravieţuiască imperiilor împreună cu cei doi copii ai săi.

Oamenii din sat i-au privit un timp cu rezervă şi suspiciune. Aveau frică să nu fi adus cu ei şi molima ce făcea ravagii. Dar nu au cutezat totuşi să-i ia în furci şi să alunge o faţă bisericească cu doi copii mici.

Cum năpasta i-a ocolit, suspiciunea s-a topit şi viaţa şi-a urmat pentru toţi cursul obişnuit.

Preotul şi copiii lui s-au instalat la marginea satului, aproape de stâncile priporoase ce duceau spre Nistru. Adică „La Şanţuri", acolo unde se aflase altădată, dacă ar fi să credem istoricilor, oraşul antic Maetonium, menţionat în Geografia lui Ptolomeus.

Nu ştiu şi nu pot da nici o mărturie despre ce o fi trăit şi ce o fi simţit în acele îndepărtate timpuri bunica mea, pe atunci mică de tot, când cutriera dealurile din preajma satului Tătărăuca Veche, unde pietrele, de cele mai năstruşnice forme, în lipsa mamei, pe care-o pierduse, o ţineau pe braţele lor acoperite cu muşchi verde şi catifelat. Presupun doar că Dealul Drăguţei şi aburul acela enigmatic, care se ridica de pe Valea Adâncă, amestecat cu reminiscenţele unei civilizaţii dispărute şi cu natura sălbatică şi frumoasă, ce m-au marcat profund în copilărie, pe ea au ţinut-o în mreje întreaga sa viaţă.

Nu am putut înţelege până mai odinioară ce înseamnă să fii ataşat atât de tare de un anumit loc, încât să nu fii în stare să trăieşti departe de el.

Pe mine dorul de ducă mă ademenise, un timp, ca o Sirenă, despărţindu-mă relativ uşor de locurile natale. Să fi fost oare şi din cauză că am stat închisă prea mult în spatele Cortinei de Fier?

Am simţit, ce-i drept, după ce am mai cunoscut Lumea, că gustul meu pentru a schimba decorul nu l-aş fi putut trăi chiar oriunde pe glob. O scurtă şedere prin Ural îmi crease impresia că eram un fir de iarbă în bătaia vântului de care Cerul uitase cu desăvârşire. Era penibil. Când am ieşit din acea zonă, mi-am zis că probabil există o povară a sorţii şi că fiecare se naşte şi urmează să trăiască în locul pe care-l merită.

Eu, mi se părea, meritam Europa. Nicidecum Asia. Dar nici America nu mă tenta, unde – când am stat un timp – mă simţeam de parcă aveam capul băgat într-un butoi.

Desigur, nu poţi să cântăreşti lucrurile doar prin prisma sentimentelor şi a senzaţiilor personale. Încă de la Cain şi Abel, oamenii, înainte de a fi împărţiţi în rase, s-au divizat mai întâi în două mari categorii – sedentari şi nomazi. Nu poţi spune care sunt mai buni. O fi fiind cele două faţete ale omenirii pe care de la începuturi până azi Dumnezeu le tot şlefuieşte – pe dinafară, dar mai ales pe dinăuntru – pentru a-şi desăvârşi opera.

Primii şi-au căutat de grijile gliei şi ale casei, pe când ceilalţi au luat drumul păstoritului şi al pribegiei pentru a descoperi faţa Lumii şi a da – la întoarcere – mărturii despre ceea ce au cunoscut, când trebuie şi vine vremea potrivită.

Acest „când trebuie" îmi dă bătăi de cap. Oare pentru nomada de mine n-a venit încă timpul întoarcerii şi al mărturisirii? Iar cei cărora doreşti să le oferi aceste experienţe existenţiale chiar au nevoie de ele, când fiecare familie a neamului meu îşi are propriul său nomad, aruncat undeva pe glob? Ştiu ei să-l asculte? Şi apoi ce noutate poate acesta să le spună? Că oriunde omul se zbate să domine pe alţii prin diverse mijloace – fie financiare, fie politice sau de altă origine? Că luptând împotriva unui sistem ori guvern pe care-l consideri prost, vrei să instaurezi altul care va fi neapărat contestat? Că idealurile, până la urmă, sunt nişte mituri în care doar celor tineri şi inocenţi li se permite să creadă şi că, dacă rămâi şi la maturitate în mrejele lor, rişti să fii considerat un naiv? Că moartea îşi arată colţii pretutindeni şi că de la o vreme te bate gândul unde ar fi mai bine să te întâlneşti cu ea şi în ce pământ ai fi dispus să cobori?

Nu ştiu ce simt alţii de aceeaşi soartă cu mine, dar eu, sinceră să fiu, am cam obosit să port flacăra vieţii mele ca pe-o torţă aprinsă de la un capăt al Lumii la altul. Căci cum alerg continuu, lumina ei, ca cea a unei comete-n cădere, îşi lungeşte coada în urmă, tot mai în urmă, şi eu abia mă mai văd, abia mă mai cunosc, abia mă mai ştiu.

Cei rămaşi au Ţară, au Casă. Noi, cei plecaţi, s-ar părea că am avea câte două de fiecare. Eu însă adesea am senzaţia că mă prăbuşesc între ele şi nu ştiu cine mă are pe mine. Când ajung la una din staţiile terminus de pe ruta itinerarului meu hărăzit, Chişinău-Paris, aştept cu sufletul la gură ca din bobul de jăratic abia perceptibil să izvorască din nou căldura şi lumina. Dar cât timp va mai izbuti miracolul?

...Sufletul bunicii Nadejda nu a putut funcţiona ca al meu. Ea a fost o sedentară sadea. Să fi obosit oare sângele ei polonez în aşa hal să tot pribegească prin lume tocmai când ajunsese la ea, că era gata să-i îngheţe în vene, pentru a nu o lăsa să abandoneze satul în care o adusese destinul?

S-ar putea, căci s-a opus cât a putut voinţei bărbatului ei, după ce-i născu doi feciori şi o fată – dintre care unul era tatăl meu – să se strămute în alt colţ de ţară.

Însă dorinţa de aventură a bunelului Anton nu a fost de potolit. Vânduse căţel şi purcel şi se mutaseră cu toţii la Pădurea Domnească, o localitate pe malul Prutului, unde au înjghebat un han şi au deschis o cârciumă.

Anii treceau. Afacerea prospera, dar bunica se usca. Nu-i pria deloc lunca Prutului şi tânjea după dealurile şi stâncile înalte din preajma Nistrului.

Mofturi femeieşti, se încrunta bunelul când o auzea căinându-se. Şi-şi căuta de interesele lui.

Într-o dimineaţă de toamnă târzie însă, bunica îşi anunţă hotărâtă bărbatul că ea se întoarce la Tătărăuca Veche. O mistuia dorul.

Nu a putut-o opri nimeni. Porni pe jos, peste văi şi dealuri, cum credea ea că va ajunge mai degrabă. Mersese mult. Când se făcu întuneric, ceru adăpost la o casă de la marginea unui sat. Gospodarii au primit-o, fără a o ispiti prea mult. Li se păruse, ce-i drept, cam îndrăzneţ gestul ei de a călători de una singură. Dar nu au comentat. Au lăsat-o să se odihnească. Obosită fiind, adormi repede. Se trezi când auzi cântând cucoşii.

E deja dimineaţă, îşi zise nerăbdătoare, trebuie să mă grăbesc!

Stăpânii casei dormeau buştean. Şi-a tras burnuzul pe ea şi a ieşit în vârful degetelor, atentă să nu strice somnul nimănui.

Afară o aştepta o lună plină şi luminoasă. Socotea cum ar putea să iasă pe scurtătură spre Soroca. O apucă pe arătura uşor îngheţată. Era greu de mers. O ajuta doar gândul că degrabă se va face ziuă şi va putea înainta mai uşor.

Dar zorile nu se mai iveau. Înţelese, după un timp, că acel cântat al cucoşului, pe care-l auzi şi care o scoase din casă, era cel de la miezul nopţii. Dar nu se mai putea întoarce.

Mersese mult pe câmp, când auzi un urlet prelung şi fioros. Privi într-acolo. În lumina lunii se profilau umbrele alungite ale unei haite de lupi.

Încremeni de frică şi se lăsă în genunchi, făcându-şi semnul crucii. Se dezmetici apoi şi, cum nu avea nimic mai bun de ales, se culcă în brazda arăturii şi începu să tragă cât putu, pământ peste ea – pe picioare, pe corp, pe faţă... Se îngropa singură de vie.

Haita era deja aproape şi-i dădea ocol. Inima i se zbătea ca nebună. Abia de mai putea respira.

Lupii nu au plecat decât atunci când se făcu ziua albă. Ea reuşi apoi cu greu să se desprindă din îmbrăţişarea sufocantă a ţărânei care-i îngheţase ca o zale pe trup. Apoi făcu efortul de a ajunge la primul drum.

Zăcu câteva luni. Se stinse în primăvară. Tata zicea că a murit de dorul satului nostru. Eu îl priveam neîncrezătoare.

Abia peste atâţia ani la Paris, la poarta Catedralei Poloneze, când îmi făceam semnul crucii: o dată ca la catolici şi alta ca la ortodocşi, am înţeles că el avea dreptate.

▣

H. P. Lovecraft sau evadarea în fantasmatic

de
Marcel Gherman

În toate timpurile oamenii au manifestat o adevărată obsesie pentru transgresarea frontierei dintre realitate şi imaginar şi pentru evadarea în lumi fantastice, aflându-şi împlinirea într-o fantezie, ca un ultim refugiu în faţa suferinţelor vieţii. Adesea această atitudine se poate transforma chiar într-o formă de respingere a realităţii. Cu siguranţă, miturile şi legendele cele mai incredibile pe care şi le povesteau cu atâta pasiune strămoşii de toate rasele şi neamurile îşi au o raţiune în natura umană. Există o adevărată magie a poveştilor, al cărei secret fusese cunoscut de cei de demult, o vrajă a iluziei care în anumite condiţii poate acţiona asupra realităţii, metamorfozând-o în mod spectaculos. Mai târziu, literatura şi-a făcut o profesiune de credinţă din explorarea imaginarului.

Scriitorul Howard Phillips Lovecraft (1890-1937) a fost unul dintre cei mai activi exponenţi ai „luptei împotriva realităţii”. Într-unul dintre eseurile sale, Lovecraft şi-a afirmat angajamentul de a se opune legilor naturii, ca veritabilă sursă a suferinţei umane, prin puterea imaginaţiei. Peste decenii, Michel Houellebecq, care a avut şi el parte de un destin dramatic, va semna o biografie a lui H. P. Lovecraft, pe care o va intitula *Împotriva lumii, împotriva vieţii.*

Lovecraft a fost unul dintre cei mai influenţi scriitori americani. Povestirile sale fantastice şi de groază au inspirat sute de prozatori, un exemplu celebru fiind cel al lui Jorge Luis Borges, care i-a dedicat schiţa *There are more things,* iar pentru Ray Bradbury şi Stephen King acestea au constituit lectura preferată în adolescenţă. Creaţia lui H. P. Lovecraft a avut un impact imens asupra cinematografiei, prin superproducţiile unor regizori precum John Carpenter, David Lynch sau Ridley Scott, asupra artei plastice (H. R. Giger), asupra muzicii (în genurile black metal, industrial şi dark ambient) şi asupra industriei jocurilor de computer (*Dark Seed*, *Alone in the Dark, Resident Evil, Silent Hill*).

În România, proza lui H. P. Lovecraft este cunoscută şi apreciată, ceea ce nu se poate spune despre mediul literar basarabean, în care el rămâne încă un nume care nu spune mare lucru. Aş dori să profit de ocazie pentru a-i încuraja pe cititorii autohtoni să descopere opera literară a acestui autor original, prin intermediul versiunilor pe Internet disponibile în engleză, care, conform legislaţiei Statelor Unite şi a Uniunii Europene, fac parte din Domeniul Public şi sunt accesibile gratuit. Au existat şi o serie de traduceri în română ale cărţilor sale, printre care şi romanul *Munţii nebuniei,* apărut recent la Editura Millennium.

S-a născut în localitatea Providence, Rhode Island. Atunci când avea trei ani, tatăl său, un comis-voiajor, a suferit un atac nervos şi a fost internat într-un azil psihiatric, unde avea să moară în urma unei afecţiuni renale. Mai târziu, mama sa a fost închisă şi ea într-un azil, unde a decedat în timpul unei intervenţii chirurgicale nereuşite. Ajuns la maturitate, scriitorul s-a confruntat cu mari dificultăţi financiare, unicul său venit fiind micile onorarii pe care le primea pentru povestirile publicate în reviste *SF pulp*.

Pe parcursul vieţii sale, s-a dedicat scrisului cu o pasiune furibundă, ca şi cum ar fi încercat astfel să se opună sorţii. Prozele sale sunt dominate de tema alienării, anxietăţii şi ororii în faţa necunoscutului. L-au inspirat poveştile gotice pe care i le spunea în copilărie unchiul său şi, mai târziu, opera lui Edgar Poe şi povestirile fantastice de inspiraţie onirică ale Lordului Dunsany. A întreţinut o corespondenţă activă cu mulţi alţi scriitori şi a contribuit la formarea unui întreg curent literar ce a marcat profund cultura americană contemporană. Printre prietenii săi literari s-a numărat şi Robert E. Howard, autorul romanelor despre Conan Barbarul, care avea să se sinucidă după ce a aflat că mama sa suferea de o boală incurabilă. H. P. Lovecraft a plecat din viaţă la vârsta de 47 ani, din cauza unui cancer şi a inaniţiei.

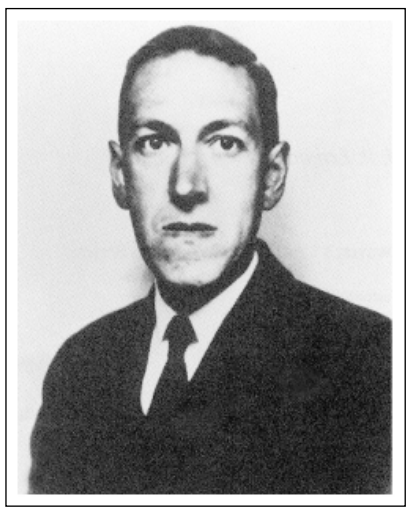

Probabil cea mai cunoscută nuvelă a lui H. P. Lovecraft este *Call of Cthulhu (Chemarea lui Cthulhu),* despre un monstru antediluvian, simbol al răului absolut, a cărui resuscitare aduce sfârşitul lumii. Unicul său roman, *At The Mountains of Madness* (*Munţii nebuniei),* scris sub forma unui jurnal fictiv, descrie o expediţie antropologică în Antarctida, care conduce la descoperirea urmelor unei vechi civilizaţii extraterestre, ale cărei specimene aveau aspectul unor stele de mare. Acţiunea romanului continuă într-un oraş halucinant construit cu milioane de ani în urmă, unde membrii expediţiei află istoria tristă a acestei rase străine. Dintre cei doi oameni de ştiinţă care rămân teferi în final, unul reuşeşte să se întoarcă în lumea civilizată, pentru a-i avertiza pe viitorii călători, în schimb celălalt păşeşte dincolo de marele prag şi ajunge captiv într-un tărâm al haosului şi nebuniei neţărmurite.

În nuvela *The Dunwich Horror (Groaza din Dunwich),* un alt rău străvechi este readus la lumină în orăşelul Dunwich, dar lumea este salvată în ultimul moment de nişte savanţi de la aşa-numitul Institut Miskatonic, o organizaţie fictivă imaginată de Lovecraft. În *Colour Out Of Space (Culoarea ivită din spaţiu)*, un parazit extraterestru este adus pe Pământ împreună cu un meteorit.

Povestirea *Beyond The Wall of Sleep (Dincolo de zidul somnului)* are ca protagonist o persoană alienată care în delirul ei se închipuie un erou cu puteri supranaturale, implicat într-o luptă disperată cu antipodul său. Iar personajul din *Polaris* visează un vis pe câteva nivele, pe unul dintre ele acesta fiind salvatorul unui tărâm de basm ameninţat de o invazie.

Naratorul povestirii *The White Ship (Corabia albă)* descrie o călătorie simbolică spre frontierele imaginaţiei, la bordul unei nave, curmată în momentul când aceasta se prăbuşeşte în prăpastia de la marginea lumii. În *Nyathotep,* personajul omonim reprezintă un simbol al progresului ştiinţific privit ca un fenomen apocaliptic. Exploratorul din *The Nameless City (Oraşul fără nume)* descinde în subteranele unei necropole pierdute în inima deşertului, care aparţinuse unor oameni-reptile şi se cufundă fără cale de întoarcere în infern. Şi în sfârşit, povestirea *The Music of Erich Zann* înfăţişează un compozitor care creează o muzică vrăjită. Fereastra mansardei sale se deschide spre o altă lume.

Aş dori să închei cu o remarcă specială. Proza lui H. P. Lovecraft care îmi place cel mai mult este intitulată *Azathoth* şi are în centru un om „care locuia într-un oraş cu ziduri înalte, unde domnea o penumbră sterilă”, într-un ev când „lumea a îmbătrânit şi puterea de a se minuna a părăsit minţile oamenilor”, iar „speranţele copilăreşti s-au pierdut pentru totdeauna”. Într-o seară, în odaia sa au pătruns „curenţi sălbatici de miez-de-noapte violet”, iar apoi el se trezi „pe un ţărm de mare îmbibat cu parfumuri de lotuşi şi luminat de cameliile purpurii ale stelelor...”

▣

Poeţii Doina Ioanid şi Vasile Gârneţ în luna poeziei europene în transportul public din Bruxelles

ICR Bruxelles readuce lirica românească în transportul în comun din Bruxelles, în cadrul proiectului Transpoesie. Poeţii Doina Ioanid (România) şi Vasile Gârneţ (Republica Moldova) fac parte din acest program de anvergură, la care participă treizeci de poeţi din tot atâtea ţări. În fiecare an, tema poeziilor coincide cu cea a anului european, în 2014 aceasta fiind „mişcarea”.

Aflat la cea de-a patra ediţie, Transpoesie este un proiect organizat de EUNIC Bruxelles (reţeaua europeană a institutelor culturale naţionale din Bruxelles), care pune în lumină poezia europeană.

Călătorii belgieni sau străini vor putea citi în română, franceză şi neerlandeză poezia Doinei Ioanid, scrisă special pentru această a patra ediţie a festivalului, dar şi poezia „Peisaj în mişcare” a lui Vasile Gârneţ (traduceri de Jan H. Mysjkin). Prin participarea poetului Vasile Gârneţ, lirica basarabeană este reprezentată în premieră în proiectul Transpoesie.

Asocierea Institutului Cultural Român Bruxelles la acest proiect vizează atât creşterea vizibilităţii poeziei, a culturii şi a limbilor străine în rândul publicului larg, cât şi accentuarea rolului fundamental al traducătorilor.

Transpoesie va debuta joi, 25 septembrie, la Bozar, cu lecturi de poezie şi muzică, la care va participa şi Doina Ioanid. Vernisajul expoziţiei de poeme va avea loc vineri, 26 septembrie la Galeria Anspach şi va celebra Ziua europeană a limbilor. Seri literare vor fi organizate la Institutul Balassi şi la sediul librăriei Passa Porta, în prezenţa poeţilor din Austria, Estonia, Franţa, Italia, Lituania, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Spania, Turcia şi Ungaria.

Pentru mai multe detalii despre programul Transpoesie şi poemele expoziţiei din Galeria Anspach, vizitaţi paginile web: http://www.transpoesie.eu/, http://www.eunic-brussels.eu sau www.passaporta.be.

Doina Ioanid

***

Uneori cred că o privire poate mişca o lume. Uneori cred
că o foaie de plăcintă întinsă cât o masă,
aşteptând merele tăiate felii, poate
mişca o vară. Uneori cred că mălaiul
vânturat printre degete poate fi părul
fin al unei fete. Uneori cred că regretele
pe jumătate rostite se pot duce în odăi
şi alte încăperi văruite. Uneori cred
că iarba se mişcă în privirea mea cu
celelalte cuvinte dăruite. Uneori cred
că mă mişc cu nişte cuvinte nevăzute,
doar întrezărite.

Vasile Gârneţ

peisaj în mişcare

în veşminte roze
trec orfelini pe stradă
cofetari lăcrimând le oferă pâine
un bătrân înduioşat stă lingă chioşc

ca un semn de întrebare
într-un pasaj alegoric

soarele cade oblic în pomi
noi stăm la fereastră în tramvaiul 58
o bucată de ziar tăvălită de vânt
maculează peisajul grădinii în care
eroul liric culege mentă
pentru ceaiul parabolei

▣

Leo Butnaru

Ab initio

În vetre ardea tizicul ce fusese-n ocolul vitelor
tăiat-straturi cu hârleţul
Într-o geometrie de dreptunghiuri, pătrate păioase,
uscate
Prin curţi, pe sub garduri în vară-toamnă, până să
vină îngheţul.
Din pitulate tulpini de hogeaguri se desfăceau
imense flori de fum peste sate
Prin care timpul trecea iute, încât adevărul nu avea
când să apară deplin
Măcar cât să-l scrii pe un timbru, pe o frunză uscată,
de fân, de pelin,
Iar dacă totuşi, parcă, apărea în sfârşit, scurt, printre
generaţii, pe apucate,
Deja erau morţi ţăranii care îl aşteptaseră, nu li se
mai putea face dreptate –
Atunci, îmi amintesc, sau ceva mai târziu, poate că,
Te-ai născut tu, prima mea poezie, ca o
armonie sălbatică.
Era miez de iarnă cu apa trează în cristelniţă, sub
bolta bisericii şi-a zilelor,
Trează era agheasma-n noaptea de Iordan cu
puşcaşii-vânătorii mahalalelor
Ce-şi aveau cartuşele bătute cu hârtii colorate,
confetti, spre bucuria îngerilor
Cărora de fapt şi eu le-am citit acea primă
poezie fulguitor răspândită
Ca ninsoarea ce făurea în plutire, spuneam, o
armonie sălbatică, nedomesticită.

Elegie la pragul Diotimei

Pe când încercam să elucidez nuanţa diferenţei
dintre adâncul timpurilor
şi timpurile Adâncului
când e nevoie de pauză în sentimente
dar de o intensitate în raţiune
însă mai ales – predestinat – în zona specială
interzisă muritorilor, zonă în care
dăinuie Dumnezeu-Atotputere-Atotapărare
mereu în unghiul de prezenţă
şi nicicând în unghiul de vedere
din toate astea şi pe mine ceva însumându-mă
ca pe o suită de mituri despre mine însumi
drept dovadă din acest scurt serial (viaţa omului)
că sunt atât de real în
generala abstracţiune
dar mai ales intuiţie a ceea ce are
şi încă nu are nume – aşadar
pe când – în concentraţii atente –
încercam să elucidez oarece diferenţe cât mai latente
mă pomenii la pragul preotesei din templele profeţiei –
Diotima – cea care, atemporal,
izvodeşte etern pentru-ntâia oară noţiuni
ca şi cum punându-le acestora nume
printre ele botezând însăşi noţiunea de botez
numind însăşi noţiunea de nume
şi atâtea altele – un infinit, ai zice, – noţiuni care deja
apar pline de sens, de miez în lumea elenă din care
neamânat au prins a fi cărate în alte limbi
în alte minţi
la alte popoare;
cărate în imense care imaginare
scârţâitoare sub greimea bogăţiilor de noţiuni
aduse în zile de marţi, miercuri, joi, vineri, sâmbătă,
duminică
şi luni – hăt din timpurile când respectivele
zile retrospective
şi întreagă săptămâna
de asemenea încă nu erau noţiuni
nu aveau nume;
erau ca nişte absenţe
când neştiinţa ce ar însemna să însemne acele zile
de la un moment încolo prinse să prindă contur în ştiinţă
de noţiuni inteligibile
şi chiar înţelepciune
din nefiinţă în fiinţă abstractă trecând deja
concomitent cu botezul imaginar
pe care ad hoc li-l oficia Diotima.

Ghilotina inevitabilă

Pentru crima de-a comite mici fragilităţi şi graţii
Înalţi o ghilotină chiar în roua de pe flori.
Arcadie Suceveanu

...dincolo de ghilotina străvezie.
Leo Butnaru

Mă întreb de ce scrie poetul despre ghilotină:
L-o fi inspirat Galateea cea încă informă, de tină?
Ce ascunde el în fişierul computerului
Sau în neagra mapă?
E de presupus că primul om decapitat a fost
(~~humus~~) homo
Cel experimental, de humă
Care încă nu ieşise din proiectul Domnului în forma
cea bună
Iar întâia ghilotină a fost o simplă (~~sapiens~~) sapă.
Poate că lui Tudor Arghezi sau Arcadie Suceveanu
le-ar fi plăcut şi aşa
Homo sapiens – ceva mai colţuros
Numai că primul poet român avea să apară pe lume
Abia peste un noian de ani
De parcă mai întâi ar fi trebuit
Să parcurgă jumătate din infinit
Ca Brâncuşi, pe jos.
Sigur, undeva există Parisul Atot-universurilor
Şi poate chiar România în vreo galaxie
Mai întâi ţară cu un singur omulean, timid
Dar gânditor
Întrebându-se de unde să-şi ia consoarta (ba nu –
Mai întâi soarta) – moldoveancă, olteancă
Sau bucovineană, dacă nu chiar ardeleancă etcetera?
(Ajuns aici, nu pot face abstracţie că, după numele
matern
Eu, pruto-nistreanul, par să am un o jumătate de
paşaport
O jumătate de viză
O jumătate de atu
Fiind Munteanu). În fine
Deja carpatin
Revin
Pentru a pune, cum spuneam, întemeiere de popor
De pre-Burebista
Ca să nu mai vorbim de pre-Traian
După care să compună intraductibilul cuvânt *dor*.
Mă rog, atunci era otova libertate în alegere şi aşteptare
În spaţiul astral
Şi în cel pre-blagian, unduitor
Iar întâiul francez, pe când era gal
Avea deja vag în proiect transsecular inevitabila
ghilotină căreia
Într-un final fatal
Mi-ar veni să o numesc *galotină*
Şi aceasta iar făcându-mă să mă întreb de ce
prietenul din Arcadia
Contra cuţitului ei îşi ridică scriitoarea mână atât de
pacifică
Adică ridică universala, generala, emblematica mână
Care, ciuntită, pentru scribul timpurilor
(Cât ele însele în propria lor vecie transvremelnică se
încap)
Deci mâna ciuntită ar fi la fel de trebuincioasă
Ca şi ameninţatul său cap
Ce ar putea sta, însângerat, pe displayul computerului
Ca pe tava de argint a Salomeei
Capul Sfântului Ioan, Botezătorului
Sub barba însângerată a căruia agonizează
Cu supremul, dumnezeiescul alfabet
O infinitudine de pixeli
Şi clănţănitoarea, atât de nerăbdătoarea ghilotină
A clipei
Şi clapei *delete*.

Tropicul Cancerului

Mă visam prin locuri unde nu am fost niciodată
de ghid sigur însă având poezia
ca pe un spirit pur al lui Ovidiu. Eram cam
prin locul unde printre umbre lungi de palmieri
ca printre degete curge
curentul şi undele oceanului
pe unde
cu câteva zeci de paşi mai departe de ţărm
atârnă abundent cartofii aerieni ai arborilor kiwi
pe sub care
din vreme în vreme apare
târâtoarea liană a vreunei şarpe
modificând arhitectura prafului
astfel în mintea mea
împreunându-se arhitectura copacilor
(un titlu de carte a lui Ritsos) cu
arhitectura prafului
şi arhitectura sonoră a psalmului: Veniţi fraţilor
să vedem ţărâna şi praful din care am fost zidiţi.

Aleluia!

Rocada. Nimic nou

Lumea îşi revizuieşte drastic măsurile,
Face rocadă tristeţea cu bucuria;
Ce era mic – devine, mare, cât stelele,
La Barcelona Messi devine Messia.

Proverbe, filosofie ajung mai nimic,
Totul înseamnă creierul cât firul de mac;
Face rocadă uriaşul cu un pitic,
Etaloanele sunt demascate, se desfac.

...Nimic nou. Revizuirile se repetă.
Răbdare şi tutun. Ba nu – marijuana
Pe care ţi-o-ntinde moartea, târfă cochetă.

Pădurile deja cresc în formă de cruce,
Palma Lui Dumnezeu îşi redeschide rana
Şi ce era râvnit – se-ntoarnă şi se duce.

Copil alergând

Copil fiind
alergam, alergam întru întâmpinarea Lui
şi nimeni nu putea să-mi spună
că nu aş fi alergat în direcţia cea bună
pentru că Dumnezeu e pretutindeni.

▣

Dragă Dubenka!

de

Alexandru Tabac

Pe Bohumil Hrabal, scriitor ceh, nominalizat la Premiul Nobel pentru literatură, l-am descoperit întâmplător, nu credeam că mai există scriitori mari de care nici măcar să nu fi auzit. L-am savurat mai întâi în *Trenuri cu prioritate*, apoi în *Cum l-am servit pe regele Angliei*, ca în cele din urmă să aştept o altă apariţie editorială, pe care o semnalez acum – *Scrisori către Dubenka*, Editura Curtea Veche, 2014. Volumul reuneşte 32 de epistole adresate boemistei americane April Gifford în perioada 1989-1991. Însă niciodată trimise acesteia. În limba cehă „duben” înseamnă „aprilie”, aşa că misterul numelui „Dubenka” ne-a fost dezvăluit.

Scrisorile, deşi cu o destinaţie precisă, ne sunt livrate sub forma unor confesiuni subiective sau a unor reportaje concise. Jurnalul de călătorie, monologul interior, lamentaţia delicată, interogaţia gravă, satira acidă, autoironia expiatoare, umorul salutar dau textului o „impuritate” singulară, o patină inconfundabilă. Dubenka, dincolo de iubirea pe care i-o poartă autorul(ui), e mai degrabă un pretext narativ, o justificare fictivă, e firul Ariadnei pe care-l tot trage Hrabal şi din care ţese, graţios, scrisoare după scrisoare. Autorul e asediat de propriile amintiri (*trăiesc şi mă hrănesc cu amintirile din copilărie*), o avalanşă de evenimente îl obligă să le organizeze, să le clasifice după criterii personale, după umorile zilei. Aflăm detalii inedite din biografia autorului, după ’45 credea la rându-i că „doar comunismul va salva lumea”, un singur an de „parteneriat” comunist i-a fost suficient, şi-a argumentat şugubăţ ieşirea din rândurile partidului – *[...] aceleaşi motive care m-au adus în partid sunt şi cele care mă fac să plec [...]*.

Scrisorile lui Bohumil Hrabal reprezintă, concomitent, şi o incursiune în istoria şi civilizaţia cehă, pentru că îşi populează cartea cu nume de poeţi, pictori, filosofi, regi, scriitori celebri sau mai puţin cunoscuţi. Le recunoaşte meritul incontestabil. Chiar dacă unele opere au fost interzise de regimul comunist, acestea au circulat în samizdat cu riscul hărţuirii continue. Hrabal evocă Primăvara pragheză, liberalizarea iniţiată de guvernul Dubček şi reprimarea violentă din 21 august ’68, atunci când armatele „aliate” au invadat Cehoslovacia. Noaptea Sf. Bartolomeu şi Noaptea cuţitelor lungi, la Praga în ’68. Şi vidul lăsat în urmă de emigrarea cehilor (Kundera, Forman). Din primele scrisori transpar aşteptarea trepidantă a unei schimbări, emoţia şi angoasa generate de apropierea datei de 21 august 1989. Cum vor reacţiona autorităţile? Era întrebarea care putea fi citită pe buzele tuturor.

Bohumil Hrabal îi înţelege şi îi cunoaşte pe ruşi, e un admirator al lumii slave, citează mereu din Esenin, îi invocă pe Vîsoţki, Maiakovski, Şukşin, Evtuşenko şi e subjugat de freamătul mesteacănului, însă atunci când e întrebat care e cel mai frumos citat din patria sa, povesteşte o întâmplare care sfârşeşte cu un intempestiv – *„Ruşilor, duceţi-vă dracului!”*. Textele scriitorului probează o hipersensibilitate evidentă, orice eveniment exterior reverberează cu o forţă înzecită în viaţa sa lăuntrică. Ca şi în cazul *Zen*-ului cărtărescian ar fi o eroare să se treacă prea uşor cu vederea peste o neobişnuită experienţă culturală, peste recomandări livreşti, demne de reţinut. O panoplie întreagă de scriitori valoroşi şi titluri esenţiale – Eliot (*Tărâmul pustiit*), Kafka, „trădat” de Max Brod (şi ce trădare!), Hašek (*este genial pentru că a scris cartea abia când a uitat totul despre război*), Flaubert (cel care l-a anticipat pe Freud), Joyce, Wilde, Andy Warhol (*ochi de mujic care bea de disperare că viaţa e scurtă şi că omul sărac nu are nimic altceva decât cinstea lui*) etc.

Bohumil Hrabal, Václav Havel şi Bill Clinton într-o berărie din Praga

Hrabal practică un stil colocvial, cozeria seducătoare, apelează deseori la reluări şi repetiţii ce dau senzaţia unei incantaţii poetice, unui ritual mnemotehnic.

Scrisorile se „desfac” pe trei paliere narative care se-ntretaie pe tot întinsul cărţii – impresii din călătoria în Statele Unite (Mulţumite), din Marea Britanie, dublate de o prezenţă constantă a Dubenkăi, realitatea politică transformatoare din ţară şi o „singurătate prea zgomotoasă” trăită la Kersko, în universul pisicilor – o parabolă existenţială. Ochiul cinematografic al lui Bohumil Hrabal surprinde ebuliţia mişcării de eliberare naţională, alonja revoluţiei de catifea, desprinderea Slovaciei, dar şi zâmbetul sleit şi jenant al celor care până mai ieri reprezentau statul poliţienesc. Scriitorul deconspiră delaţiunea şi impostura, totodată îşi face *mea culpa*. Recunoaşte că i-a fost frică de multe ori, o frică moştenită încă de când stătea chircit în burta mamei, că a fost părtaşul unor compromisuri neplăcute, dar a reuşit să se menţină onorabil pe linia de plutire, prin scris – *„[...] scrisul este singura mea salvare în faţa acestui terorism poliţienesc blând”*. Scrisul ca formă de apărare împotriva fricii, ca terapie eficientă şi ca luptă împotriva uitării – *„[...] îmi era frică nu numai la Praga, ci şi la Kersko... dar îmi scriam mai departe samizdaturile...”*. Hrabal ni-l aminteşte pe Jan Palach, studentul ceh care s-a autoimolat ca formă de protest faţă de invazia Cehoslovaciei, şi noi ni-i amintim pe Liviu Corneliu Babeş, şi pe Călin Nemeş. Inevitabil.

Oricât am încerca să-i conturăm un portret convingător, cel mai bine se defineşte însuşi scriitorul – *„[...] sunt mai degrabă un cronicar, un reporter literar, dar îmi place şi mistificarea, şi asta este flecăreala mea, aceasta este apărarea mea împotriva politicii, modul meu de a scrie... [...]”*; *„[...] eu cutreier cârciumile şi adun tot ceea ce au spus, în esenţă, oamenii simpli şi apoi pun în literatură, aşa că sunt mai degrabă un scrib decât un scriitor... [...]”*; *„[...] scrierile mele au fost numai o reflecţie a ceea ce a trăit întregul popor, acea uriaşă emoţie, care, atunci când a ajuns la culmea încordării, a rupt stăvilarele, iar şuvoaiele de lacrimi s-au revărsat în cele două luni, iar eu scriam aşa, mă bâlbâiam, mă înecam şi scriam, vorbeam cu maşina mea de scris, de parcă mi-aş fi pierdut minţile...”*. Frica joacă un rol definitoriu în procesul scriiturii, paradoxal e un „înger păzitor” şi un generator – *„[...] m-a obligat să-mi valorific spaima, am continuat să mă tem, dar şi să scriu, pentru că singura apărare împotriva fricii în ultimă instanţă era literatura mea, maşina mea de scris...”*. Sinceritatea scriitorului merge uneori până la autodesfiinţare, îşi recunoaşte metehnele, îşi contabilizează prezenţele prin cârciumi, escapadele bahice şi declară nonşalant – *„Eu am băutura în gene şi nu se poate face nimic, la fel ca şi poporul ăsta...”*.

Ironiile la adresa lui Vaclav Hável (*care a reînviat două mituri, mitul lui Socrate şi mitul lui Prometeu*) ar putea nedumeri pe cei familiarizaţi cu dimensiunea personalităţii preşedintelui ceh, însă Hrabal îl ironizează cu inteligenţă şi cu poftă, şi face haz de pantalonii acestuia, în ciuda faptului că îşi va atrage critici şi ofense. Spunea undeva Alina Mungiu-Pippidi (cred că repet această idee), dacă cineva vrea să înţeleagă România, trebuie neapărat să citească *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, printr-o extrapolare binevenită, am putea spune acelaşi lucru şi despre Cehia lui Hrabal. **Scrisorile** vă aşteaptă! Tancul roz, metronomul lui Stalin, Andy Warhol, graţia vietnamezelor, crimele SS-ului, Primăvara pragheză, Cassius şi celelalte pisici...

Bohumil Hrabal, ***Scrisori către Dubenka***, Editura Curtea Veche, 2014, 480 pag.

■

Revanşa literaturii...

(Urmare din pag. 4)

(lista nefericită a „Frăţiei de cruce” fusese pusă la păstrat de profesor într-un volum „Don Quijote” al lui Cervantes – o ironie cu tâlc). Şi totuşi, după ce prezintă zbuciumul unei lumi care s-a nenorocit pe ea însăşi, miza esenţială a lui Gabriel Chifu cade pe literatură. Doar în spaţiul ei nişte vieţi pot fi derulate înapoi, ca o bobină de film, dăruindu-ne melancolia începuturilor: *„Timpul pe care-l am în faţă e nesfârşit. Şi totul nu e decât promisiune şi slavă.”* (p. 287) – îşi zice Damian Bordea, contemplând un cer luminos în dimineaţa în care împlineşte 15 ani şi încă nu săvârşise niciuna dintre faptele sale abominabile. E ca în videoclipul piesei *Return to innocence*, când abia te pregăteai să mişti din perele pârguite în grădina părinţilor tăi, iar inorogul umbla liber prin pădurea virgină. O zi de răscruce, din care pornesc mai multe căi ale vieţii, mai multe alternative de destin, şi nu doar cele care duc spre pierzanie. Punctul nodal de unde totul ar fi putut să curgă altfel, aşa cum doar povestaşul e în stare să hotărască. Să ne rugăm să aibă o inspiraţie mai bună, să fie mai îngăduitor cu noi...

Romanul lui Gabriel Chifu marchează, cred, o schimbare a felului în care vom aborda în proza românească fatalitatea istoriei şi conceptul de libertate. Un roman grav, profund, provocator artistic, stăpânit cu o mână de maestru, atent să nu lase nicio cezură, nicio discontinuitate ce i-ar fragiliza naraţiunea-demonstraţie... Aş fi vrut ca realitatea să aibă cel puţin acelaşi respect pentru literatură. Dar dacă mă gândesc bine, nici nu are încotro. Pentru că totul e în mintea omului. A omului care scrie, a omului care trăieşte.

Gabriel Chifu, ***Punct şi de la capăt*** (roman). Colecţie: Fiction Ltd., Editura Polirom, 2014

■

Fredonând o melodie

(Urmare din pag. 18)

că este absolut convins că va ajunge ziua de mâine. Într-adevăr, o furgonetă scrâşni strident, oprindu-se la doi paşi de mătăhala cu geanta în spate, şoferul scoţându-şi capul din cabină şi înjurându-l de mama focului. Mihai încremeni pe trotuar, cu privirea pierdută în gol şi gândurile învălmăşite, ca un stol de porumbei speriaţi. Privea năucit la mogâldeaţa care traversa impasibil strada, fără să-i pese de claxoanele maşinilor şi înjurăturile şoferilor şi, în ultimul moment, când individul mai avea câţiva paşi până la celălalt trotuar, Mihai se repezi bezmetic din urma lui. Îl găsi pe o clipă străluminarea că, dacă şi el este în paza Celui de Sus, precum e acest boschetar, atunci nu i se poate întâmpla nimic rău.

Gata să demareze, cele câteva maşini oprite la intersecţie au aşteptat să traverseze şi Mihai, în fugă, strada. Auzi câteva înjurături şi la adresa sa, apoi, ajuns pe celălalt trotuar, se opri să-şi tragă sufletul. Mogâldeaţa păşea agale în susul străzii, fredonând acelaşi motiv din Bizet, şi Mihai o luă cu paşi mari din urma lui. În graba mersului, îşi strecură mâna dreaptă în buzunarul de la piept al sacoului, unul special în care ştia că are bancnote cu valoarea de la o sută de lei până la o mie, şi trase la întâmplare una dintre ele. Ajungându-l pe vagabond, îi împinse bancnota, fără să o privească, în buzunarul larg al scurtei şi o coti la stânga, în curtea mică a localului unde era aşteptat, aruncându-i peste umăr:

– Onorar pentru lecţie.

– De-o bere îmi ajunge?

– Şi de cinci... Cu siguranţă!

Mihai nu se opri din mers şi nu-şi întoarse privirea să vadă cum va reacţiona omul ajuns la limita de jos a umilinţei atunci când îi va descoperi ofranda. Păşind pragul miculului local al celor selecţi, unde ştia deja ce are de făcut, se dumeri deodată că îngână în surdină marşul optimist al celebrului toreador, ferm convins că va apuca şi el ziua de mâine.

■

Erika Olahová – suferință cehă, suflet de țigan

Sunt cazuri în care asupra unei cărţi sau unui autor este imposibil de lipit o etichetă pentru simplul motiv că există neconcordanţe – între tradiţia literară a unei ţări şi amprenta proprie a unui scriitor, între o anumită limbă şi un tip de frazare mai aparte. Dar ce te faci

de
Răzvan Mihai Năstase

când ai de-a face cu o scriitoare (care e mai întâi femeie şi-abia apoi scriitoare) de etnie romă care scrie în cehă proze scurte? O asimilezi în primul rând literaturii cehe, scriitoarelor care militează pentru emanciparea femeilor şi egalitate în drepturi, literaturii romani (în cazul în care se cade de comun acord că am putea vorbi despre aşa ceva), autorilor de proză scurtă? Aşa stau lucrurile cu Erika Olahová, al cărui volum **Nu vreau să mă întorc printre morţi şi alte povestiri** apare în limba română la Curtea Veche Publishing, în cadrul colecţiei Byblos.

Lectura cea mai potrivită pentru o astfel de carte este cu siguranţă cea în care încerci să umbreşti orice orizont de aşteptare. Pentru că dacă citeşti volumul ca amator de literatură cehă contemporană ţi se va părea că ai de-a face cu o ciudăţenie violentă. Dacă eşti interesat exclusiv de cultura romani, vei avea parte de excesiv de multă subiectivitate şi lirism. Dacă te numeri printre feministele înfocate, vei constata că autoarea se abate uneori flagrant de la linia unei ideologii stricte. Iar dacă vei citi proza Erikăi Olahová cu poftă de proză scurtă cântărită atent, la milimetru, vei trăi dezamăgirea unei autoare care nu respectă câtuşi de puţin dozajele narative.

Cartea de faţă este în primul rând o frescă a violenţei de orice fel şi a urmărilor, adeseori imposibil de şters sau de atenuat, pe care violenţa fizică, verbală sau psihologică le naşte. Povestirile au de cele mai multe ori ca numitor comun soţii bătute de soţi agresivi ori beţivi, copii maltrataţi de părinţi, oameni marginalizaţi de societate, avorturi, violuri, crime gratuite sau născute din impulsuri de moment şi foarte multă frică. Autoarea face o radiografie limpede şi dureroasă asupra minţilor chinuite de temeri, care nu se pot bucura niciodată de prezent din pricina unui viitor pe care-l intuiesc în cele mai mici detalii şi care de cele mai multe ori sfârşesc prin a claca. Fie că e vorba de sinucideri, de crime sau de ceea ce îndeobşte s-ar numi ţicneală, personajele chinuite ale autoarei cehe au parte invariabil de un deznodământ tragic. Cele mai reuşite proze sunt acelea în care finalul nu este abrupt, ci alunecă spre un realism magic cum doar în *Veacul de singurătate* al lui Marquez mai poţi citi. De pildă o femeie, după ce-şi ucide bărbatul violent şi-l îngroapă în grădină, ajunge să vadă peste tot flori roşii, însângerate: „Ce se întâmplă? Sau poate doar visează? Ieşi afară şi intră din nou, atinse sângele şi se murdări pe mână, ca şi când sângele ar fi fost proaspăt. Nu poate fi adevărat, pur şi simplu nu poate s-o chinuiască în halul ăsta chiar şi după moarte! Cu ochii holbaţi şi cu trupul aproape amorţit ieşi afară; florile strigau la ea prin culoarea lor roşie. Fugi înnebunită pe câmp. Abia după mult timp o găsiră nişte romi: stătea pe un mormânt necunoscut, murdară şi ciufulită; zâmbea. Fredona o melodie ciudată, ca un cântecel de leagăn. Apoi, deodată, izbucni în plâns. Spuse ceva, urlă, dar nu se înţelegea nimic. Au dus-o în sat, dar fugi; îi căutară bărbatul, dar nu-l găsiră. În cele din urmă o lăsară pe tânăra femeie nebună în pace, îi mai dădeau să mănânce din când în când, atunci când apărea. Într-o dimineaţă, nu după mult timp, o găsiră pe Eva moartă în propria casă. În braţe avea o grămadă de flori roşii. Erau flori şi de jur-împrejurul trupului ei.” (p. 12) Alteori sfârşitul personajelor coincide cu o agonie lentă, alienantă, în pagini parcă desprinse din volumele lui Max Blecher. Este şi cazul povestirii intitulare *Renaştere*: „Simt că mă doare tot corpul şi sunt foarte obosită. Deschid încet ochii şi privesc tavanul alb al camerei de spital. Deci sunt din nou aici, mi-am spus, pe jumătate trează, aproape conştientă. Pic, pic, pic, parcă le aud, îmi pătrund în vene şi-mi redau un strop de viaţă. Aparatele încep să piuie enervant şi ştiu că dacă vreau să se oprească trebuie să stau nemişcată. Adorm, iar pe tavanul alb sunt cercuri roşii şi negre care parcă se opresc în loc.” (p. 109)

Ce i se poate reproşa autoarei cehe este o acută lipsă de umor. Sau, mai bine zis, o incapacitate de a imagina şi situaţii dacă nu fericite, măcar de o neutralitate benignă. În prozele ei, totul este negru şi irespirabil, nu există oaze de normalitate şi nici momente de respiro în care protagoniştii să poată întrezări măcar posibilitatea unui trai decent. A doua hibă e de ordin narativ – mai toate personajele vorbesc, gândesc şi acţionează la indigo. Alegând oricare două povestiri la întâmplare, nu se pot observa deosebiri de substanţă între eroine, toate par din aceeaşi plămadă, la fel de lipsite de individualitate cum sunt lipsite de noroc în viaţă. De aceea Erika Olahová pare a spune aceeaşi poveste, la nesfârşit.

Nu vreau să mă întorc printre morţi şi alte povestiri este o carte pe care o citeşti oricum, numai de plăcere nu. Meritul ei principal este că nu lasă pe nimeni indiferent, ci trezeşte în cititori reacţii viscerale. Pus în faţa unor vicleşuguri, violenţe sau cruzimi colosale, orice om raţional tresare, e pus pe gânduri, ajunge să rostească întrebări fundamentale vechi de când lumea. Numai un scriitor talentat şi veritabil te poate aduce într-o asemenea situaţie, iar Erika Olahová, chiar dacă are încă scăpări şi metehne narative, este o astfel de autoare.

Erika Olahová, ***Nu vreau să mă întorc printre morţi şi alte povestiri***, ilustraţii de Ladislava Gažiová. Traducere din limba cehă de Gabriela Georgescu. Postfaţă de Petra Dobruská. Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2013, 144 p.

▣

Lansare de carte

Eugenia Bojoga, „Limba română «între paranteze»”?

Joi, 25 septembrie 2014, la Librăria din Centru a Editurii Cartier a avut loc lansarea volumului *Limba română „între paranteze”? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova*, Editura ARC, 2013. Autoarea, buna noastră colegă, Eugenia Bojoga, predă lingvistica generală, tipologia limbilor romanice şi sociolingvistica la Facultatea de Litere a Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj. Este doctor în filologie, a beneficiat de burse de studii în Spania (MAE, AECI) şi Germania (DAAD), a colaborat la proiecte naţionale şi internaţionale. A ţinut cursuri şi conferinţe, în calitate profesor invitat la diferite universităţi europene (Münster, Berlin, Almeria, Valencia, Viena). Membră a Société Internationale de Linguistique Romane, Eugenia Bojoga este în prezent titulară a catedrei de limba română la Universitatea L'Orientale din Napoli.

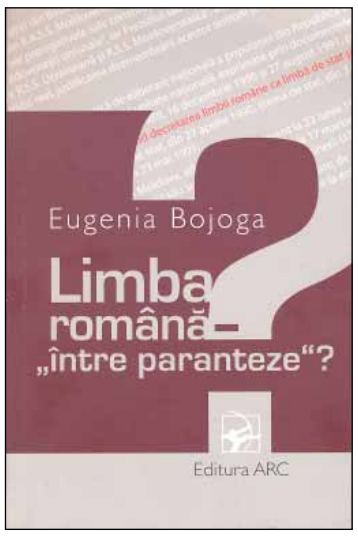

Volumul *Limba română „între paranteze”?* a fost lansat în premieră în iunie 2014, la Granada (Spania), cu ocazia Congresului dedicat limbii române, în cadrul evenimentului „Noaptea albă a scriitoarelor din România”. Cea de-a doua lansare a avut loc la Roma, în 12 septembrie, la Accademia Di Romania, unde şi-au dat contribuţia şi basarabenii noştri din Asociaţia „Dacia” – foarte activă în promovarea culturii române în „Cetatea eternă”. La lansarea din 25 septembrie de la Chişinău despre carte şi activitatea autoarei au vorbit Eugen Lungu, redactor-şef, Editura ARC, Irina Condrea, prof. dr. la Facultatea de filologie a Universităţii de stat din Moldova, Vitalie Ciobanu şi Vasile Gârneţ. A moderat dezbaterea Emilian Galaicu-Păun.

„Pornind de la tezele unor mari savanţi-lingvişti şi istorici, cum sunt Eugeniu Coşeriu, Michael Bruchis, W. P. Van Meurs, Denis Deletant, Klaus Heitmann, Charls King, Gary C. Fouse ş.a., autoarea demontează poncifele istoriografiei staliniste cu privire la limba şi originea etnică a moldovenilor, combate cu argumente logice şi de bun-simţ moldovenismul primitiv, care în anumite perioade, după dobândirea independenţei, a livrat „armătura” politicii culturale în Republica Moldova.

Eugenia Bojoga nu se limitează doar să modeleze construcţii teoretice, ea analizează realităţile lingvistice de ieri şi de azi din Republica Moldova, luând în calcul sondajele de opinie, limbajul mass-media (inclusiv cel promovat de noile tehnologii informaţionale), opiniile şi viziunile concetăţenilor noştri, vine cu texte polemice, elaborate în baza instrumentarului teoretic al disciplinei numite sociolingvistică (bilingvism, prestigiul limbii, politică lingvistică, conştiinţa lingvistică a vorbitorilor etc.). De asemenea, autoarea aduce în prim-plan, ca urmare a unor minuţioase cercetări de arhivă, realizate în premieră, preţioase documente şi testimonii ale diferitor martori din perioada interbelică: scriitori, funcţionari ai statului, învăţători, preoţi, militari etc., referitoare la dezastrul cultural în care se găsea Basarabia după un secol de colonizare ţaristă. Aceste constatări, observă eseista, seamănă izbitor cu starea de lucruri deplorabilă din RSS Moldovenească în contextul destrămării imperiului sovietic, inspirând mişcarea de renaştere naţională şi democratică din anii 1987-1991.” (Fragment din prefaţă)

O carte ce nu poate lipsi de pe masa de lucru a profesorilor din licee şi universităţi, mai mult: ar trebui să devină un instrument în formularea unor politici de stat corecte în ce priveşte promovarea limbii române în Republica Moldova. (*Vitalie Ciobanu*)

▣

Eseurile lui Durs Grünbein

S-a născut la 9 octombrie 1962 la Dresda. Poet, eseist şi traducător. Studii la Facultatea de Teatru a Universităţii din Humboldt. Din 1985 s-a stabilit la Berlin, iar din 2013 trăieşte la Roma. A tradus în germană tragediile lui Eshil şi Seneca, dar şi dramele lui Beckett. Printre poeţii traduşi se numără Michaux, Ashbery, Venclova. A obţinut premii literare importante în Germania şi în ţările germanofone.

A publicat mai multe cărţi de poezie şi eseuri: *Grauzone morgens* (1988), *Schädelbasislektion* (1991), *Von der üblen Seite* (1994), *Galilei vermißt Dantes Hölle und bleibt an den Maßen hängen* (1996), *Nach den Satiren* (1999), *Erklärte Nacht* (2002), *Una Storia Vera, Ein Kinderalbum in Versen* (2002), *Warum schriftlos leben* (2002), *An Seneca. Postskriptum* (2004), *Antike Dispositionen* (2005), *Porzellan. Poem vom Untergang meiner Stadt* (2005), *Der Misanthrop auf Capri* (2005), *Strophen für übermorgen* (2007), *Liebesgedichte* (2008), *Der cartesische Taucher. Drei Meditationen* (2008), *Lob des Taifuns. Reisetagebücher in Haikus* (2008), *Die Bars von Atlantis. Eine Erkundigung in vierzehn Tauchgängen* (2009), *Vom Stellenwert der Worte* (2009), *Aroma. Ein römisches Zeichenbuch* (2010), *Koloß im Nebe (*2012), *Cyrano oder Die Rückkehr vom Mond* (2014).

Eseistica lui Durs Grünbein este înrudită cu poezia sa. Aşa cum a remarcat critica literară, poemele lui Grünbein - complexe, elaborate - seamănă uneori cu un tratat ştiinţific (multe citate culturale, simboluri...), iar eseurile se citesc ca o proză ritmată, metaforizată. Scriitorul încearcă să înţeleagă ce se întâmplă cu omul la această răscruce de secole. Cum evoluează fiinţa umană, ce schimbări produc în structura sa mutaţiile sociale şi politice, dar şi inovaţiile tehnice. Nu este descris un cadru general, privirea cuprinde un segment de viaţă, detalii mai puţin vizibile şi cunoscute din biografia unui individ. Reflecţiile autorului seamănă mai mult cu nişte introspecţii, cu nişte priviri aruncate în interiorul său, şi nu din cauza că se consideră important, emblematic, ci pentru că se bazează pe o realitate pe care o cunoaşte, care îi este accesibilă. O privire ce scrutează lumea, întâmplările şi poveştile ei, încercând să înţeleagă locul său în această ecuaţie complicată, în continuă schimbare.

„Cercetările eseistice" ale lui Durs Grünbein fructifică întreaga zestre culturală europeană, şi nu doar europeană, acumulată de-a lungul secolelor. Ştiinţele naturale, filozofia naturii, estetica, sociologia, nemaivorbind de domeniile artei – toate sunt de găsit în scrierile lui Grünbein. Autorul încearcă să facă o legătură între antichitate şi realizările de ultimă oră din domeniul aeronauticii. În acest sens, Grünbein se revendică din clasicii germani, pentru că şi Goethe era preocupat de filozofia naturii, socotind această disciplină drept una esenţială în înţelegerea lumii şi a omului. Dar, cu toate asemănările, există o deosebire esenţială între cei doi: Goethe căuta armonia în sânul naturii, ceea ce nu mai reuşeşte să facă autorul contemporan. Prea multe s-au întâmplat în acest răstimp – catastrofele politice ale secolului XX, dar şi apariţia psihanalizei, filozofia existenţialismului, avangarda... Autorul contemporan nu caută să atingă direct frumosul, el cercetează un craniu pentru a înţelege natura instinctelor sale. De aceea în prozele şi eseurile lui Durs Grünbein nu jubilează armonia, ci e de găsit încercarea disperată de a ghici direcţia în care să fugim atunci când casa în care ne aflăm va începe să se prăbuşească... Dar Grünbein n-ar fi fost un estet, dacă nu şi-ar fi îmbrăcat disperarea într-o scriitură virtuoz măsurată, netedă şi oarecum distantă. Lectura acestor texte nu este uşoară, e chiar derutantă uneori, dar dacă reuşeşti să te pliezi pe lumea creată de el, să intuieşti felul lui de a simţi, bucuriile şi foloasele acestei „aventuri" vor fi multiple.

Goethe şi elefantul

Mai multe surse descriu că Goethe, înaripat de vestea că la Kassel există craniul unui elefant, a cerut ca această relicvă să-i fie trimisă pentru studiu. Nerăbdător, s-a dus în întâmpinarea „obiectului", aşteptându-l la Eisenach. Caz rarisim: un poet lasă totul şi se cufundă în cercetarea ştiinţelor naturii. În acel moment niciunul dintre manuscrisele sale, niciun desen la care lucra nu erau mai importante decât studiul osului intermaxilar al elefantului, dorind prin aceasta să atragă atenţia lumii ştiinţifice. Există mărturii care descriu nerăbdarea cu care Goethe s-a repezit să examineze relicta. Starea lui de atunci era opusul

stării de reverie melancolică pe care a trăit-o când a avut onoarea să ţină în mâini, la o vârstă înaintată, craniul lui Schiller.

Şi totuşi, presupunerea lui Goethe că colţii elefantului pornesc din maxilar s-a dovedit în cele din urmă o greşeală.

Lumina de dincolo de pădure

De exemplu Maiakovski. Copil fiind, inspectând împreună cu tatăl său domeniile forestiere, a simţit, a perceput pădurea ca o creatură dușmănoasă, ostilă, un monstru alcătuit din tufişuri cu spini, ascuns în ceaţă. Pe când fabrica de după cele şapte dealuri, la marginea pădurii, i s-a părut o adevărată salvare. N-a uitat această percepţie din copilărie. „De când am descoperit electricitatea, nu mă mai interesează natura, lucrurile neîngrijite, neamenajate". *Inginerul sufletului uman*, cum îi numise Stalin pe artiştii lumii noi, socialiste, îşi începuse munca.

Tratament radical

Stalin este un paranoic. La această concluzie a ajuns Bekhterev, cel mai faimos elev al fiziologului Pavlov. A murit trei zile mai târziu, în circumstanţe dubioase, după ce-i făcuse o vizită privată conducătorului de la Kremlin. A murit probabil otrăvit, aşa cum se „rezolvau" adversităţile şi în Roma antică. Stalin i-a cerut lui Bekhterev să-i facă un consult, să-i depisteze eventualele boli. Sosit la un congres ştiinţific la Moscova, Bekhterev nu l-a putut refuza, deşi prietenii îl avertizaseră la ce pericole se expune. Îndoiala şi frica care-l măcinau pe medic au fost învinse de cinstea şi onestitatea profesională. Până astăzi răsună ecoul acelei întrebări pe care Stalin i-a pus-o din naivitate sau cu viclenie: „Paranoic? Ce este paranoia?". Bekhterev niciodată n-ar fi încălcat taina medicală, vorbind despre diagnosticul conducătorului. Doar prietenii săi cei mai apropiaţi au aflat despre „eşecul profesional" al lui Bekhterev înainte ca acesta să moară.

Iertarea

În dimineaţa zilei de 29 iunie 1940 Adolf Hitler ajunge la Opera din Paris. Trece cu pas grăbit prin vestibul, admiră lojele şi sala, arhitectura, pe care le cunoştea ca pe propria uniformă. După aceasta face o excursie prin oraş. Parisul încă doarme, străzile sunt pustii, nici un suflet pe bulevarde, doar convoiul de maşini care-l însoţesc pe străzile unui oraş cucerit, care nici nu bănuieşte că Hitler să află aici. De la Operă a mers la Arcul de Triumf, pe care l-a măsurat cu câteva priviri rapide, apoi la Trocadero, de unde puteai să vezi în toată splendoarea Turnul Eiffel. Poate că în acele momente Führerul s-a îndoit, n-a mai fost atât de sigur de planul său de a distruge orgolioasa capitală a secolului XIX. Poate că, acolo, privind centrul oraşului, a avut o proiecţie wagneriană asupra locului şi s-a muiat, înţelegând că în comparaţie cu castelele aeriene imaginate de Wagner orice violenţă e degradantă. E acel moment al iertării, când frumoasa martiră îi smulge dictatorului, care stă în lojă, o promisiune pe care acesta nu o va mai putea încălca. Acest rond matinal – plimbarea în crepuscul a răului – a durat trei ore, după care Hitler a zburat înapoi la Berlin. Parisul, fără să fi bănuit, a susţinut primul examen în acea zi. Acum putea respira liber – s-a salvat. Führerul l-a iertat, rezervând pentru oraş rolul de anticameră culturală, ca un salon sau budoar, în care feciorașul că capete experienţă, înainte de a fi iniţiat în treburile dure, cumplite ale tatălui său. Parisul va rămâne pentru totdeauna în secolul trecut, în umbra sfântului şi măreţului Berlin. Majoritatea parizienilor au aflat doar din cronicile de film despre vizita matinală a oaspetelui periculos, cel care a înlemnit în faţa priveliştii ce i s-a deschis, ca lângă o frumuseţe care doarme. Ordinul său de a nu distruge această frumuseţe a fost în semn de noblеţe pe care şi-l putea permite. A fost o... ezitare, nu o declaraţie de dragoste, o amnistie din partea violatorului, care avea destule alte oraşe pentru a le distruge. Peste unele din aceste oraşe şi-a trimis bombardierele, ţinându-le în atenţia sa ani întregi.

Prezentare şi traducere
de **VASILE GÂRNEŢ**

■

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAŢIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

„Această publicaţie a fost tipărită cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni." www.dprp.gov.ro

„Conţinutul acestei publicaţii nu reprezintă poziţia oficială a Ministerului Afacerilor Externe - Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni."

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAŢIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100

la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale" S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22

Adresa: Bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt 81a, MD-2012, or. Chişinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la ***adresa pentru corespondenţă*** *a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!